

Kyrkostyrelsens skrivelse
till Kyrkomötet
2005:9
Samlevnadsfrågor

Svenska kyrkan

Kyrkomötet
KsSkr 2005:9

Kyrkostyrelsen överlämnar denna skrivelse till Kyrkomötet.

Visby den 15 juni 2005

KG Hammar

Lars Friedner

Skrivelsens huvudsakliga innehåll

I denna skrivelse redovisas Kyrkostyrelsens behandling av samlevnadsfrågor med anledning av Kyrkomötets beslut 2002 då Teologiska kommitténs samtalsdokument *Homosexuella i kyrkan* lades fram för Kyrkomötet. Den samtalsprocess som initierades genom beslut i 2002 års kyrkomöte återrapporteras och en redogörelse lämnas för Teologiska kommitténs arbete med samlevnadsfrågor. I skrivelsen föreslås att en ordning för välsignelse av partnerskap bör utfärdas och att Kyrkomötet ställer sig bakom vissa konstateranden beträffande homosexuella i kyrkan. Vidare redovisas en fortsatt satsning beträffande teologisk bearbetning av samlevnadsfrågor och det föreslås att Svenska kyrkans arbete till stöd åt barn och familj intensifieras.

Tre av Kyrkostyrelsens ledamöter har reserverat sig mot Kyrkostyrelsens beslut.

Innehåll

Skrivelsens huvudsakliga innehåll.....	1
Kyrkostyrelsens förslag till kyrkomötesbeslut	4
Ändring i kyrkoordningen	4
1. Inledning och bakgrund	4
1.1 Frågan om kyrklig akt för samkönade par.....	6
1.2 Äktenskap, familj och samlevnad	7
1.3 Skrivelsens disposition.....	7
2. Frågor kring homosexuella i kyrkan.....	8
2.1 Lagstiftning	9
2.2 Samtalsprocessen kring dokumentet <i>Homosexuella i kyrkan</i>	12
2.3 Det ekumeniska läget.....	30
2.4 Medieanalys	37
2.5 Arbetet med projektet "Normgivande mångfald"	41
3. Redogörelse för Teologiska kommitténs arbete kring samlevnadsfrågor ...	43
3.1 Redovisning av Teologiska kommitténs sammanfattning av hearing om kärlek, samlevnad och äktenskap	44
3.2 Teologiska kommitténs slutsatser och förslag	58
4. Barn och familj i vår tid	62
4.1 Samhällsförändringar under femtio år - en snabb skiss	62
4.2 Familjen.....	63
4.3 Barns och ungdomars vardag.....	64
4.4 Utsatta barn	68
4.5 Familjen och barnen - oroande tendenser.....	72
4.6 Kyrkliga perspektiv.....	73
4.7 Behov av fortsatt arbete runt barn och ungdom	76
5. Kyrkostyrelsens överväganden och förslag	77
5.1 Kärlek och relationer ur ett allmänmänskligt perspektiv.....	77
5.2 Teologiska aspekter på kärlek och samlevnad.....	78
5.3 Välsignelse över partnerskap	87
6. Kyrkorättsliga överväganden beträffande ordning för välsignelse över ingånget partnerskap	91
6.1 Gudstjänstlivet som uttryck för tro, bekännelse och lära.....	92
6.2 Övergripande beslut om en ordning för välsignelse över ingånget partnerskap.....	92
6.3 Rätten att få del av en välsignelsehandling	94
6.4 Upplåtelse av kyrka.....	95
6.5 Tjänstgöringsskyldighet.....	95
6.6 Kyrkobokföringen.....	96
6.7 Clearing av kostnaderna	96
7. Kyrkostyrelsens slutsatser beträffande samlevnadsfrågor	96
Utdrag ur Kyrkostyrelsens protokoll.....	99

Reservationer.....99

Kyrkostyrelsens förslag till kyrkomötesbeslut

1. Kyrkomötet beslutar att godkänna Kyrkostyrelsens handläggning av frågor kring fortsatt teologisk reflektion kring samlevnadsfrågorna och insatser för att stödja barn och familj.
2. Kyrkomötet beslutar att ställa sig bakom Kyrkostyrelsens konstateranden beträffande homosexuella i kyrkan.
3. Kyrkomötet beslutar att anta Kyrkostyrelsens förslag till ändringar i 23 kap. 4 § kyrkoordningen beträffande välsignelse över ingånget partnerskap.

Ändring i kyrkoordningen

Kyrkomötet beslutar i fråga om kyrkoordningen (SvKB 1999:1) att det skall införas en ny paragraf 23 kap. 4 § och en ny rubrik närmast före den nya paragrafen av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

23 kap Vigsel

Välsignelse över ingånget partnerskap

4 § Kyrkostyrelsen får utfärda bestämmelser om utformning och användning av en ordning för välsignelse över ingånget partnerskap.

1. Inledning och bakgrund

Föreliggande skrivelse går tillbaka på det kyrkomötesbeslut som fattades i anslutning till att samtalsdokumentet *Homosexuella i kyrkan* presenterades för Kyrkomötet 2002 i Kyrkostyrelsens skrivelse *Kyrkan och homosexualiteten* (KsSkr 2002:5). Samtalsdokumentet var i sin tur resultatet av ett uppdrag till Teologiska kommittén efter det att 1997 års kyrkomöte behandlat en motion om en kyrklig välsignelseakt för homosexuella par.

Kyrkomötets beslut år 2002 innebar *dels* att dokumentet skulle sändas ut för samtal på bred front i stift och församlingar, *dels* att uppdraget till Teologiska kommittén breddades genom att närliggande frågor kring samlevnad och äktenskap skulle lyftas in i sammanhanget. I denna skrivelse redogör Kyrkostyrelsen för hur dessa uppdrag har följts upp och framlägger sina förslag till fortsatt handläggning av de aktuella frågorna. En redovisning ges av Teologiska kommitténs arbete med samlevnadsfrågor.

Beslutet i Kyrkomötet 2002 innebar att resultaten av samtalen skulle sammanställas och återrapporteras till den nationella nivån under mandatperioden. Detta görs i denna skrivelse genom olika slags redovisningar av enkäter som gått ut till pastoraten respektive till personer som deltagit i samtalen. Vidare redovisas intryck av samtalsprocessen från

medverkande representanter från EKHO (Ekumeniska grupperna för kristna homo- och bisexuella samt transpersoner). Det ges också en redovisning av erfarenheter från stiftet. I enlighet med 2002 års kyrkomötesbeslut presenteras dessutom en medieanalys som redovisar vilken bild som ges av Svenska kyrkan i media i frågan om homosexuella.

Frågor kring äktenskap och samlevnad har varit centrala för kyrkan i alla tider. Under de senaste decennierna har stora förändringar ägt rum i samlevnadsmodellerna. Antalet äktenskap har minskat och många lever i samboförhållanden. Separationerna har ökat kraftigt i omfattning. Vidare har den homosexuella samlevnaden blivit erkänd av samhället. Många människor lever som singlar: Sverige är det singeltätaste landet i Europa. Ändå är det troligt att de flesta människor önskar leva i en fungerande parrelation.

Familjen är en utsatt institution i vår tid och har blivit mera utlämnad åt sig själv jämfört med tidigare. Detta har bland annat att göra med att det stöd som förr gavs av den omgivande släkten idag många gånger saknas. Detta går inte minst ut över barnen. Många barn saknar någon som de kan lita på och som de kan anförtro sig åt i svåra situationer.

Den teologiska reflektionen kring samlevnadsfrågor ur ett evangelisk-lutherskt perspektiv i vårt land är inte särskilt omfattande och har i huvudsak varit koncentrerad på frågor om äktenskap och sexualetik. En studie som har haft bestående inflytande är Olof Sundbys avhandling *Luthersk äktenskapsuppfattning* från år 1959. Andra verk är *Etiken, Bibeln och samlevnaden* av Göran Bexell, som publicerades år 1988, och *Den sexuella människan. Konturer till en kristen sexualetik*, en studie utförd av Gert Nilsson vid Svenska kyrkans forskningssekretariat och publicerad år 1995.

Ett projekt om samlevnadsfrågor som genomfördes i samarbete mellan forskningssekretariatet, studieförbundet Sensus och Växjö, Lunds och Göteborgs stift resulterade i den år 2000 publicerade antologin *Livsrelationer. Tankar kring äktenskap och samlevnad i ett kristet perspektiv*. I Johanna Gustafssons doktorsavhandling *Kyrka och kön. Om könskonstruktioner i Svenska kyrkan 1945-1985*, som lades fram år 2001, ges vidare en övergripande analys av hur man inom Svenska kyrkan såg på frågor kring sexualitet, samlevnad och kön från Andra världskrigets slut och fyrtio år framåt.

Inom ett område av mänsklig samlevnad har det inom Svenska kyrkan förekommit en omfattande teologisk reflektion under de senaste decennierna. Det gäller den homosexuella samlevnaden. Jämfört med samhället i övrigt var Svenska kyrkan tidigt ute när det gällde att bearbeta denna fråga. År 1972 tillsatte Biskopsmötet en utredning med Holsten Fagerberg som ordförande, vilket ledde fram till boken *De homosexuella och kyrkan* (1974). I boken drogs slutsatser som var radikala för sin tid. Bl.a. hävdades att det ur "psykologiska synpunkter är angeläget, att de homosexuella uppnår varaktiga och stabila förbindelser". En konsekvens av utredningens överväganden var vidare att "inga hinder principiellt skulle föreligga för en homosexuell att inneha kyrkliga

tjänster”. Det kan nämnas att homosexualitet fram till år 1979 av Socialstyrelsen klassificerades som en sjukdom.

1.1 Frågan om kyrklig akt för samkönade par

Ämnet har sedan varit föremål för flera motioner i Kyrkomötet. Vid 1988 års kyrkomöte väcktes en motion (KMot 1988:1) om utarbetande av förslag till kyrklig välsignelseakt för homosexuella par. En utredning i ärendet tillsattes som resulterade i rapporten *Kyrkan och homosexualiteten* (1994). Rapporten sändes på remiss till församlingar, stift, riks-kyrkliga nämnder och råd, kyrkliga institutioner m.fl. Frågan hade samtidigt blivit aktuell för Svenska kyrkan genom att riksdagen i juni 1994 antog lagen om registrerat partnerskap för homosexuella. I anslutning till att lagen trädde i kraft den 1 januari 1995 utfärdade Biskopsmötet *Pastorala råd angående förbön för dem som ingått partnerskap*. Råden tog bland annat sikte på att präst inte medverkar vid själva registreringen, att prästen själv bedömer om hon eller han vill medverka och att det är fråga om enskild själavård i form av förbön.

I Kyrkomötet 1997 väcktes en motion om välsignelseakt för homosexuella i öppet kyrkorum (KMot 1997:39). Med anledning av ärendets behandling i kyrkomötet uppdrog Centralstyrelsen, efter samråd med Biskopsmötet, åt Svenska kyrkans teologiska kommitté i mars 1998 ”att fortsätta bearbetningen av de principiella frågorna, som skall omfatta historiskt, sociologiskt, ekumeniskt och systematiskt teologiskt arbete samt frågan om att fungera som kyrka inrymmande två olika förhållningssätt till homosexualiteten, detta som en grund för biskoparna att senare omarbeta de pastorala råden i frågan i enlighet med kyrkomötets önskemål”. Detta resulterade i samtalsdokumentet *Homosexuella i kyrkan*. Som redan nämnts lades detta dokument fram för Kyrkomötet 2002.

År 1999 omarbetade biskoparna sina pastorala råd. I den reviderade versionen lyftes förbönen fram på ett tydligare sätt, och det förutsattes explicit att anhängare kan beredas tillfälle att närvara. Vidare betonades att förbönen för dem som registrerat sitt partnerskap genomförs som en del av den församlingsvårdande verksamheten och ligger inom den tillfrågade prästens pastorala ansvar.

Frågor kring samlevnad, partnerskap och äktenskap har fått ytterligare aktualitet genom att en statlig utredning tillsattes om ny äktenskapslagstiftning. I Kyrkomötet 2003 väcktes en motion (Mot 2003:58) om att utforma en kyrklig vigselakt såväl för par av samma kön som av olika kön. Motionen avslogs men Kyrkomötet uppdrog åt Kyrkostyrelsen att till 2004 års kyrkomöte återkomma med underlag till kyrklig akt för ingående av partnerskap med civilrättslig giltighet i form av ett arbetsmaterial. Ett sådant arbetsmaterial presenterades för Kyrkomötet 2004 som en bilaga i Kyrkostyrelsens skrivelse *Kyrklig akt för partnerskap och därmed tillhörande frågor* (KsSkr 2004:10). Arbetsmaterialet diskuterades vid stiftsvisa seminarier under Kyrkomötet.

1.2 Äktenskap, familj och samlevnad

Redan Centralstyrelsens uppdrag till Teologiska kommittén år 1997 innebar en breddning av frågeställningen från den konkreta frågan om utformningen av en kyrklig välsignelseakt för samkönade par till att se på frågan om homosexuell orientering och på de homosexuellas roll i kyrkan i ett mer generellt perspektiv. Kyrkomötets beslut 2002 innebar, som redan nämnts, att uppdraget till Teologiska kommittén breddades ytterligare genom att närliggande frågor kring samlevnad och äktenskap lyftes in i sammanhanget.

Ombudsmötet hade vid flera tillfällen behandlat frågor om att Svenska kyrkan bör stödja familjer. Vid 1993 års ombudsmöte behandlades t.ex. en motion (OMot 1993:519) om att införa äktenskapsskolor. Församlingsutskottet (OF 1993:503) stödde motionärens intention och fann det angeläget att församlingarna sökte finna nya vägar och former för att stödja människor som skall bilda eller nyligen har bildat familj. Utskottet ansåg dock inte att en obligatorisk äktenskapsskola var den rätta vägen. Läronämnden (Ln 1993:506) framhöll i sitt yttrande vikten av att kyrkan på allt sätt stödjer relationer där människor söker leva tillsammans, eftersom kyrkan lär att samlevnadens yttre form skall uttrycka äktenskapets syfte och mening. Läronämnden påpekade även att en utbyggd familjerådgivning kan utgöra ett sådant stöd. Ombudsmötet beslöt i enlighet med utskottets förslag och motionen avslags.

Frågan aktualiserades ånyo vid 1996 års ombudsmöte. Då behandlades en motion (OMot 1996:530) om kyrkans ansvar inför förestående vigsel. Församlingsutskottet påpekade (OF 1996:509) att de kyrkliga handlingarna kräver såväl förberedande som uppföljande kontakter, men eftersom erfarenheten av samlevnad är olika måste formerna för förberedelsen inför äktenskapets ingående bedömas utifrån den individuella situationen och de lokala förhållandena.

Vid 1998 års ombudsmöte behandlades en motion om barns behov av två föräldrar (OMot 1998:520). I den motionen talar motionären om behovet av att kyrkan anordnar kurser för vigselpar samt hjälper äkta makar att lösa de svårigheter som kan uppkomma i äktenskapet. Församlingsutskottet (OF 1998:502) ansåg att motionen gav en alltför förenklad bild av verkligheten och föreslog därför att motionen skulle avslås. Ombudsmötet följde utskottets förslag. I sitt betänkande anförde utskottet att det är en viktig uppgift för kyrkan att bedriva förebyggande arbete och stödja familjer. Utskottet var positivt till den nysatsning som arbetet med familjerelationsfrågor innebär.

1.3 Skrivelsens disposition

I linje med Kyrkomötets beslut 2002 behandlar denna skrivelse alltså såväl de specifika frågorna kring homosexuell och heterosexuell samlevnad - med särskilt fokus på frågan om kyrklig välsignelse över registrerat partnerskap - som frågor kring äktenskap, barn och familj.

I kapitel 2 redovisas uppföljningen av samtalsprocessen kring dokumentet *Homosexuella i kyrkan*. Som en inledande orientering till frågan om homosexuell samlevnad ges först en översikt över det nu gällande

rättsläget och de lagändringar som skett i fråga om partnerskap sedan lagen om registrerat partnerskap trädde i kraft för tio år sedan. Därefter redovisas den utvärdering som gjorts av samtalsprocessen dels genom två enkätundersökningar, dels genom de synpunkter som inhämtats från stiftet och från Riks EKHO. Vidare ges en redovisning av det ekumeniska läget kring dessa frågor, och då särskilt de reaktioner som samtalsdokumentet väckt i den anglikanska kyrkogemenskapen. En analys av hur frågor kring homosexuella i kyrkan har behandlats i svenska medier redovisas, och till detta kapitel har också förts en rapport om projektet *Normgivande mångfald* som pågått samtidigt som samtalsprocessen, delvis också med samma aktörer.

I det tredje kapitlet redogörs för Teologiska kommitténs fortsatta arbete med samlevnadsfrågor i ett vidare perspektiv. Som ett första led i detta arbete anordnade kommittén i september 2004 en hearing kring *Kärlek, samlevnad och äktenskap*. I kapitlet ges en sammanfattning av hearingen, där forskare inom olika discipliner medverkade: historiker, samhällsvetare, jurister och teologer samt företrädare för olika myndigheter och kyrkor och representanter för homosexuella och deras organisationer. Dessutom redovisas i kapitel 3 de slutsatser beträffande samlevnadsfrågor som Teologiska kommittén drog efter hearingen.

Medan kapitel 2 och 3 redovisar direkta resultat av det arbete som utförts i enlighet med det givna uppdraget, ger kapitel 4 i första hand underlag för det fortsatta arbete som Kyrkostyrelsen föreslår med frågor kring äktenskap, barn och familj. Här fokuseras särskilt på barnens situation. En redovisning ges av barns situation i vårt samhälle, och olika insatser som kan göras från kyrkligt håll diskuteras.

I de avslutande kapitlen redovisas sedan Kyrkostyrelsens överväganden och förslag beträffande samlevnadsfrågor, med särskilda överväganden i kapitel 6 rörande de kyrkorättsliga aspekterna av frågan om en ordning för kyrklig välsignelse över ingånget partnerskap. I kapitel 7, slutligen, redovisas Kyrkostyrelsens slutsatser beträffande samlevnadsfrågor.

2. Frågor kring homosexuella i kyrkan

Teologiska kommitténs samtalsdokumentet *Homosexuella i kyrkan* presenterades för Kyrkostyrelsen och Biskopsmötet i mars 2002. Dokumentet visar på frågans komplexa natur, på vilka vägval som är möjliga och hur dessa kan motiveras. Utgångspunkten tas i den tystnadens kultur som länge drabbat homosexuella i samhälle och kyrka. Mot bakgrund av dessa resonemang presenteras slutligen några möjliga förhållningssätt för Svenska kyrkan vad gäller homosexuella i kyrkan. Särskilt fokuseras frågan om införandet av en ordning för välsignelse över ingånget partnerskap liksom bl.a. frågan om öppet homosexuella personer i kyrkans vinningstjänst.

Dokumentet lades fram för Kyrkomötet samma år med förslag om att det skulle sändas ut för samtal på bred front i stift och församlingar. Kyrkolivsutskottet välkomnade Kyrkostyrelsens förslag att inbjuda till samtal kring dokumentet, och sedan Kyrkomötet beslutat i enlighet med

utskottets förslag inleddes ett samarbete med studieförbundet Sensus som utarbetade en studiehandledning till samtalsdokumentet.

Det har betraktats som angeläget att den lokala processen skulle få pågå under rimligt lång tid inför det kyrkomöte där den fortsatta beslutsprocessen skulle ta vid, men detta innebär inte att samtalsprocessen avslutas med årets kyrkomöte eller att den formellt avrapporteras med denna skrivelse. Ingen sådan formell avrapportering sker. Under år 2004 gjordes dock en utvärdering i det skede som processen då befann sig i. Den genomfördes med två enkätundersökningar utförda vid kyrkokansliets enhet för forskning och kultur. Den första riktades till kyrkoherdarna i samtliga pastorat och hade till syfte att undersöka i vilken utsträckning processen kommit i gång, och om man i samtalen använt sig av samtalsdokumentet och studiehandledningen. I den andra enkäten vände man sig till individer som deltagit i processen i syfte att identifiera olika uppfattningar om processen och om de frågor som stått i dess fokus. Resultaten finns redovisade i en rapport som sammanfattas i detta kapitel. Vidare har synpunkter och erfarenheter inhämtats från stiftet, som haft ett huvudansvar för samtalsprocessen, och från EKHO som fungerat som Svenska kyrkans samarbetspartner under processens gång.

I detta kapitel sammanfattas också resultaten av en analys som undersökt hur Svenska kyrkan presenterats i media under 2002-2004, och avslutningsvis ges en rapportering från samarbetsprojektet *Normgivande mångfald* som genomförts under samma tid med Svenska kyrkans församlingsförbund som samordnande organisation för den del i projektet som utförts inom Svenska kyrkan.

2.1 Lagstiftning

Registrerat partnerskap

Genom lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap har det gjorts möjligt för två personer av samma kön att registrera sitt partnerskap. De förklaras därefter som registrerade partner. För registrering av partnerskap krävs viss anknytning till Sverige. Registrering får ske om en av partnerna har hemvist här i landet sedan minst två år eller en av partnerna är svensk medborgare med hemvist här i landet. Med svensk medborgare jämställs medborgare i Danmark, Island, Nederländerna och Norge. Annars gäller i allt väsentligt samma förutsättningar såvitt avser släktskap, ålder m.m. för att registrera partnerskap som för att ingå äktenskap. Behörig att vara registreringsförrättare är lagfaren domare i tingsrätt eller den som länsstyrelsen har förordnat. Innan ny lagstiftning föreligger kommer det med all sannolikhet inte att vara juridiskt möjligt att registrera partnerskap genom en kyrklig handling.

Ett registrerat partnerskap har samma rättsverkningar som ett äktenskap med undantag av att lagen (1984:1140) om insemination och lagen (1988:711) om befruktning utanför kroppen inte gäller för registrerade partner. I prop. 2004/05:137 Assisterad befruktning och föräldraskap, som riksdagen förväntas besluta om den 3 juni 2005, föreslås att assisterad befruktning med donerade spermier enligt lagen (1984:1140) om

insemination och lagen (1988:711) om befruktning utanför kroppen skall få utföras också beträffande en kvinna som är partner eller sambo med en annan kvinna. Partnern eller sambon skall - tillsammans med den befruktade kvinnan - anses som förälder till det barn som föds, förutsatt att hon har samtyckt till behandlingen och att det är sannolikt att barnet har avlats genom den. Ändringen föreslås träda ikraft den 1 juli 2005.

Vidare följer att bestämmelser som gäller för makar och vars tillämpning innebär en särbehandling av den ena maken endast på grund av dennas kön inte gäller för registrerade partner. Undantaget berör huvudsakligen sådana, numera inte så vanligt förekommande, regler som ger ekonomiska förmåner åt gifta kvinnor eller änkor. Slutligen stadgas att bestämmelserna i förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap inte gäller för registrerat partnerskap.

Vid lagens ikraftträdande den 1 januari 1995 fanns ytterligare ett undantag, nämligen att registrerade partner varken gemensamt eller var för sig fick anta adoptivbarn och att de inte heller fick utses att i egenskap av särskilt förordnade förmyndare gemensamt utöva vårdnaden om en underårig. Detta undantag togs bort när riksdagen våren 2002 beslutade vissa lagändringar som innebär att registrerade partner fått möjlighet att prövas som adoptivföräldrar. Lagändringarna trädde i kraft den 1 februari 2003.

I samband med att riksdagen antog lagen om registrerat partnerskap uttalades också att det fanns skäl att utvärdera de två parallella sambolagstiftningarna. Sedan den 1 juli 2003 gäller sålunda en enda gemensam sambolag (2003:376) för alla sambor oavsett kön.

Utredning om ny äktenskapslagstiftning

I Lagutskottets betänkande 2003/04:LU22 Äktenskap, partnerskap och samboende har utskottet behandlat knappt hundra motionsyrkanden som främst gäller lagstiftningen om äktenskap, partnerskap och samboende. Med bifall till två motionsyrkanden förordar utskottet att regeringen bör tillkalla en parlamentarisk utredning för att utreda frågan om en könsneutral äktenskapslagstiftning. Den 29 april 2004 biföll riksdagen Lagutskottets förslag och gav regeringen i uppdrag att tillsätta en parlamentariskt sammansatt utredning för att förutsättningslöst utreda frågan om en könsneutral äktenskapslagstiftning.

Utredningen fick sina direktiv av regeringen den 27 januari 2005. Uppdraget är formulerat på följande sätt:

En särskild utredare tillkallas, biträdd av två referensgrupper, en med företrädare för riksdagspartierna och en med företrädare för trossamfund. Utredaren skall hålla en nära kontakt med homosexuellas organisationer samt andra berörda. Utredaren får följande uppdrag.

Äktenskap för par av samma kön?

Utredaren skall ta ställning till om par av samma kön bör kunna ingå äktenskap. Utredaren skall göra en grundlig analys av frågan och redovisa samtliga skäl som talar för och emot detta.

Om utredarens slutsats blir att äktenskap skall kunna ingås av par av samma kön, bör detta innebära att som princip det samma skall gälla för dessa äktenskap som för äktenskap mellan par av olika kön. Utredaren skall redovisa vilka internationellt privat- och processrättsliga frågor som äktenskap mellan par av samma kön aktualiserar och överväga om detta motiverar någon särskild reglering. Även i övrigt skall behovet av följdändringar eller andra åtgärder utredas.

I uppdraget ligger inte att utreda frågor om assisterad befruktning och föräldraskap till barn. Dessa frågor är för närvarande föremål för överväganden inom Regeringskansliet.

Formerna för ingående av äktenskap

Utredaren skall vidare ta ställning till formerna för ingående av äktenskap. Övervägandena skall göras oavsett vilken slutsatsen blir i frågan om äktenskap för par av samma kön.

Utredaren skall överväga om behörigheten för trossamfund att företräda det allmänna vid ingående av äktenskap bör finnas kvar eller om äktenskap endast bör få ingås civilt.

Om utredaren anser att äktenskap även i fortsättningen bör kunna ingås hos trossamfund, skall det övervägas om några förändringar bör göras när det gäller denna behörighet. Det skall utredas om trossamfundet bör vara fria att välja vilka man vill viga. Bör - om äktenskap kan ingås av par av samma kön - vigselstillstånd kunna ges till trossamfund som endast tillåter äktenskap mellan par av olika kön, eller bör vigselstillståndet göras villkorat av att samfundet även tillåter vigsel av par av samma kön?

Utredaren skall utreda formerna för ingående av äktenskap civilt. Det gäller både om utredaren föreslår ett generellt system med civiläktenskap och om förslaget är att den civila vigseln skall vara ett alternativ till vigsel genom samfund. En fråga för ingående av äktenskap i civil ordning är om det finns anledning att knyta uppkomsten av ett äktenskap till något annat än en vigsel, t.ex. en registrering.

[--]

Ändringar i partnerskapslagen m.m.

Om utredarens slutsats blir att äktenskap bör kunna ingås av par av samma kön, bör detta få till följd att partnerskapslagen upphävs. Utredaren skall i detta läge särskilt överväga vilka övergångsregler som bör gälla för redan registrerade partnerskap.

Om utredaren kommer till slutsatsen att äktenskap inte bör kunna ingås av par av samma kön, skall utgångspunkten i stället vara att partnerskapet behålls. Det skall då övervägas om förändringar bör göras när det gäller partnerskapet. I motioner i riksdagen har ett antal sådana frågor tagits upp (se bet.

2003/04:LU22). Det har bl.a. föreslagits att Svenska kyrkan och andra trossamfund bör kunna registrera partnerskap. Här uppkommer liknande frågor som har nämnts ovan om äktenskap för par av samma kön. Bör ett trossamfund, med bibehållet vigsel-tillstånd, ha rätt att välja om det vill registrera partnerskap? Och bör behörigheten att registrera partnerskap förutsätta beslut av Kammarkollegiet? En annan fråga är om uppdragen som vigsel- och registreringsförrättare efter förordnande av länsstyrelsen bör göras till ett gemensamt uppdrag (jfr bet. 1999/2000:LU22). Ytterligare frågor som skall utredas är terminologin i lagen, möjligheten att få dispens från 18-årsgränsen för registrering av partnerskap och anknytningskraven för ingående av partnerskap (jfr prop. 1999/2000:77 och bet. 2003/04:LU22).

[--]

Övrigt

Utredaren skall ha ett nära samarbete med referensgrupperna, som skall ges tillfälle att kontinuerligt ge synpunkter på det som framkommer under utredningen och närvara vid sammanträden som utredaren har med sakkunniga och experter.

Utredaren skall hålla en nära kontakt med homosexuellas organisationer samt andra berörda.

Utredaren skall redovisa gällande rätt och eventuellt pågående lagstiftningsarbete i länder som utredaren bedömer vara av intresse och i övrigt göra de internationella jämförelser som anses befogade. Regleringen i andra nordiska länder bör ges en särskild belysning och beaktas i arbetet.

Utredaren skall föreslå de författningsändringar som bedöms vara behövliga.

Uppdraget skall redovisas senast den 30 mars 2007. Det står utredaren fritt att lämna särredovisningar i vissa frågor om det bedöms lämpligt.

2.2 Samtalsprocessen kring dokumentet *Homosexuella i kyrkan*

Utvärdering av samtalsprocessen

Under 2004 gjordes en utvärdering av samtalsprocessen kring Teologiska kommitténs samtalsdokument *Homosexuella i kyrkan*. Utvärderingen genomfördes på kyrkokansliets uppdrag som två enkätundersökningar vid Svenska kyrkans enhet för forskning och kultur. Resultaten finns sammanställda i en internrapport som kan rekvireras från kyrkokansliet. Sammantaget tecknas här en bild av i vilken omfattning samtalsprocessen kommit igång, hur den har uppfattats av deltagarna och hur man ser på olika tänkbara beslutsmöjligheter.

Den första enkäten

Den första enkäten genomfördes under våren 2004 i syfte att undersöka i vilken utsträckning processen kommit i gång och huruvida man

för denna använt sig av samtalsdokumentet och den studiehandledning som tagits fram till detta dokument. För en sådan kartläggning av faktauppgifter rörande samtalsprocessen föreföll det relevant att rikta frågeformuläret till kyrkoherdarna i samtliga pastorat. Av Svenska kyrkans 1 025 pastorat besvarade 591 denna elektroniska enkät, vilket ger en svarsfrekvens på 58 procent. Detta är en anmärkningsvärt hög nivå eftersom endast en påminnelse skickades ut. Fördelningen av svar var dessutom jämn över landet, vilket innebär att materialets representativitet bedöms som god.

Ungefär hälften av pastoraten uppgav att de inte fört några organiserade samtal. Det innebär således att den andra hälften av pastoraten faktiskt påbörjat sin process vid mättillfället.

Studien gav besked om att kännedomen om samtalsdokumentet och tillhörande studievägledning var hög. Eftersom det gått en del tid sedan studien genomfördes torde den i dag vara ännu högre. Endast 1,5 procent av kyrkoherdarna sade sig inte känna till samtalsdokumentet alls, medan 5 procent av dem inte hade kännedom om studiehandledningen. Ca 60 procent av dem uppgav att de kände till de båda dokumenten "mycket". Denna ståndpunkt uttryckte dock en subjektiv upplevelse snarare än ett faktiskt förhållande. Det går inte att utifrån resultatet med säkerhet sluta sig till att kännedomen om dokumentens innehåll faktiskt är god.

Information om samtalsprocessen har i första hand (85 procent) kommit från det egna stiftet, men även Sensus och media har varit viktiga i detta sammanhang (20 procent). Det tycks således som om kommunikationen från kyrkomöte/nationell nivå via stiftet till församlingarna fungerat väl.

Eftersom kännedom om såväl material som process var god kan man fråga sig varför inte fler än hälften av pastoraten kommit igång med samtalsprocessen. En förklaring till detta kan vara att man vid mättillfället inte hunnit, men att man därefter kommit igång. En tredjedel av de pastorat som uppgav att man inte hade materialen motiverade detta med att man ännu inte hunnit beställa dem. Detta är dock knappast hela sanningen. En fjärdedel av kyrkoherdarna i dessa pastorat ansåg nämligen att frågorna saknade relevans för församlingsarbetet.

Inom ramen för samtalsprocessen har församlingarna erbjudits utbildning. En fjärdedel av kyrkoherdarna uppgav dock att de inte nåtts av något sådant erbjudande. Måhända indikerar detta att kommunikationen i alla stycken inte fungerat helt tillfredsställande. Framför allt (i 40 procent av pastoraten) har man uppmärksammat utbildningserbjudanden från stiftet. Närmare hälften av kyrkoherdarna uppgav att någon från pastoratet deltagit i utbildning, och i en fjärdedel av pastoraten önskade man vid tiden för mätningen få möjlighet till utbildning.

När det gällde samtalsprocessens utformning skilde den sig åt mellan pastoraten. Där processen kommit igång pågick den framför allt inom ramen för personalsamlingar (drygt 35 procent av pastoraten, motsvarande ca 70 procent av dem som kommit igång med processen) och i kyrkoråden (ca 30 procent av pastoraten, vilket motsvarar ca 60 pro-

cent av dem som kommit igång med processen). Endast ca 4 procent har använt materialet i program för en bredare allmänhet.

Sammanfattningsvis kan man alltså konstatera att informationen om samtalsprocessen fungerat relativt väl och att processen, där den kommit igång, i första hand verkar ha varit en angelägenhet för den inre församlingskärnan.

Den andra enkäten

Den andra enkäten genomfördes under senare delen av år 2004 och hade som syfte att undersöka olika uppfattningar hos dem som deltagit i samtalsprocessen. Det handlade såväl om samtalsklimatet i processen som om attityder till sakfrågan. Ett slumpmässigt urval gjordes bland de pastorat som i den första studien förklarat att de kommit igång (eller skulle komma igång) med processen och där kyrkoherden var villig att hjälpa till med datainsamlingen. I dessa pastorat skulle det sedan inte ske något ytterligare urval, utan samtliga personer som deltagit i samtalen skulle om möjligt besvara enkäten.

De pastorat som motsvarade urvalskriterierna för denna andra delstudie ombads således att inkomma med uppgifter om hur många enkätformulär de behövde, dvs. hur många som deltagit i samtalsprocessen. Totalt kom 75 pastorat av 162 tillfrågade att reagera på denna uppmaning och önskade mellan 2 och 90 enkäter vardera. Totalt rekvirerades 1 614 formulär. Ytterligare två pastorat ville delta, men eftersom de endast ville ha en enkät vardera uteslöts de ur urvalet med motiveringen att det inte är mycket till samtal om man endast diskuterat med sig själv.

I undersökningen deltog till slut 524 personer från 66 pastorat. Huruvida 524 inkomna svar på 1 614 utsända enkäter (32 procent) är mycket eller litet är en inte helt enkel fråga att besvara. Eftersom undersökaren inte hade kontroll över insamlingen, mer än genom kontakt med ett antal kyrkoherdar som skulle förmedla kontakten vidare, får man ändå säga att nivån ligger inom rimlighetens gräns.

Urvals- och insamlingsmetoden gör att de 524 svarspersonerna inte kan betraktas som representativa för samtliga deltagare i processen. Resultaten skall inte för den skull underskattas. Analysen av hur olika variabler förhåller sig till varandra torde vara högst tillförlitlig. Då man studerar svarsfördelningen för enskilda frågor blir felmarginalen större, även om också dessa ger en fingervisning om tendenser och förhållanden. I synnerhet gäller detta då bilden är entydig.

Det bör erinras om att vi endast har att göra med pastorat som deltagit i samtalsprocessen. Eftersom denna hade kommit olika långt i olika stift såg också representationen olika ut. Till exempel fanns en klar överrepresentation från Lunds stift medan Linköping, Växjö och Visby stift representerades av få deltagare. Svaramaterialet omfattar både mycket små och riktigt stora pastorat: det största har 45 000 invånare. Även rena landsbygdspastorat finns representerade i studien.

Utbildningsnivån bland de svarande var anmärkningsvärt hög. Närmare 60 procent av de svarande hade någon form av högskoleutbildning. Såväl könsfördelning som åldersfördelning verkar ha varit relativt jämn.

Ett av studiens huvudresultat var den positiva uppslutningen kring processen som sådan. Hela 80 procent av de svarande ställde sig positiva till Kyrkomötets beslut om att genomföra samtalsprocessen. Detta skulle kunna förklaras med att endast de som varit positiva deltagit i samtalen och därmed fått möjlighet att svara på enkäten, men eftersom samtalen framförallt skett bland anställda och förtroendevalda torde detta inte vara fallet. En lika stor andel av de svarande ansåg att metoden borde kunna användas ofta i viktiga frågor i kyrkan, eftersom man upplevde att detta ökar församlingarnas delaktighet i beslutsprocessen. Drygt 70 procent av de svarande menade att processer av detta slag bör fungera ledande för Kyrkomötets beslut. Generellt kan man säga att kvinnorna i högre grad än männen bejakade dessa uppfattningar, men att även männen generellt var positivt inställda.

I första hand har samtalsprocessen ansetts vara viktig för förtroendevalda och anställda i församlingen: hela 60 procent "instämmer helt" i detta alternativ. Minst viktig anser man att frågan är för samhällets breda allmänhet, men även i detta alternativ är det 40 procent som "instämmer helt". Så gott som ingen (1-3 procent) ansåg att processen inte skulle vara viktig för någon. Generellt kan man notera att kvinnor i högre grad än män ansåg att processen var viktig.

När det gällde egna erfarenheter uppgav 60 procent av svarspersonerna att samtalen skett i anslutning till personalsamling eller kyrkoråd. Även föredrag och öppna samlingar verkar ha varit en vanlig form (ca 30-40 procent). En och samma person kan förstås ha deltagit vid olika typer av samlingar.

I ungefär 85 procent av svaren framkom att de organiserade samtal som förts haft en utsedd ledare. Drygt 90 procent uppgav att de flesta deltagarna varit personer som de kände förut. Detta styrker bilden av att processen i första hand riktats till (eller anammats av) församlingens innersta kärna. Antalet deltagare i samtalen har varierat mellan 2 och 70 personer, med ett genomsnitt på 15 personer. Ungefär 20 procent av de svarande uppgav att någon person från EKHO-rörelsen medverkat i samtalen. Detta innebär inte att 20 procent av pastoraten haft EKHO-representation i samtalen utan snarare att EKHO mött ungefär 20 procent av dem som deltagit i samtalsprocessen.

Ungefär 80 procent av svarspersonerna kände till samtalsdokumentet och 60 procent studievägledningen. Många - nästan 80 procent - har också använt samtalsdokumentet i processen. Den generella uppfattningen var att det var intressant (ca 65 procent) och gav god hjälp i processen (ca 75 procent). Knappt 15 procent av de svarande ansåg att det var ensidigt och uteslöt många viktiga frågor.

När de svarande gavs möjlighet att med ett antal föreslagna värdeomdömen bedöma samtalsprocessen som sådan framträdde några omdömen som särskilt vanligt förekommande (drygt 75 till ca 90 procent): *respektfullhet*, *öppenhet för olika åsikter* och *förtroendeingivande*. Ungefär 5 procent av deltagarna vittnade om *intolerans* och 15 procent om *konflikter*. Detta är en icke försumbar andel av deltagarna, men den skulle mycket väl ha kunnat vara högre.

Hittills har en relativt entydig och positiv bild framträtt. Hög kännetecken, delaktighet, respekt och positiv inställning till processen är några omdömen som ganska väl sammanfattar vad som diskuterats till nu.

Bilden blir dock en annan då man studerar inställningen hos deltagarna till de olika sakfrågor som har diskuterats, inte minst de eventuella beslut som Svenska kyrkan kan komma att fatta. Gränsdragningen mellan olika alternativ kan här emellanåt vara hårfin och samma person kan dessutom ha bejakat flera alternativ. Resultatet gav en relativt god bild av den åsiktsvariation som präglade samtalen. När det gäller dagsläget sade sig drygt 70 procent av svarspersonerna vara positiva till att kyrkan idag erbjuder en offentlig välsignelse över borgerligt ingångna äktenskap. En nästan lika stor andel ställer sig positiva till att kyrkan erbjuder välsignelse över individerna i ett ingånget partnerskap. Däremot är man inte lika positiv till att partnerskap kan registreras i kyrkorummets: bara ca 25 procent av de svarande ställde sig mer eller mindre positiva till detta och 50 procent direkt negativa. Vid dessa frågor framträder en skillnad mellan män och kvinnor, där kvinnorna är mer positivt inställda än männen till de möjligheter som erbjuds. Likaså är yngre mer positivt inställda än äldre.

Än mer varierad blev bilden då frågan ställdes om framtida möjligheter. De flesta - närmare 60 procent - anser att Svenska kyrkan i framtiden bör välsigna ingånget *partnerskap* mellan homosexuella, något som knappt 25 procent av svarspersonerna dock ställer sig avvisande till. Närmare 50 procent är positiva till välsignelse av *äktenskap* mellan homosexuella par medan knappt 35 procent är negativa till detta. Tanken på att utforma en äktenskapsritual för homosexuella som vore så lik den nuvarande vigselordningen som möjligt stöter på än större motstånd: drygt 40 procent av de svarande är negativa till detta. Allra mest negativ tycks man dock vara till en vigselordning med tydliga skillnader för homo- och heterosexuella äktenskap. Närmare 60 procent tar avstånd från detta.

Med enkätresultatet som underlag kan man konstatera att de som deltagit i samtalsprocessen är inne i en egen process vad gäller själva sakfrågan. Man lämnar generellt inga entydiga svar utan är mer eller mindre positiv till flera alternativ. Detta kan ha flera rimliga orsaker, men viktigast i detta sammanhang måste ändå vara att processen har fångat upp olika värderingsgrupper till diskussion och att denna diskussion över lag har bedömts som positiv.

Det finns också personer som är direkt negativa till processen. Även om dessa inte är många, finns det skäl att lyssna till deras argument. En mer nyanserad bild av deras uppfattning framkom i analysen av enkätens öppna svar.

Den andra enkätens öppna svar

Det formulär som användes i den andra enkäten bestod huvudsakligen av frågor med fasta svarsalternativ, alltså "kryssfrågor". Sist i formuläret gavs dock svarspersonerna möjlighet att med egna ord formulera sina "övriga åsikter och tankar som relaterar till samtalsprocessen och dess olika frågeställningar". Inte mindre än 140 personer, alltså en fjärdedel

av de svarande, valde att utnyttja detta utrymme. Frågans placering sist i formuläret gjorde att svarspersonernas uppmärksamhet var samlad kring frågor man redan ställts inför. Det var mer sällsynt att man förde in någon helt ny aspekt eller fråga i sitt öppna svar. Vad dessa framförallt tillförde utvärderingen var ett kompletterande och mer utförligt eller nyanserat resonemang om vilka frågor man personligen uppfattat som angelägna, kanske också varför, och ibland hur man argumenterar för den ståndpunkt man intar i någon av de sakfrågor som samtalsprocessen lyft fram.

Samtalsprocessen som sådan

De öppna svaren behandlade alltså dels samtalsprocessen som sådan, dels de ämnen som stått under diskussion. I närmare 80 svar kommenterades samtalsprocessen, samtalsdokumentet eller studiehandledningen. Till denna övergripande kategori förs i analysen också de svar där svarspersonerna kommenterat själva utvärderingsmomentet, till exempel när det gäller tidpunkten för enkäten. Någon sade sig ha svårt att minnas enskildheter i längesedan slutförda samtal, medan andra uttryckte en frustration över att enkäten kommit för tidigt, "innan processen var avslutad" och ibland innan den ens riktigt hunnit komma igång. Dessa synpunkter kan tyckas ta ut varandra, men det finns anledning att lyfta fram en aspekt av de senare svaren. Man anar här att det på sina håll funnits en oklarhet i relationen mellan samtalsprocess och beslutsprocess. I den mån som man lokalt har uppfattat samtalsprocessen som ett slags remissbehandling ligger det nära till hands att uppfatta enkäten som ett slags personligt remissvar.

Samtidigt fanns det i andra enkätsvar en uppskattning just av det öppna och förutsättningslösa samtalet som inte haft som mål att uppnå konsensus och redovisa resultat eller framsteg. I det sammanhanget kunde utvärderingen upplevas negativt: någon uttryckte sin irritation över alltför mycket uppföljande "papperstjafs".

Det förefaller alltså under samtalsprocessens genomförande ha funnits en viss oklarhet om dess främsta eller egentliga syfte: pedagogiskt, med fokus i församlingen, eller konsultativt, med fokus i kyrkans ledning.

Bland de *övergripande kommentarerna* till samtalsprocessen fanns både positiva och kritiska inslag. I viss utsträckning tog svarspersonerna säkert vara på möjligheten att markera sin ståndpunkt gentemot en uppfattning som de ville ta avstånd från, men detta har alltså inte lett till att en viss uppfattning eller hållning kommit att präglade materialet. Snarast tyder de varierade reaktionerna på att samtalsprocessen släppt fram många röster att lyssna till med större eller mindre gillande.

De som värderade processen positivt nämnde sådant som att frågorna varit angelägna och intressanta och att samtalet kunnat föras på ett öppet och konstruktivt sätt. Någon kommenterade att det visserligen tagit tid att få igång samtalen men att det aldrig skulle ha blivit av utan samtalsmaterialet. Någon annan sammanfattade sina intryck av samtalen: "Vi har talat om det förunderliga med kärleken."

Att samtalet kunnat vara svårt därför att frågorna är svåra vittnade några av de svarande om. Låsta princippositioner, lokala motsättningar på personnivå eller konflikter mellan lokala församlingar/samfund med olika grundsyn kan ha fått genomslag i processen. I något fall uppfattade man att samtalet varit svårt att föra därför att det varit beordrat. Någon gav uttryck för att stiftet borde haft, eller kanske snarare tagit, ett större ansvar i processen. Ett sådant ansvar har ju funnits men det kan ha tagit sig olika uttryck i olika stift.

Ett par personer kommenterade att inte bara frågorna som sådana varit svåra utan att man också uppfattat samtalsdokumentet som svårtillgängligt. Språket och den teologiska nivån upplevdes som alltför krävande för den som inte är tränad i detta sätt att tänka och uttrycka sig. Att döma av svaren på de enkätfrågor som särskilt ställts om samtalsdokumentets tillgänglighet var detta ingen allmän synpunkt, men det kan i sin tur ha berott på att över hälften av dem som besvarade enkäten själva var anställda i Svenska kyrkan och kan förmodas ha haft lättare att ta till sig samtalsdokumentet än t ex de tre procent av svarspersonerna som hörde till Svenska kyrkan utan att ha något uppdrag som anställd, förtroendevald eller för övrigt som frivillig. Att den lokala samtalsprocessen i huvudsak omfattat anställda och förtroendevalda var något som flera personer kommenterade. Det är omöjligt att utifrån svaren avgöra om kretsen av de deltagande begränsats av samtalsdokumentets utformning, eller om det tvärtom uppfattats som naturligt att först föra samtalet i ett internt sammanhang och att samtalsdokumentet i det sammanhanget har uppfattats vara relevant utformat.

I sammanhanget kan det noteras att knappast någon kommenterade studiehandledningen till dokumentet. De som alls nämnde den gjorde det för att tala om att de inte har tagit del av den. Om detta skall ses som ett tecken på att "hälsan tiger still" är svårt att avgöra.

De som ställde sig tveksamma till processen ansåg, enkelt uttryckt, att den var en felprioritering. Någon tyckte att samtalsprocessen som sådan var bra men ämnet felvalt, någon annan att frågan kändes uttjattad. Ytterligare någon väjde sig mot själva tanken på en samtalsprocess: "Skulle vi samtala lika mycket om andra 'problem' så skulle vi bara prata och inte jobba". Den bilden motsades dock av dem som tycker att processen inte fått tillräckligt mycket tid för att riktigt ta fart och bli meningsfull.

Det fanns med andra ord en stor variation i hur man med egna ord sammanfattade sina huvudintryck av samtalsprocessen. Variationen byggde säkert delvis på att processen varit utformad på olika sätt i olika församlingar, men även på att de som deltagit i den har uppfattat den på olika sätt.

Vissa saker lyftes i svaren fram som särskilt positiva eller problematiska i processen. Flera personer ställde sig tveksamma till att *så tydligt lyfta fram just de homosexuella som grupp och individer*. Här fanns både personer som själva föreföll stå främmande för, eller snarast likgiltiga till, de homosexuellas erfarenheter och tvekade att befatta sig med frågan, och andra som tvärtom önskade sig en smidigare och mer hänsynsfull process mot likaberättigande. Den tystnadens kultur som man

med samtalsprocessen velat bryta har av dessa svar att döma inte enbart uppfattats som systematiskt förtryckande. Den kan ibland - samtidigt! - också ha uppfattats som mindre obarmhärtig än det rampljus som nu plötsligt uppfattades riktas mot enskilda personer, som känt sig uthängda och skärskådade i frågor om deras mest intima och privata liv och identitet.

Att samtalsprocessen gått tillbaka på ett initiativ från en homosexuell intresseorganisation är en omständighet som förefaller väcka lite olika reaktioner. Någon kommenterade att de enda som egentligen skulle behöva uttala sig i frågan om de homosexuellas plats i kyrkan är de berörda själva: det är inte de homosexuella som är problemet utan de som fortsätter slå vakt om ett diskriminerande synsätt. I några svar reflekterade man över att det finns fler utsatta grupper vars intressen kyrkan skulle kunna försvara, men som inte företräds av några röststarka lobbyorganisationer. Någon närmade sig frågan om sexualitet från en mer generell synvinkel och kommenterade hur t.ex. personer i institutionsboende saknar tillgång till ett aktivt sexliv. Andra pekade på hur problem i samlevnadssammanhang uppfattas som "normala" när de förekommer i heterosexuella relationer, exempelvis otrohet eller promiskuitet, medan en samkönad relation uppfattas som ett moraliskt problem genom sin blotta existens. Någon önskade att samtalen skulle ha fokuserats på kärlek och relationer i alla former.

I en del enkätsvar framkom uppfattningen att den lokala samtalsprocessen varit *ensidig*. Det kan handla om att man upplevt att kyrkoherden haft sin uppfattning klar för sig och tagit samtalsprocessen i anspråk som ett tillfälle att förklara sin egen linje: detta uppfattades då inte som en samtalsprocess värd namnet. Å andra sidan kan det också handla om att man som enskild upplevt sig stå i underläge i en majoritet med annan uppfattning. Båda synpunkterna visar på hur viktigt det är på vems villkor ett samtal förs. Om någon dominerar, oavsett om det är en stark och självständig ledare eller en massiv majoritet, inskränks möjligheterna till dialog. Det som skulle vara ett samtal blir då en mer eller mindre förtäckt makt demonstration.

I ett par fall handlade synpunkterna om ensidighet tydligt om vem som inbjudits eller inte inbjudits att medverka, eller valt att inte göra det. Medvandrarna nämndes i ett par svar: i åtminstone något sammanhang ansågs de ha förbigåtts och i åtminstone något annat var de tvärtom inbjudna, men då med resultatet att ingen representant för EKHO ville komma (åtminstone förmodade svarspersonen att detta berodde på Medvandrarnas medverkan). Bland svaren fanns dock även de som berättade om hur flera talare med olika uppfattning varit inbjudna som medverkande, antingen samtidigt eller vid skilda tillfällen. De som nämnde de homosexuellas medverkan i processen gjorde det undantagslöst i uppskattande ordalag, och detta gällde även personer som i sitt eget ställningstagande var mindre benägna att t.ex. likställa samkönade relationer med ett äktenskap mellan man och kvinna.

Synpunkten om ensidighet framförs inte bara om den lokala samtalsprocessen utan återkommer även i fråga om samtalsdokumentet. Den

ensidighet som man då kritiserar innebär att dokumentet generellt ställer sig alltför positivt till att bejaka samkönade relationer.

Det framkom inte av några svar att man under samtalen skulle ha mottagit så avgörande intryck att man ändrat uppfattning på någon viss punkt. Å andra sidan fanns det personer som kommenterade just detta med att de själva stått i en process av reflektion och kanske omprövning under en mycket lång tid. Särskilt gällde detta personer som själva kommit i direktkontakt med frågan genom någon närstående. Men även om de som deltagit i samtalen inte ändrat uppfattning, hade processen uppenbarligen ibland kunnat innebära ett *tillfälle till reflektion och ökad insikt*. Av svaren på andra enkätfrågor framgick att man utöver de organiserade samtal som förts inom processens ram också samtalat med vänner, anhöriga och kolleger. Rimligen finns det ett slags långtidsverkan i detta som inte kan läsas av vid en utvärdering bara några månader senare.

Den största effekten var att sänka trösklarna, skrev någon. I en del svar märktes en tydlig, om än försiktigt uttryckt, tanke om att samtalsprocessen som sådan hade bidragit till att motverka rena fördomar, även om olika uppfattningar fortsatt står mot varandra. "Samtalen gav bättre insikt om homo", skrev en person som själv inte ville likställa homosexuella relationer med heterosexuella. Någon sade sig ha fått fler frågetecken än tidigare, vilket kan ses som ett uttryck för att samtalet fungerat som den lärandeprocess det varit avsett som.

I fråga om *den fortsatta beslutsprocessen* fanns det hos svarspersonerna allt från en påtaglig otålighet över att det ska ta så lång tid för kyrkans ledning att komma till de beslut som man uppfattar skulle innebära en jämställdhet värd namnet, till en lika påtaglig motvilja mot alla sådana beslut. Från det senare lägret hördes röster som talade om ekumenisk hänsyn och kyrklig sammanhållning. Från motsatt ståndpunkt talade man kritiskt om samtalsdokumentets formulering om "försonad mångfald" och menar att detta legitimerar fortsatt diskriminering och försvårar ett tydligt och genomslagskraftigt ställningstagande. Om frågan är så viktig för så många att den blir kyrkoskiljande så får den väl bli det, tyckte någon: hellre det än att kyrkan kompromissar med det som bör vara dess övertygelse.

I ett par svar kommenterades frågan om frivillighet för präster och andra att medverka i t.ex. en välsignelse över ett registrerat partnerskap. Här blandades optimism och pessimism om möjligheterna att hitta fungerande och hållbara lösningar.

I något enstaka svar föreföll önskemålet om en tydlig markering av vad som är Svenska kyrkans officiella linje stå i en motsatsställning i förhållande till viljan att låta beslutsprocessen ta tid. Samma antydning till intressekonflikt syns i materialet som helhet. Det finns en vilja att gå försiktigt fram både bland personer som i princip är positiva till omprövning och förändring och bland personer som vill bli vid den ordning vi nu har. Otåligheten, å andra sidan, lyser förstas i första hand igenom hos dem som längtar efter förändring.

Uppfattningar i särskilda sakfrågor

Antalet svar där man tagit upp de sakfrågor som stått i samtalens fokus var obetydligt större än antalet svar där man kommenterat själva processen: det rörde sig om knappt 90 svar. Svaren var av högst varierande längd och omfattning, och särskilt i de lite utförligare svaren var det förstås vanligt att man hade något att säga både om hur samtalen genomförts och vad man själv har för åsikter. Bilden i de öppna svaren motsvarade här den som tidigare framkommit i analysen av enkätens övriga frågor: variationen i svaren är betydligt större när man kommer till sakfrågorna än när man tar ställning till processen som sådan. I den utvärderingsrapport som tillställts Teologiska kommittén kommenteras dessa frågor relativt utförligt.

Den helt dominerande frågan har handlat om huruvida kyrkan offentligt bör bekräfta samkönade parrelationer genom någon typ av vigsel eller välsignelsehandling. Frågan om homosexuella i kyrkans vigningstjänst, som också lyfts fram i samtalsdokumentet, har till exempel av enkätsvaren fått något större genomslag. Har den lokalt uppfattats som mindre pastoralt angelägen än frågorna om vigsel, välsignelse, äktenskap och partnerskap? Det är möjligt att det förhåller sig så - men det kan också vara så att man faktiskt har diskuterat detta mer än vad som framgår i de öppna svaren. Det fanns knappast några enkätfrågor som fokuserade på vigningstjänsten, medan flera frågor fokuserade på formerna för äktenskaps och partnerskaps ingående.

Att frågor om bemötande och värdeförmedling i kyrkans barn- och ungdomsverksamhet, inte minst konfirmandarbetet, knappast fått något utrymme alls i svaren (i ett svar nämns att det är positivt om homosexuella kan delta med information i skolklasser och konfirmandgrupper) kan ha samma förklaring. Ett sådant tema borde ju definitivt kunna uppfattas som relevant i den egna församlingen.

Ett mycket stort antal svar kommenterade frågan om en kyrklig *vigsel eller välsignelsehandling* för samkönade par. Bland dem fanns både personer som var positiva och personer som var kritiska till att samkönade par skulle ges möjlighet att offentligt ingå eller bekräfta sin livsrelation i kyrkan genom en sådan handling.

Skillnaden mellan kyrklig vigsel och välsignelsehandling verkade inte vara viktig. Man använde det ena eller andra ordet utan att ställa dem mot varandra, och ibland framställdes de som synonymer. Tankegångarna verkade följa någon av fyra linjer. Den första innebar att man vill att samkönade par ska få gifta sig i kyrkan. Så länge lagstiftningen inte medger att detta sker genom en vigsel med full rättsverkan, ser man en offentlig välsignelseakt som ett acceptabelt steg i rätt riktning. Den andra linjen innebar att man ställer sig avvisande till varje form av vigsel eller välsignelsehandling. Inte heller här gör man alltså i sak någon skillnad mellan dem: ingendera är godtagbar. De tredje och fjärde linjerna ledde fram till mellanliggande ståndpunkter. Den tredje upprätthöll principen om icke-diskriminering genom att föreslå att kyrkan ger upp sin rätt att överhuvudtaget förrätta juridiskt giltiga vigslar. Kyrkan bör enligt detta resonemang enbart förrätta välsignelsehandlingar, både för heterosexuella och homosexuella par. Den fjärde linjen upp-

rätthöll istället den grundläggande skillnaden mellan homosexuella och heterosexuella relationer genom att rekommendera att samkönade par enbart ges möjlighet till kyrklig välsignelse över ett i borgerlig ordning ingått äktenskap eller partnerskap. Heterosexuella par förutsätts då behålla den möjlighet de har idag att vigas i kyrklig ordning.

En annan svarskategori diskuterade på det stora hela taget samma problematik, men här var huvudordet inte vigsel utan *äktenskap*. Jämfört med den föregående var denna kategori betydligt mindre komplex, och synpunkterna samlade sig här ganska genomgående kring den mer kritiska eller avvisande hållning som vi kunde se i fråga om inställningen till kyrklig vigsel. Det som utmärkte denna kategori svar var att man inte så mycket gick in på frågan om äktenskapet i samhället utan fokuserade på äktenskapet i kyrkan.

I de svar där man något utförligare visade hur man tänkt, framhölls i första hand möjligheten att få barn tillsammans som avgörande för ställningstagandet att äktenskapet är för man och kvinna. Detta tema aktualiserades också i de svar som gick närmare in på innehållet i vigselordningen och hur en motsvarande ordning för samkönade par skulle kunna tänkas utformad. I ett par fall sades tydligt att man önskade sig en "vigselordning" för homosexuella som skiljer sig från den nuvarande men utan att skillnaderna betonas.

Nära sammanhängande med möjligheten att få barn tillsammans är frågan om vad som i grund och botten uppfattas som *"naturligt"* och *"onaturligt"*. Frågan vidgades och problematiserades i flera svar i en allmän reflektion över vad som "egentligen" är manligt eller kvinnligt och hur vår könsidentitet konstrueras.

I ett antal svar kom man in på *hur Bibeln bör tolkas och användas*. I merparten av de svar där man hänvisade till Bibeln i mer allmänna ordalag ville man underbygga ett synsätt där man motsätter sig att homosexuell samlevnad likställs med heterosexuell. De enskilda bibelställen som man i sammanhanget åberopade sig på är i sammanhanget väl kända och ofta citerade. Att Bibelns hållning ter sig problematisk för dem som har en annan inställning till frågan om homosexuell samlevnad är inte heller något nytt. Även bland dessa svar fanns dock flera som hänvisade till enskilda bibelord, men då till ställen som fokuserar på kärlek och på att följa Kristus.

I en annan svarskategori fokuserades frågor om *rättvisa och diskriminering*. Man framhöll alla människors rätt att välja hur det egna livet ska gestaltas och att samma villkor skall gälla för alla - i samhället, och även i kyrkan. Ord som jämställdhet, rättvisa, villkor och rättigheter var centrala i denna kategori. Ingen som nämnde diskriminering ifrågasatte att detta bör undvikas. Frågan om vad som faktiskt är diskriminerande kan dock uppfattas på olika sätt. I ytterligare en svarskategori, i någon mån överlappande med den föregående, framhölls etiska värden som *kärlek och trohet* som överordnade könstillhörighet i bedömningen av vad som är ett äktenskap eller åtminstone en god relation. Både rättviseargumentet och argumentet om etiska värden fördes övervägande (men inte undantagslöst) fram som argument för en likställdhet mellan homo- och heterosexuella par.

En intressant men svåranalyserad svarskategori utgjorde den som tog upp frågan om *människovärde*. Tanken på människovärdet kombinerades här i olika utföranden med sinsemellan vitt skilda hållningar till homosexuell samlevnad.

Det kan vara värt att notera att frågan om alla människors lika värde fokuserar på individen. Därmed låter den sig kombineras med allehanda synpunkter vad gäller det homosexuella paret. Formuleringen om alla människors lika värde blir då i praktiken så mångtydig att den riskerar att fungera som en till intet förpliktande formel.

Den slutsats som förefaller möjlig att dra av dessa svar bygger på distinktionen mellan individ och par. Den samstämmighet som tycks finnas i fråga om alla individers lika värde innebär att ett individbaserat tänkande gjort vissa viktiga insteg också där man annars främst brukat se äktenskap och samlevnad som kollektivt betingade samhällsinstitutioner med främsta syfte att trygga släktets fortbestånd.

I svarsmaterialet utkristalliserade sig en kategori svar kring distinktionen mellan homosexuella individer och homosexuella par, ibland uttryckt som en skillnad mellan homosexuell läggning och "utlevd homosexualitet". Den oftast framförda åsikten var att sexuell läggning är, och bör vara, en privatsak. Problemet blir då att hela diskussionen om äktenskap, partnerskap, vigsel och välsignelse handlar om offentlig status. Hur privat man än må tycka det är att människor vill leva tillsammans så regleras detta under något slags offentlighetsvillkor - frågan är vilka villkor.

I ett par fall betonades skillnaden mellan det privata och det offentliga men med motsatt innebörd. I ett svar fördes t.ex. ett resonemang om att ifall samma etiska krav ska ställas på alla relationer, så bör också alla par få samma offentliga stöd för att motsvara det kravet.

Frågan om vad som är privat och offentligt kan i första hand ses som en rättslig och kyrkorättslig fråga. Den är dock nära förknippad med en motsvarande diskussion om vad som är moraliskt rätt och fel, eller uttryckt i teologiska termer: om homosexualitet är synd. Här fördes ytterligare en distinktion in i resonemanget, den mellan sak och person. Det hör då till saken att "homosexualitet" var ett i materialet sällan använt ord som nästan enbart användes av personer som uttrycker avståndstagande. Att skilja mellan sak och person var av enkätmaterialet att döma i första hand angeläget för dem som vill bejaka varje människa som person men ändå känner en samvetsförpliktelse att försvara den traditionella synen på homosexualitet som synd.

Jämfört med den föregående analyskategorin var inslaget av individbaserat tänkande mindre framträdande i denna. Här betonades istället i högre grad en heterosexuell offentlig norm och homosexualiteten sågs i större utsträckning som ett viktigt och problematiskt abstrakt begrepp. Individen sågs i högre grad som underordnad kollektiva intressen och normer.

Ett tema som togs upp från olika synvinkel var hur Svenska kyrkan som folkkyrka i frågan om de homosexuellas status och situation *förhåller sig till sin samtid* och till det samhälle där man är verksam. Från ena sidan talade man om en otidsenlig kyrka, från den andra sades

att Svenska kyrkan är alltför trendkänslig. Möjligen fanns det hos en del personer en uppfattning om att frågan om offentligt erkännande av samkönade relationer förts "in" på kyrkans agenda "utifrån" ett omgivande samhälle, snarare än att ha förts "fram" av intressen "inom" kyrkan. Tydligt är att de som kritiserar kyrkan för trendkänslighet och bristande trovärdighet har som motpol en annan grupp som inte överhuvudtaget kan eller vill förstå varför frågan om homosexuell samlevnad ska vara så envist komplicerad just i kyrkan.

Temat om folkkyrkans relation till sin samtid och sitt samhälle problematiserades i vissa svar på ett mer nyanserat sätt. Här kom flera olika alternativa hållningar och synsätt till tals i synpunkter på om kyrkan i samhällsutvecklingen bör fungera drivande, bekräftande ("hånga med"), bromsande - eller helt enkelt bortse från det vägval som sker i samhället.

De som föredrog att bortse från samhällsutvecklingen, åtminstone när den går i oönskad riktning, var de som i fråga om möjligheten till vigsel, välsignelse och äktenskap för samkönade par intog en avvisande hållning. Inom denna kategori fäste man relativt stor vikt vid vad Bibeln säger om homosexualitet, och man var mer benägen att se en skillnad mellan individ och kollektiv, privat och offentligt eller sak och person. Traditionella auktoriteter tillmättes alltså relativt stor betydelse i relation till individens fria val.

De som å andra sidan ville bejaka den samhällsutveckling de ser pågå använde hellre argument om rättvisa, kärlek och människovärde - ofta uttryckta i teologiska termer av att Gud skapat alla och älskar alla etc. Individens sattes i detta slags resonemang i centrum på ett annat sätt än bland dem som i högre grad åberopar sig på Bibeln och traditionell auktoritet.

Detta resultat kan göras till föremål för reflektion. Den demokratiska processen förutsätter inte vare sig ett individualistiskt eller ett traditionellt auktoritärt synsätt vare sig i kyrkan eller samhället. Den ger rum för båda att argumentera för sin sak. Samtidigt anses det allmänt att samhällsutvecklingen under längre tid har inneburit ett ökande mått av individualisering. Den värderingsförskjutningen förmodas då slå igenom i alla demokratiskt valda organ, även om skillnaderna i valdeltagande kan göra att den slår igenom i olika hög grad i kyrkan och i samhället och att kyrkan i vissa kretsar kommer att betraktas som "otidsenlig".

Samtidigt som utvecklingen mot ökande individualisering har pågått antas det, lika allmänt, att kyrkans traditionella inflytande över unga människors normbildning har minskat, både vad gäller skolan och konfirmandarbetet. Resultatet i en diskussion som denna blir då att olika grupper i hög grad argumenterar förbi varandra. Till stöd för synen på äktenskapet som förbehållet man och kvinna anförs till exempel en uppsättning bibelargument och allmänna skapelseteologiskt formulerade argument. Förståelsen för dessa är naturligt nog mindre om man inte delar den begreppsvärld som de bygger på, och den förutsätter en relativt god kristen allmänbildning - i regel förmedlad vid unga år i den process som kallas socialisation och som bestämmer vilka människor och världsbilder vi kommer att känna igen oss i genom livet.

Det syntes i några svar en medvetenhet om att åsiktsskillnaderna i fråga om samkönade parförhållanden i hög grad är en generationsfråga. Däremot antyddes inte i något svar en motsvarande medvetenhet om att åsiktsskillnaderna i minst lika hög grad är en genusfråga: den kvantitativa analysen visade i flera fall på skillnader mellan män och kvinnor, där kvinnor i högre grad ger uttryck för en positiv uppfattning till homosexuell samlevnad.

I samtalsprocessen förefaller olika uppfattningar och synsätt ha mötts och ställts mot varandra - med varierande utfall på olika håll, kanhända, men i allmänhet utan ambitionen att övertyga eller övertala eller vinna en debatt utan istället med en tydligt uttalad vilja att ge rum för olika röster, lyssna till andra och bättre än förut förstå dem vars åsikt man inte delar. Det hörs förvisso kritiska och besvikna röster i en del enkätsvar, inte minst från dem som tycker att samtalsdokumentet eller samtalen blev alltför ensidiga och kom att domineras av någon enskild person eller ett grupptryck som upplevts som obehagligt. Samtalsprocessen har knappast varit enkel eller trivial. Just därför har den förhoppningsvis ändå bidragit till att diskussionen inte enbart förs i lokala insändarspalter med en argumentation som motparten ändå aldrig tar till sig.

Ett fåtal svar tar upp *frågor om barns intresse och om adoption och insemination*. Det utrymme som dessa frågor får motsvarar det som de ges i samtalsdokumentet. Någon av de svarande kommenterar att frågorna om barnens situation är en springande punkt i hela frågan om homosexuell samlevnad: "denna fråga diskuteras dock inte."

Synpunkter från stiftet

Genom ett brev från Kyrkostyrelsen i december 2004 gavs stiftsstyrelsen i samtliga stift möjlighet att inkomma med synpunkter på samtalsprocessen. I brevet betonade Kyrkostyrelsens arbetsutskott att detta skulle uppfattas som en öppen inbjudan att komma med kommentarer och reflektioner i den mån och på det sätt som styrelsen själv ville. Tio stift (Linköping, Skara, Strängnäs, Västerås, Växjö, Göteborg, Karlstad, Luleå, Visby och Stockholm) har inkommit med synpunkter. Några stift redovisar hur arbetet kring samtalsprocessen har bedrivits på stiftsnivå i det aktuella stiftet. I vissa fall görs övergripande reflektioner görs kring samtalsprocessen. Tre stift (Skara, Luleå och Stockholms) redovisar enkäter som gjorts inom stiftet. Det allmänna intrycket är att stiftens redovisning bekräftar den bild som framkommit i de ovan redovisade analyserna av de enkäter som sänts ut från kyrkokansliet.

I flera fall talas om att samtalsklimatet varit positivt, även om det också nämns att det kan vara svårt att skapa den trygghet som är en förutsättning för att i grupp samtala om mycket personliga värderingar. Det sägs också att där samtal har förts så har fördomar brutits ner. Bilden från redovisningen ovan - att det ofta varit kyrkligt anställda som deltagit i samtalen och att samtalen inte varit utsträckta över tiden utan omfattat något enstaka tillfälle - bekräftas också av svaren från stiftet. Västerås stift argumenterar i sitt yttrande för att Svenska kyrkan aktivt bör arbeta för att homosexuellas parrelationer värderas lika med

heterosexuellas och vill dessutom uppmuntra till en bredare och fördjupad analys av kyrkans äktenskapssyn och teologi kring relationer.

Erfarenheter från medverkande från EKHO

Representanter från EKHO, Ekumeniska grupperna för kristna homo- och bisexuella samt transpersoner, har medverkat vid en del av de samtal kring samtalsdokumentet *Homosexuella i kyrkan* som förts i stift och församlingar. Nedan redovisar Riks EKHO:s ordförande Arthur Thiry och vice ordförande Britta Svensson EKHO:s erfarenheter från samtalsprocessen.

Upplevelser vid medverkan i samtalsprocessen

Inledning

Vid ett antal tillfällen har EKHO representanter medverkat vid samtalsprocessen kring dokumentet *Homosexuella i Kyrkan*.

Detta är ett försök att förmedla några av de upplevelser som gjorts i samband med detta. Det baserar sig inte på någon heltäckande enkät, utan är baserat på frågor och samtal med en del av de medverkande.

En god samtalsvilja

Till att börja med vill vi säga att man överlag har mött en god vilja till samtal. Samtalen har framför allt inte karakteriserats av neutralitet. Många har varit mycket aktiva, måna att samtalen skall resultera i något positivt. Även de ibland tysta deltagarna, har beskrivits som "aktivt passiva", dvs. man kan ibland uppleva att någon väljer medvetet att vara tyst, att inte delta i samtalet, men det lämnar inte deltagaren oberörd trots detta, "ingen sover av tiden".

Allmänt uttrycker de medverkande i samtalsgrupperna att många fler av deltagare har erfarenheter av möten med homo- eller bisexuella, som vänner, anhöriga eller arbetskamrater. Detta ses också som en stor skillnad i jämförelse med en tioårsperiod, för några av de medverkande, som under lång tid deltagit i samtal kring homosexualitet i församlingar. Överlag upplever man en positiv respons från grupperna, att få homo- eller bisexuella personer att förhålla sig till i samtal kring frågorna.

Stora skillnader i grupperna

Vi har upplevt att det är stora skillnader i samtalet i de grupper vi varit ute i, vilket främst verkar bero på var i landet man varit, där den största skillnaden ligger i och utanför Stockholmsområdet.

Skillnaderna visar sig t.ex. i medvetenhet om att varje grupp består av hetero-, homo- och bisexuella individer. Det kan uttryckas genom att man i gruppen säger att "alla människor nog är bisexuella". Motsatsen uttrycks i andra grupper, genom att prata om "dom homosexuella", som en enda grupp, där den gruppen generaliseras kraftigt och den medverkande ställs som ansvarig för allt som denna "grupp" uttrycker genom artister, *prideevent*, mediautbud m m. Ingen kommer däremot på idén att klumpa ihop porr användning och pedofili med pappaledighet och äkten-skap, som olika uttryck för heterosexuallitet. I dessa samtalsgrup-

per verkar också frågor om just bisexualitet vara mer främmande och skrämmande, mer fördomar om bisexualitet förekomma, som en grupp som förenar all lössläpplighet från både hetero- och homosexualitet.

Även medvetenhet om hur heterosexualitet uttrycks och formar normer som exkluderar dem, som inte stämmer med denna mall saknas. "Jag pratar ju inte om min sexuella läggning" är en ofta återkommande replik i samtalen, när man uttrycker oförståelse för varför man måste "prata om homosexualitet".

Att vara av den åsikten att homo- och bisexuella skall diskrimineras, är nog ytterst ovanligt i Svenska kyrkan. Skillnad i kunskap om vad diskriminering på grund av sexuell läggning är, skiftar däremot i de olika grupperna. Diskriminering är inte att allmänt tycka illa om någon homo- eller bisexuell, utan att särbehandla olika människor. Att ifrågasätta om en person, med goda meriter, som lever i en samkönad relation, skall anställas eller vigas till tjänst, är att vilja behandla människor olika och när orsaken till detta är personens sexuella läggning, är det inget annat än diskriminering.

På samma vis uttrycker de medverkande en skillnad i upplevelse av den typ av frågor som samtalsgruppen har tagit upp, där en del grupper har gett uttryck för att det är viktigt att inte omedvetet exkludera någon på grund av sexuell läggning och där andra grupper i stället valt att uppehålla sig kring vad som man tänker är rätt och fel.

Respekt i bemötandet

Om man med respekt i bemötandet menar, tanken att den andre har rätt till samma goda liv som jag själv har, möts man i samtalsgrupperna på olika sätt. En del grupper och enskilda individer möter den homosexuelle medverkande med en inställning, där man i frågor och samtal inte ifrågasätter den andres lika rätt till livsutrymme. Åtskilliga i grupperna är däremot inte medvetna om, att de kränker, när de beskär andra människors liv, genom det sätt de hanterar sina åsikter på. "De förstår inte vidden och betydelsen av att vilja dela vardagslivet med en annan människa, gå och handla tillsammans, gå till tvättstugan", uttrycker en medverkande.

Sättet att uttrycka dessa åsikter, upplever någon av de medverkande, sett i relation till en tioårsperiod, har förändrat sig. "Det hoppar inte lika många omedvetna grodor ur munnen på folk", säger han och att "den undertryckta ilskan, som man då kunde möta, är ovanligare". Ofta bemöter andra deltagare i samtalsgruppen den formen av uttryck, "försvarar" den homosexuelle medverkande. Det innebär inte, att medverkande inte har mötts av påhopp, som varken har bemötts av ledaren eller någon annan i gruppen.

I många grupper skulle inte de homo- eller bisexuella medverkande känna sig välkomna att arbeta. "Har de någon annan att välja på, skulle de välja den", uttryckte en medverkande. Men

inte heller alla våra medverkande skulle vilja arbeta i en av dessa grupper, på grund av den känsla som har förmedlats, av att vara någon annorlunda, "ett ufo", inte ges samma premisser. Av dem som medverkat i samtalen, känner dock de flesta sig välkomna i sin egen församling. "Man måste bli människa först", säger en, dvs. de måste lära känna mig, innan de klarar av att veta att jag är homo- eller bisexuell, för att möta mig som alla andra.

Slutsatser

EKHO ser det som angeläget att man arbetar vidare i Svenska kyrkan med frågor kring sexuell läggning, också med ett tydligt fokus på diskriminering. Det är viktigt att det överlag och inte enbart inom vissa församlingar, finns en beredskap att möta församlingsmedlemmar och anställd personal, oberoende av dennas sexuella läggning, att det inte skall vara upp till den enskilda individen att skapa ett livsutrymme, en öppenhet, en positiv erfarenhet av sig själv, för att känna att det är möjligt att berätta om den livssituation man är del av.

Vi ser att en förändring i förhållningssätt sker i församlingar, där homo- och bisexuella vågar leva öppna. Vi tror också att anställda i Svenska kyrkan har en särskild uppgift i att leva öppet utifrån sin sexuella läggning, för att vara tecken på Kyrkans mottagande av alla människor. Men för att detta skall kunna ske, behövs ett tydligt ställningstagande för Kyrkans homo- och bisexuella medlemmar och ett bejakande av deras okränkbara rätt att leva samma goda och ansvarsfulla liv som Kyrkans övriga medlemmar.

En del av detta bejakande är också ta fortsatta steg mot att officiellt bekräfta relationer mellan personer av samma kön, genom att öppna kyrkorummet för ingående av partnerskap, enligt nuvarande svensk lagstiftning och en ritual för välsignelse av partnerskap.

Göteborg i maj 2005

Arthur Thiry
Ordf. Riks EKHO

Britta Svensson
V.ordf. Riks EKHO
Projektledare i NTG Fritt Fram, ett Equal-samarbete om sexuell
läggning

2.3 Det ekumeniska läget

Svenska kyrkans diskussion om samkönade relationer är insatta i en vidare kontext - den sker inom ramen för den debatt i frågan som försiggår inom den världsomspännande kristna gemenskapen. Åsikterna om i vilken mån och på vilket sätt detta bör påverka vår kyrkas vägval går isär. Medan vissa menar att omsorgen om våra ekumeniska relationer bör föranleda återhållsamhet och försiktighet menar andra att Svenska kyrkans hävdvunna roll som brobyggare mellan olika kyrkliga traditioner motiverar ett mer utmanande förhållningssätt i syfte att bygga broar mer progressiva krafter emellan.

Ett exempel på det förra förhållningssättet företräds bland annat av biskop Jonas Jonson, Strängnäs:

Jag menar att tolkningen kontinuerligt måste göras tillsammans med andra kyrkor. Inte för att de skulle utöva någon 'veterätt' vid våra beslut i Svenska kyrkan utan för att vi lever i en förpliktande gemenskap med dem och har ett otvetydigt uppdrag från Kristus själv att göra allt för att fördjupa enheten.

Kyrkorna har ett ömsesidigt ansvar för varandra och måste i all ödmjukhet se till att ingen överger det de tillsammans tror vara den apostoliska tron. (SvD 17/2 2004)

I andra sammanhang har biskop Jonson använt termen "ömsesidig tillsyn" som en beteckning på denna inbördes förpliktande relation kyrkor emellan.

Andra åter menar att ekumenikens brobyggande måste uppfattas som en uppmaning till kyrkor att gemensamt stärka förtryckta gruppers rättigheter inom olika kyrkor och samfund. Lars Gårdfeldt framförde under Teologiska kommitténs hearing en hälsning till Svenska kyrkan från katolska, ortodoxa, lutherska och reformerta homosexuella i olika länder i vilken han uppmanade Svenska kyrkan att frimodigt driva en mer progressiv linje för att på så sätt påskynda ett förändrat, mer tillåtande, synsätt även inom dessa kyrkor. Den ömsesidiga lojaliteten kyrkor emellan bör enligt detta synsätt snarast uppfattas som en lojalitet med svaga grupper inom olika kyrkofamiljer.

Utifrån detta kan det vara intressant att se hur diskussionerna går i några oss närstående kyrkor och kyrkofamiljer dels internt, dels visavi Svenska kyrkan.

Utvecklingen i andra kyrkor

Flera anglikanska stift i Kanada och USA har tagit skiftande ordningar för välsignelse av samkönad samlevnad i bruk. Grunden är i samtliga fall tanken på att de vill välsigna och be för dem som vill ge varandra löften om trohet och livslång gemenskap. Ordningarna bygger i de flesta fall på den anglikanska vigseltraditionen, där den församlade menigheten har en mer aktiv roll än den för närvarande har i svensk tradition. Windsorrapporten (se nedan) verkar inte förmå bromsa den utveckling som redan påbörjats i USA och Kanada. Det teologiska förarbetet innan stiftet har beslutat tillåta användning av de nämnda ordningarna finns i flera fall öppet redovisade. När det gäller välsignelsens innebörd skriver exempelvis The Episcopal Diocese of Vermont: "What do we mean by blessing? At ordination, Episcopal priests receive the authority to 'pronounce God's blessing'. To do so is not to be the agent of blessing, but it is to recognize and name that which already shows forth as a sign of God's grace and presence – or it is to ask for God's grace and presence. Blessing is thus profoundly relational, for it is asking God to be in a relationship of grace with a person or persons." I det teologiska förarbetet betonas att det är inte den sexuella läggningen eller det sexuella samlivet som välsignas utan paret och deras vilja att leva tillsammans och med sina liv visa vidare på Guds nåd.

I den danska folkkyrkan har sex av biskoparna sänt ut en vägledande ordning för en gudstjänst med välsignelse av homosexuella par. Ordningen innehåller inte löftesavgivelse eller ringväxling. Efter bibelläsning, psalm och tal följer en fakultativ fråga till var och en om de "tillsammans med NN" vill mottaga Guds välsignelse. Därefter följer förbön under handpåläggning, psalm, läsning av Filipperbrevet 4:4-7 och välsignelse innan gudstjänsten avslutas med psalm och postludium.

Den anglikanska kyrkogemenskapen

Den konflikt som för närvarande råder inom den anglikanska kyrkogemenskapen, och som mot bakgrund av Borgåöverenskommelsen är av särskilt stort intresse för Svenska kyrkan, är inte entydig utan har kopplingar till ett antal olika frågor.

Vad som i debatt och media beskrivs som en strid kring frågan om samkönade relationer handlar i lika hög grad om en internationell kyrkogemenskaps interna strid mellan Syd och Nord, en strid mellan evangelikala, liberala och mer katoliserande strömningar inom kyrkan och mellan strömningar med en mer kongregationalistisk respektive episkopal kyrkosyn. Dessa olika grupperingar formeras dock inte utefter traditionella linjer. Så finns det exempelvis en stark, politiskt och teologiskt sett konservativ gruppering inom den anglikanska kyrkogemenskapen, som i just denna fråga intar en hållning som traditionellt sett brukar beskrivas som progressiv. Kartbilderna är komplex och oförutsägbara.

De starkaste förespråkarna för en avvisande hållning gentemot homosexuell samlevnad återfinns bland lågkyrkliga grupperingar och i de anglikanska kyrkorna i Syd. Nigerias ärkebiskop, Peter Akinola, har gjort sig känd som en stark kritiker av de anglikanska kyrkor som på olika

sätt vill öppna upp för ett nytt förhållningssätt gentemot kyrkans homosexuella medlemmar - bland annat företrädare av den episkopala kyrkan i USA och dess ärkebiskop, Frank Griswold.

Referenspunkter

Lambeth 1.10

Den anglikanska kyrkogemenskapens biskopar samlas sedan slutet av 1800-talet vart tionde år till ett möte för att under ärkebiskopens av Canterbury ledarskap bekräfta sin inbördes gemenskap och diskutera och enas i viktiga frågor rörande kyrkans lära och liv. Frågan om de homosexuellas plats och rättigheter har vid flera tillfällen varit föremål för överläggningar och det var som ett resultat av en sådan diskussion som biskoparna år 1998, trots betydande inbördes oenighet, antog den resolution - den så kallade Lambeth 1.10 - som alltsedan dess varit föremål för fortsatt debatt och oenighet.

Resolutionen, som alltså har status av en rekommendation, slår bland annat fast att äktenskapet är en institution som omfattar man och kvinna. Sexualitetens plats är i äktenskapet och utanför äktenskapet anbefalls avhållsamhet. Homosexuella är en del av kyrkan - de skall lyssnas till och de är älskade av Gud. Homosexuell utlevnad fördöms emellertid, liksom homofobi, våld inom äktenskapet och förtygligandet och kommersialiseringen av sexualiteten. Resolutionen vänder sig emot införandet av en välsignelseakt för samkönad gemenskap och menar att kyrkan inte bör diakon-, präst- eller biskopsviga dem som lever i sådan gemenskap. I resolutionen uppmanas den anglikanska kyrkans ledare och the Anglican Consultative Council (ett internationellt anglikanskt samarbetsorgan) att inventera och sprida de erfarenheter och studier som gjorts på området samt att även ta hänsyn till den så kallade Kuala Lumpur Statement (en resolution från 1998 i vilken styrelsen för de sydostasiatiska anglikanska kyrkorna slog fast att homosexualitet är "en avvikelse och en synd").

Windsorrapporten

När den episkopala kyrkan i USA 2003 valde och vigde den öppet homosexuelle prästen Gene Robinson till biskop av New Hampshire uppstod en konstitutionell kris inom den anglikanska kyrkogemenskapen. Frågan kom inte så mycket att handla om Robinsons sexuella orientering som om det faktum att den amerikanska kyrkan (ECUSA) fattat detta beslut trots vad som sagts i Lambeth 1.10. Den anglikanska kyrkogemenskapens överhuvud, ärkebiskop Rowan Williams, tillsatte därför en kommission som under några månader arbetade med frågan. Arbetsgruppens slutsatser presenterades i den så kallade Windsorrapporten - en rapport som alltså i huvudsak fokuserar på frågan om den anglikanska kyrkogemenskapens enhet.

Rapporten konstaterade att denna enhet allvarligt hotas av den amerikanska kyrkans handlingar och uppmanar den att be om ursäkt för sina överträdelser. De, framför allt afrikanska, kyrkor som kritiserat ECUSA har också skäl att känna skuld - amerikanernas beslut skedde helt i enlighet med den egna konstitutionen - men alls inte i samma

utsträckning som amerikanerna. Om den anglikanska kyrkogemenskapen skall kunna hålla samman krävs att ECUSA gör avbön, att inga anglikanska kyrkor diakon-, präst- eller biskopsviger öppet homosexuella och att man utarbetar nya, förstärkta former för bekräftande av kyrkans enhet.

Sedan rapporten tagits emot och diskuterats i de många anglikanska medlemskyrkorna samlades kyrkogemenskapens ärkebiskopar kring en resolution i vilken man ytterligare bekräftade behovet av att inte svartmåla respektive systerkyrka samtidigt som man skärpte kraven på ECUSA i det att man bekräftade kravet på ett stopp för alla vigningar och för eventuella välsignelsegudstjänster och uppmanade amerikanerna att tillsvidare lämna alla uppdrag inom the Anglican Consultative.

Beslutet, som kritiserats från progressivt håll, har resulterat i en förnyad inbjudan från Romerskt katolska kyrkan att återuppta de tidigare avbrutna ekumeniska samtalen de båda kyrkofamiljerna emellan.

Enhet och mångfald

Sammanfattningsvis kan man konstatera att den anglikanska kyrkogemenskapen, som så tydligt brukar vilja framställa sig själv som en gemenskap av kyrkor som lever i försonad mångfald (på sitt sätt en kyrklig avspeglning av den kulturella och sociala mångfald som råder inom det brittiska samväldet), nu ställts inför en fråga där denna enhet tycks ansträngas till bristningsgränsen. Den mångfald som redan omfattar olika förhållningssätt i frågan om kvinnans tillträde till ämbetet som präst och biskop, olika gudstjänstböcker och i stor omfattning synen på lokalförsamlingen, riskerar uppenbarligen att falla sönder ställd inför de frågor som diskussionen kring homosexuell samlevnad aktualiserat. Inom kyrkogemenskapen finns alla åsiktsriktningar företrädda - på alla kyrkliga nivåer - och det enda man med någon form av säkerhet kan säga är att det finns en relativ samsyn kring ambitionen att inte i onödan äventyra sin kyrkogemenskap genom att agera provokativt eller ensidigt. Medan några kyrkor sannolikt skulle vilja stanna där, vill andra nå långt längre och snarast gå vidare i syfte att förstärka de homosexuellas ställning.

Svenska kyrkans kontakter med och reaktioner från den anglikanska kyrkogemenskapen

Svenska kyrkans anglikanska kontakter i denna fråga relaterar främst till Borgågemenskapens kyrkor - dvs. de anglikanska kyrkorna i England, Wales, Skottland och Irland. Utöver de regelbundna orienteringar som sker våra respektive kyrkor emellan, och där denna fråga vid upprepade tillfällen varit föremål för diskussion, har Borgåkyrkorna också tillställts Teologiska kommitténs samtalsdokument *Homosexuella i kyrkan* för kommentarer och synpunkter.

Som en omedelbar konsekvens av detta inkom i början av innevarande år den engelska kyrkans kommitté för ekumeniska relationer - the Faith and Order Advisory Group (FOAG) - med ett remissvar.

Svaret är uppdelat i två huvudavsnitt - ett som kommenterar själva dokumentet och ett som reflekterar över på vilket sätt texten, om dess

slutsatser också blir Svenska kyrkans beslut, skulle komma att påverka relationerna mellan våra båda kyrkor.

FOAG är kritisk till dokumentet - såväl vad gäller dess utformning som flera av de slutsatser som där presenteras. Teologiska kommitténs ambition att skapa en så öppen atmosfär som möjligt tycker man är lovvärd - men man ser inte att man lyckats. Samtalsdokumentet driver på flera punkter en klart progressiv argumentationslinje, något FOAG ställer sig tvekan inför.

FOAG saknar en närmare analys av homosexualitetsbegreppet. Är det en medfödd eller tillägnad/socialiserad egenskap? Inte heller ställer sig FOAG bakom kommitténs hermeneutiska principdiskussion där det sägs att varje etisk bibelutsaga måste tolkas i ljuset av sin kontext, sin samtid, för att man därefter skall kunna avgöra utsagans nutida relevans. En sådan modell blir, enligt FOAG, alltför relativistisk. FOAG ser hellre en bibelgrundad människosyn som förmår hålla avstånd till strömningar i samtiden och kritiskt pröva och reflektera över enskilda fenomen i relation till denna grundhållning.

FOAG menar vidare att kyrkosynsbegreppet är för svagt definierat i dokumentet - vilken är, kort sagt, kyrkans roll i samhället? Har kyrkan ett unikt bidrag att ge eller skall den bara bistå enskilda i deras individuella val? Innebär det att en och samma kyrka kan leva med olika tillämpningar i etiska frågor? Engelsmännen sneglar på sin egna interna debatt och uttrycker tvivel över att detta skall kunna vara möjligt.

Att, som Teologiska kommittén, förorda ett läge där olika ståndpunkter lever i försonad mångfald tror FOAG inte är långsiktigt hållbart. Begreppet "enhet i försonad mångfald" handlar enligt FOAG inte om ett läge där olika teologiska hållningar lever sida vid sida, utan om att olika praxis kan leva sida vid sida så länge de olika riktningarna delar samma teologiska grundhållning. Dokumentet är även på denna punkt otillräckligt.

Samtidigt som FOAG framför denna kritik är man medveten om att precis samma argumentation framförs av stora grupper i den egna kyrkan. Invändningarna mot det svenska dokumentet utgör således också en del i den pågående inter-anglikanska diskussionen.

Vilka konsekvenser för kyrkogemenskapen skulle ett beslut i endera riktningen få?

FOAG konstaterar att de, sin kritik till trots, inte kan se att ett eventuellt beslut från Svenska kyrkans sida att gå rekommendationerna i *Homosexuella i kyrkan* till mötes skulle få några mer betydande kyrkodiomatiska konsekvenser. Även om Svenska kyrkan skulle införa en kyrklig akt för partnerskap skulle det inte få motsvarande konsekvenser som om samma sak skedde inom den anglikanska kyrkogemenskapen. Borgågemenskapen består av kyrkor som står varandra nära, dock utan att tillhöra en och samma kyrkofamilj.

Ett steg i denna riktning skulle väcka anstöt i delar av den engelska kyrkan, och öppet homosexuella präster skulle, enligt FOAG, inte kunna räkna med tjänst i den engelska kyrkan. Vidare måste man realistiskt inse att ett steg i riktning mot en kyrklig akt för partnerskap skulle försvåra relationerna mellan våra båda kyrkor - i synnerhet i

ljuset av den debatt inom den anglikanska kyrkogemenskapen som för närvarande pågår. (Noteras här kan att den episkopala kyrkans i Skottland biskopsmöte bara några veckor senare markerade att man för sin del inte ville se sexuell orientering som ett skäl för att neka någon diakon-, präst- eller biskopsvigning - meningarna i denna fråga går således isär även brittiska biskopskollegor emellan.)

Reaktionerna i övrigt från den anglikanska kyrkogemenskapen har varit begränsade. Från den irländska kyrkan har en resonerande presskommuniké inkommit. Texten, som är allmänt hållen och inte specifikt inriktar sig på Svenska kyrkan, anknyter till Lambeth 1.10 samtidigt som den lyfter fram behovet av ytterligare samtal utifrån en generösare agenda. Kyrkan i Wales har delgivit oss sitt nyligen framtagna studiematerial, vilket på motsvarande sätt som *Homosexuella i kyrkan* närmar sig frågan om samkönad kärlek utifrån ett stort antal perspektiv i syfte att skapa ökad förståelse och stimulera samtalet i det lokala sammanhanget. Motsvarande dokument inom den engelska kyrkan är biskopsmötets rapport *Some Issues in Human Sexuality* från 2003.

Våra nordiska grannar

Våra nordiska grannkyrkor har inte framfört några synpunkter på Teologiska kommitténs dokument.

Från dansk horisont kan noteras att biskoparna där inte kunnat enas om det lämpliga i att erbjuda en kyrklig välsignelseakt för par som ingått registrerat partnerskap. Sex av kyrkans tio biskopar ställer sig, tillsammans med Grönlands biskop, bakom den liturgi som tagits fram, medan övriga biskopar inte vill ta detta steg.

I Norge arbetar man för närvarande med en rapport som framför allt resonerar kring frågan om homosexuell samlevnad utifrån ett bibelteologiskt perspektiv. I botten ligger en inomkyrklig diskussion om huruvida kyrkan bör anställa präster som lever i en homosexuell parrelation - en fråga där den norska kyrkan tidigare gått på en restriktiv linje.

Den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland genomför för närvarande en studie där man samlar material från en rad olika kyrkor och vetenskapliga sammanhang. Mot bakgrund av denna avser man sedan avgöra hur man lämpligast går vidare.

I den isländska kyrkan initieras för närvarande en samtalsprocess av liknande slag som i Svenska kyrkan.

Reaktioner från kyrkor i Sverige

Majoriteten av kristna kyrkor i Sverige markerar en tydligt avvisande hållning till homosexuell samlevnad. Även om språkbruket förändras så att man numera tydligare identifierar och lyfter fram de homosexuella kyrkotillhörigas rättmätiga anspråk på pastorala tjänster, präglas de kyrkliga företrädarnas förslag till lösningar på detta behov genomgående av återhållsamhet. Man tar avstånd från varje form av förtryck, för fram celibatet som rekommenderad livshållning och hänför i övrigt frågan till själavårdens område. Ett exempel på detta är Evangeliska Frikyrkans missionsdirektor Lennart Hambre som skriver "Vi kan inte se det som en prioriterad uppgift att konfrontera samhället när det gäller homosex-

frågan. Vi tycker inte att det är i linje med evangeliets anda. Däremot efterlyser vi en kristen själavårdsverksamhet som riktar sig till människor som längtar efter ett annat liv. På detta område har vi kristna inte utmärkt oss särskilt mycket.”

Det faktum att Svenska kyrkan tydligt uppmärksammat och lyft fram behovet av dialog och erfarenhetsutbyte olika kyrkor emellan, har mötts av positiva reaktioner. I en artikel i Sändaren 2005:3 återknyter Baptist-samfundets och Missionskyrkans respektive missionsföreståndare Karin Wiborn och Göran Zettergren till frågan om enhet i försonad mångfald och skriver: ”I själva verket finns det bland oss kristna olika bibelsyner och vi måste kunna respektera varandra även när vi är oense om hur man skall läsa och tolka Bibeln. Det finns inom och mellan kyrkorna skillnader i slutsatserna om vad Bibeln säger till exempel angående homosexualitet. Var och en har rätt att hävda sin ståndpunkt och kritisera andras, men ingen har rätt att förtrycka eller kränka någon som tänker annorlunda.”

Företrädarens för Stockholms katolska stift ställer sig bakom samtalsdokumentets generella förhållningssätt gentemot homosexuella - de skall inte utsättas för diskriminering, våld eller nedsättande omdömen. En människas sexuella läggning skall inte skuldbeläggas. Samtidigt ställer sig den romersk-katolska kyrkan inte bakom ett synsätt som på kristna grunder legitimerar ett liv i samkönat partnerskap. Den romersk-katolska kyrkan anser att samkönade relationer inte kan legitimeras med någon kyrklig välsignelseakt eller än mindre med någon äktenskapsliknande vigselhandling. Man medger att Bibelns stöd för detta avvisande förhållningssätt inte är särskilt utvecklat, men menar att det trots allt finns där. Man vänder sig också mot ett civilt erkännande av samkönade relationer eftersom man menar att de undergräver äktenskapets ställning i samhället. Mot bakgrund av detta hoppas man därför att Svenska kyrkan inte skall ta ett beslut i den här frågan som leder till att skillnaderna mellan de båda kyrkornas syn på dessa frågor ökar. Samtidigt vill man inte utesluta att det även inom romersk-katolsk teologisk diskussion sker förändringar vad gäller förståelsen av dessa frågor.

De ortodoxa kyrkorna i Sverige är många och rymmer inom sig flera olika teologiska traditioner. Under Teologiska kommitténs hearing sammanfattade de två ortodoxa företrädarna detta förhållningssätt i termer av komplementaritet - att man och kvinna i äktenskapet kompletterar varandra liksom Fadern, Sonen och Anden kompletterar varandra i Tre-enigheten. Två personer av samma kön kan inte åstadkomma detta. Sexualitetens plats är i äktenskapet och med huvudsakligt syfte att föra släktet vidare. Om Svenska kyrkan skulle slå in på en annan väg än denna skulle det försvåra, men inte omöjliggöra, relationerna kyrkorna emellan.

Även från Pingströrelsens sida utgår man från vad man uppfattar som skapelsens grundkoncept - att den sexuella gemenskapen hör hemma inom äktenskapet mellan man och kvinna. Att hävda något annat blir ett brott mot skapelseordningen - att välsigna en samkönad gemenskap blir ett tomt handlade utan teologiskt eller andligt innehåll. Även om ett sekulärt samhälle driver en annan linje bör den inte bli

förhärskande i kyrkan. Kyrkan kan inte vara beroende av det sekulära samhällets lagstiftning i frågor som kolliderar med läran och uppdraget. Om Svenska kyrkan skulle slå in på en linje som på något sätt skulle ifrågasätta detta synsätt skulle det skada relationerna till Pingströrelsen, dock utan att det i grunden skulle dra undan förutsättningarna för ett gott samarbete - framförallt lokalt.

En mera utförlig redovisning av detta föreligger i sammanfattningen av Teologiska kommitténs hearing om kärlek, samlevnad och äktenskap (avsnitt 3.1).

2.4 Medieanalys

I enlighet med beslut i 2002 års kyrkomöte i anslutning till Kyrkostyrelsens skrivelse *Kyrkan och homosexualiteten* (KsSkr 2002:5) har en medieanalys gjorts för att undersöka hur frågor kring homosexuella i kyrkan har behandlats i den allmänna debatten. Den övergripande frågeställningen för medieanalysen har varit vilken bild som ges av Svenska kyrkan i media i frågan om homosexuella. Analysen har utförts av Havanna PR på uppdrag av kyrkokansliet.

Metod

Sammantaget har 1 403 artiklar och sammanfattningar av radio- och tv-inslag från perioden 2002-01-01-2004-12-29 legat till grund för analysen. Analysen baseras på material som har tillhandahållits av Svenska kyrkans informationsavdelning.

Frågeställningen som legat till grund för analysen har varit: Vilken bild ges i media av Svenska kyrkan i frågan om homosexuella.

Det är värt att observera att i värdering av artiklarna har endast bilden som ges av Svenska kyrkan legat till grund för värderingen. Andra överväganden, som exempelvis vad personerna som uttalar sig tycker i sakfrågan har inte varit relevant för värderingen.

Artiklarna har delats in i tre kategorier:

- En negativ bild ges av Svenska kyrkan.
- En neutral bild ges av Svenska kyrkan.
- En positiv bild ges av Svenska kyrkan.

Värderingen grundar sig på det som artikeln i huvudsak har behandlat. I ett flertal artiklar har frågan om de homosexuella varit en av flera frågeställningar (t.ex. vid intervjuer med biskopskandidater och vid insändare om vad skribenten menar är Svenska kyrkans allmänna sekularisering). I underlaget för värderingen har även inkluderats storlek på artikeln, rubrik och bild.

Analysen inkluderar två parametrar:

- Antal artiklar - antalet artiklar som skrivits om Svenska kyrkan och homosexualitet.
- Räckvidd/genomslag - antalet personer som har haft möjlighet att ta del av artikeln.

Rubriker, kategorier och indelning har tagits fram efter samråd med kyrkokansliet.

Indelningen i de olika kategorierna har baserats på den frågeställning som varit mest framträdande i artikeln. I ett antal artiklar har exempelvis både juridik, teologi och politik berörts. Artikeln har då placerats under den kategorin som fått störst utrymme i artikeln. Med utrymme menas exempelvis det som rubriken baseras på eller det ämne som får störst utrymme i texten.

Samma bedömningsgrund har gällt för den eller de personer som intervjuats i artiklarna. Artiklarna har registrerats på den person som haft rollen av huvudaktör, exempelvis den vars citat rubriken baseras på eller den intervjuade som återges med flest citat i artikeln. Där ingen intervjuperson förekommit eller det inte varit möjligt att utse någon till huvudaktör (som vid exempelvis enkäter) har artikeln inte registrerats på någon. Så har skett med 265 artiklar.

Indelningen av talespersonerna har skett i enlighet med de rubriker som finns. Bland biskoparna har även utländska och avgångna biskopar inkluderats. Dessa är dock ett fåtal.

Under kategorin "andra" har vi placerat vad man i dagligt tal skulle kalla opinionsbildare. Exempel på sådana personer är Bo Strömstedt och Jonas Gardell.

En indelning i stift har skett med utgångspunkt från på vilken ort mediet ges ut. Riksmedier har placerats i Stockholms stift.

Ordförklaringar

Artikel - där inget annat anges menas tidningsartikel eller radio- och tv-inslag.

Kyrkligt agerande - kategorin innehåller de aktiviteter som genomförts nationellt, i stift och församlingar.

Kyrka/Stat - artiklar som behandlat relationen mellan kyrkan och staten.

Samliv/familjeliv - artiklar som behandlar relationen mellan makar eller homooptioner.

Kärlek - artiklar med fokus på kärleken.

Fackpress - kyrkliga och religiösa tidskrifter som exempelvis Dagen. Dock ej Kyrkans Tidning som kallas "kyrklig tidskrift".

Riksmedier - samtliga nationella tv-kanaler, nationella radioprogram samt Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet, Expressen och Aftonbladet.

Räckvidd - Med räckvidd menas det antal läsare, lyssnare och tittare som en tidning eller en radio eller tv-kanal når. Detta är alltså inte samma sak som upplagesiffran som är antal tryckta ex. Räckviddssiffran anger hur många läsare en tidning har (eller kan ha). För en tidning med upplaga på 50 000 ex kanske räckvidden är 200 000 därför att varje tidning läses (eller ges möjlighet att läsas) av i snitt 4 personer (i familjer, väntrum etc.). Ibland har ordet genomslag använts i samma betydelse.

Som källa har räckviddssiffror från analysföretaget Extreme Nordic använts.

Sammanfattning av resultatet

Media ger en neutral bild med tendens åt det negativa av Svenska kyrkan i frågan om homosexuella. Av 1 403 artiklar ger 296 (22 pro-

cent) en negativ bild, men den bilden är inte entydig. Mängden neutrala artiklar (1 000), står för drygt 70 procent och visar att media i mycket stor utsträckning rapporterar utan att vinkla. Cirka 8 procent av artiklarna ger en positiv bild av Svenska kyrkan.

Den stora andelen neutrala artiklar kan till viss del förklaras av att Svenska kyrkan inte varit huvudaktör i samtliga artiklar. Vår bedömning är att detta dock inte påverkat det sammanlagda resultatet och därmed slutsatserna.

Sammanlagt har de 1 403 artiklarna som analysen baseras på haft en räckvidd på 310 miljoner möjliga läsare, lyssnare eller tittare. Proportionerna mellan antal artiklar och räckvidd är inte entydig. Exempelvis så står kvällspressen för 4 procent av antalet artiklar men 20 procent av räckvidden.

Den negativa publiciteten kommer främst från insändare och debattartiklar. Mest negativ är "allmänheten" och "andra" (exempelvis opinionsbildare). Publiciteten blir också negativ då präster som känner sig diskriminerade eller åsidosatta uttalar sig i media.

Störst andel negativ publicitet, sett till genomslaget i det specifika mediet, får Svenska kyrkan i nationell radio där omkring hälften av inslagen som sänts är negativa. Däremot står lokaltidningarna för det största antalet negativa artiklar följt av rikspressen, kyrklig tidskrift och kvällspressen.

Positiv publicitet får Svenska kyrkan främst då biskopar agerat.

Publiciteten är i betydande omfattning kopplad till konkreta händelser som exempelvis Kyrkomötet, Pride Festivalen, offentliggörandet av kyrkans samtalsdokument samt flertalet uppmärksammade fall då homosexuella upplevt sig diskriminerade, bland annat då två män nekades tillträde till Särö kyrka för att vigas och då ett antal präster i Halland i en enkät tog avstånd från att döpa barn till homosexuella.

Under 2004 skedde en ökning av publiciteten. Orsakerna är bland annat att flera medier (Kyrkans Tidning, TT, Ekot, Göteborgs-Posten) genomför egna undersökningar, enkäter, om inställningen till samkönade äktenskap hos olika grupper, bland annat bland präster och kyrkopolitiker. Att Caroline Krook inviger Pride Festivalen får stort utrymme i media (34 artiklar har biskopen som talesperson varav 22 är direkt eller indirekt kopplade till Pride).

Frågan om hur Svenska kyrkan ställer sig till samkönade äktenskap kan i vissa avseenden och till viss del tolkas som en intern kyrklig angelägenhet. Knappt hälften av alla artiklar (42 procent) har en kyrklig avsändare (kyrklig tjänsteman, präst, biskop eller kyrkopolitiker). Det finns också en politisk dimension, eftersom staten har "lagt ut vigselrätten på entreprenad" till kyrkan. Åtta procent av artiklarna har en politiker som talesperson. Visserligen är kategorierna "allmänhet" och "andra" större sett till antalet artiklar, men i dessa finns sammanlagt 264 artiklar som saknar namngiven eller tydlig talesperson.

Frågan personifieras av ett fåtal personer. Lars Gårdfeldt har varit huvudaktör i flest artiklar, i 41 stycken, följt av Caroline Krook med 34 och KG Hammar 33. Därefter är det ett stort hopp ner till övriga

talespersoner. Jonas Jonson har varit huvudaktör i 17 artiklar, Esbjörn Hagberg och Carl Axel Aurelius i 13 artiklar vardera.

Det finns ett samband mellan hur aktiv en biskop varit i frågan och hur stor publiciteten har varit i dennes stift. Tydligast är exemplet i Lunds stift där biskopen har varit relativt frånvarande i frågan och publiciteten tämligen liten. Detta trots att stiftet är mycket medietätt. I Karlstads stift, med färre medier, har man rapporterat relativt flitigt, mycket beroende på biskopens tydliga ställningstagande.

Lars Gårdfeldt (41 artiklar) är tillsammans med Lars Arnell (12 artiklar) framträdande i den konkreta sakfrågan om samkönade äktenskap tillsammans med ledarna för EKHO, Arthur Thiry (10) och Per Olof Widell (12) som har varit huvudaktörer i sammanlagt 22 artiklar.

Dagen, som kategoriseras som "fackpress". De 141 artiklarna i Dagen når en räckvidd på cirka 7,8 miljoner läsare. Artiklarna är i allt väsentligt neutrala. De negativa artiklarna är debattartiklar och insändare.

I analysen har artiklarna delats in i tre ämnen: teologi (683 artiklar), politik (467) och juridik (250). Teologi är med bred marginal det ämne som bevakats mest av media och står för 49 procent av antalet artiklar.

Inom teologi är underämnet "trosuppfattning" det ämne som dominerar stort och behandlas i 37 procent av artiklarna. Här är andelen insändare, krönikor och debattartiklar stor. De som uttalar sig i artiklarna förefaller ha två alternativa utgångspunkter, antingen att Bibeln ska tolkas utifrån ett sammanhang och att man därmed är mer öppen inför samkönade äktenskap eller att man ser på Bibelns budskap som något absolut vilket inte inbjuder till andra tolkningar än att vigsel och äktenskap är för man och kvinna.

Inom politik är frågan huruvida kyrkan ska avsäga sig eller fräntas vigselrätten det ämne som förekommer i flest artiklar. "Vigselrätt" är huvudsak i 42 procent av artiklarna.

Även inom juridik har flest artiklar behandlat "vigselrätt", 32 procent. Artiklarna har främst på ett allmänt plan diskuterat de juridiska konsekvenserna av att kyrkan behåller, avsäger sig eller fräntas vigselrätten.

Kyrkans Tidning

Sammanlagt ingår 158 artiklar från Kyrkans Tidning i underlaget. Artiklarna har en räckvidd på cirka 18 miljoner läsare och är ganska jämnt fördelade på olika typer med övervikt för nyhetsartiklar och notiser. Reportagen handlar främst om olika personer som berättar om sin homosexualitet, främst på stiftssidorna. Notiser behandlar ofta situationen i andra länder, främst England och USA. De negativa artiklarna är främst insändare.

Mediebilderna som ges av Svenska kyrkan är till största delen neutrala även i Kyrkans Tidning. 113 av artiklarna (71 procent) tar inte ställning, 25 stycken (16 procent) är negativa och 20 (13 procent) är positiva.

Jämfört med den sammanlagda mediebilderna, sett till antalet artiklar, förmedlar Kyrkans Tidning en något mer positiv bild av Svenska kyrkan, även om skillnaden är liten.

Positiv KT	13 %	Positiv samtliga	8 %
Neutral KT	71 %	Neutral samtliga	71 %
Negativ KT	16 %	Negativ samtliga	21 %

Artiklarna som behandlar frågan om homosexuella återfinns främst på ledar-, debatt och stiftssidorna. Längre reportage handlar främst om olika personer som berättar om sin homosexualitet, då främst på stiftssidorna.

Det ämne som behandlats i flest artiklar är teologi, i 127 av sammanlagt 158 artiklar. Inom ämnet handlar flest artiklar om "trosuppfattning" (42) följt av dem som tar upp "äktenskap" (26) och "diskriminering" (19). "Utbildning i församlingar" är huvudtema i åtta artiklar under perioden.

Kyrkans Tidning har skrivit sammanlagt 22 artiklar med politisk utgångspunkt. Juridik har behandlats i åtta artiklar. Med anledning av det låga antalet artiklar är det vanskligt att dra några ytterligare slutsatser utöver den att Kyrkans Tidning prioriterar det teologiska perspektivet.

2.5 Arbetet med projektet "Normgivande mångfald"

Normgivande mångfald har varit ett projekt där Försvarsmakten, Rikspolisstyrelsen, Svenska kyrkans Församlingsförbund, Riks-EKHO och fackliga organisationer har arbetat tillsammans mot diskriminering på grund av sexuell läggning i arbetslivet från våren 2002 till utgången av år 2004. Projektet har delfinansierats genom gemenskapsinitiativet Equal inom Europeiska Unionen.

Delprojektet inom Svenska kyrkan är ett samarbete mellan Församlingsförbundet, Kyrkostyrelsen, Riks-EKHO (Ekumeniska grupperna för kristna homo- och bisexuella) och de fackliga organisationerna Kyrkans Akademikerförbund, SKTF, Lärarförbundet, Akademikerförbundet SSR och Kommunal. Arbetet inom Svenska kyrkan har bedrivits i tre pilotstift: Göteborgs, Härnösands och Stockholms stift. Leena Björstedt har varit projektledare för arbetet vid Församlingsförbundet.

Följande mål formulerades för arbetet:

- ◆ att genom forskning få en klarare bild av hur situationen ser ut för homo- och bisexuella medarbetare inom Svenska kyrkan i dag
- ◆ att åstadkomma en större öppenhet och ett inkluderande klimat där mångfald i arbetslivet tas tillvara
- ◆ att genom pilotverksamhet i tre stift utveckla metoder för hur man bearbetar attityder till homo- och bisexuella i arbetslivet
- ◆ att skapa stödstrukturer i tre stift för homo- och bisexuella medarbetare och långsiktigt liknande strukturer inom alla stift i Svenska kyrkan.

Projektgruppen för arbetet med *Normgivande mångfald* inom Svenska kyrkan har dragit följande slutsatser av arbetet:

Utmaningarna för projektet kan beskrivas med orden kunskap, insikt och värderingar. Trots att lagen mot diskriminering på grund

av sexuell läggning i arbetslivet funnits sedan 1999 är det uppenbart att medvetenheten om lagens existens varit svag inom arbetslivet. Sexuell läggning har knappast varit en faktor som lyfts fram i översynen av den psykosociala arbetsmiljön. Men framför allt har insikten om de homo- och bisexuellas arbetsvillkor och de uttryck som diskriminering och kränkande särbehandling på grund av sexuell läggning tar sig saknats hos både arbetsgivare och arbetstagare och följaktligen insikten att det här berör oss alla. Dessutom finns en negativ opinion som inte accepterar homosexualitet.

Förmodligen bidrog dessa faktorer till att delprojektet startade trevande både på central nivå och på stiftsnivå. Det fanns vissa riktade utbildningsinsatser med fördjupande samtal men inte i alla beslutande organ som skulle ta ställning och delta i eller ha ansvar för projektet. Det utbildningsmaterial som projektet tagit fram och som senare varit det bästa verktyget fanns inte heller i det inledande skedet. En välplanerad medveten satsning på det förberedande förankringsarbetet som en nödvändig del av själva projektet saknades. På grund av delprojektets komplicerade struktur med många deltagande organisationer och många självständiga arbetsgivare var behovet av förberedande förankring stort. Det en nackdel att projektledaren kom i gång efter att projektet startat. Det är glädjande att alla viktiga aktörer ändå ställde upp och bildade delprojektgruppen. De stift som tillfrågades ställde också upp och alla parter har deltagit i arbetet med entusiasm till projekttidens slut.

När en verksamhet skall introduceras krävs det tydlighet både av styrorgan och ledande personer för att motverka tröghet och motstånd inom organisationen. Tydligheten ger en ingång och fungerar som ett stöd under arbetets gång. Den trevande starten kan ha lämnat efter sig viss otydlighet eller osäkerhet.

Det behövs tid innan kunskap leder till insikt som påverkar och blir en integrerad del av en persons värderingar. Förutsättningarna för fördjupning i detta ämne är förmodligen mycket olika på de arbetsplatser som varit berörda av projektet. Att bara delta i ett enstaka utbildningstillfälle kan vara otillräckligt. Det borde finnas uppföljning. Tillfälle till fortsatta samtal finns t.ex. inom ramen för arbetet enligt Personalpolitiska utvecklingsavtalet som förutsätter återkommande samtal på arbetsplatsen om arbetsmiljö, diskriminering och kränkande särbehandling.

Samtal om teologi och bibeltolkning utifrån Teologiska kommitténs samtalsdokument "Homosexuella i kyrkan" har pågått inom Svenska kyrkan samtidigt som projektet lyft fram den arbetsrättsliga lagstiftningen och arbetslivets vardagliga verklighet. Delprojektgruppen är övertygad om att den samtidiga verksamheten varit en fördel för båda.

Samarbetet mellan de deltagande organisationerna har fungerat väl. Det har varit en styrka att arbetsgivarnas och arbetstagarnas

representanter samt den berörda intresseorganisationen tillsammans framfört ett budskap.

Vi anser att projektet har skapat goda förutsättningar i form av verktyg och erfarenheter som gör det möjligt att på ett konstruktivt sätt fortsätta arbetet för "en större öppenhet och ett inkluderande klimat". Personligen har projektet också betytt mycket för oss som deltagit i det.

3. Redogörelse för Teologiska kommitténs arbete kring samlevnadsfrågor

I samband med att samtalsdokumentet *Homosexuella i kyrkan* lades fram för Kyrkomötet 2002 breddades uppdraget till Teologiska kommittén genom att närliggande frågor skulle lyftas in i sammanhanget, t.ex. "äktenskapets teologi, kärlekens 'sakramentalitet', samlevnadsformernas förändring och lagstiftningen etc.". Som ett första steg i detta arbete bestämde sig kommittén för att anordna en hearing kring *Kärlek, samlevnad och äktenskap*. Härigenom ville man i dialog med forskare och andra sakkunniga samt företrädare för samhällsinstitutioner och olika kyrkor och trostraditioner för att ge underlag till Svenska kyrkans ställningstaganden i samlevnadsfrågor.

Kommittén valde att arrangera en offentlig hearing för att belysa samlevnadsfrågorna. Det fanns flera skäl för detta val av arbetsform. Ett var att man ville fördjupa och problematisera de olika frågeställningarna utifrån ett antal viktiga perspektiv och forskningsfält. I en hearing får de medverkande möjlighet att tala till punkt, och en offentlig utfrågning ger möjlighet för en vidare krets av intresserade att följa med. Kommittén strävade efter att utfrågningen skulle belysa samlevnadsfrågorna ur vetenskapliga, samhällsrelaterade, pastorala samt ekumeniska perspektiv. Det fanns också en förhoppning om att det material som skulle komma fram skulle stimulera samtalet i kyrkorna och bidra till en rikare förståelse av samlevnadsfrågorna.

Inbjudan att medverka i hearingen sändes ut till forskare inom olika discipliner, företrädare för olika myndigheter, representanter för olika kyrkor och trostraditioner samt representanter för homosexuella och deras organisationer. Det positiva gensvaret överträffade Teologiska kommitténs förväntningar, och flera inbjudna uttryckte sin uppskattning över att ha blivit tillfrågade. Vissa av de inbjudna valde dock att inte medverka.

Hearingen arrangerades i Kyrkans hus i Uppsala den 6-9 september 2004. Hela utfrågningen filmades och gjordes omgående tillgänglig via Internet. Hearingen bandades också av SVT24 och sändes i efterhand. Varje utfrågningspass, som pågick under ca 40 minuter, gick till så att den medverkande inledningsvis, under ca 10-15 minuter, fick tillfälle att lyfta fram några väsentliga aspekter ur det perspektiv hon eller han representerade. Därefter fördes ett samtal under ledning av två utfrågare, vars uppgift inte var att diskutera eller debattera utan att ge de medverkande tillfälle att förtydliga och utveckla sin ståndpunkt. Som utfrågare anlätades sex teologiskt kunniga personer, varav flera med erfarenhet av journalistik. Hela hearingen leddes av ett presidium som

utgjordes av professor Carl Reinhold Bråkenhielm och universitetslektor Karin Sarja från Teologiska kommittén samt ekonomen och diakonstuderanden Marianne Kronberg och direktor Thomas Söderberg från Kyrkostyrelsen. Hearingen omfattade 28 pass och pågick under fyra dagar. Vid några pass utfrågades två personer.

En fullständig dokumentation av hearingen föreligger i *Kärlek, samlevnad och äktenskap, Rapport från en offentlig hearing den 6-9 september 2004*, Svenska kyrkans utredningar 2005:1.

3.1 Redovisning av Teologiska kommitténs sammanfattning av hearing om kärlek, samlevnad och äktenskap

Nedan återges den sammanfattning av hearingen som återfinns i Teologiska kommitténs ovan nämnda dokumentation av hearingen i Svenska kyrkans utredningar 2005:1.

Samlevnad, äktenskap och barn i vår tid

Sociologen Bo Lewin berättade att mellan åren 1967 och 1974 sjönk äktenskapsfrekvensen med 40 procent. Man räknade då med att kärnfamiljen som samhällsinstitution stod inför sin upplösning. Normerna förändrades dock inte i samma takt som formerna. Genom glesbygdens avfolkning till följd av strukturomvandlingen bröts traditionella mönster för social kontroll. Ogift samboende etablerades som offentligt erkänd samlevnadsform. I dag anser man att variationer i fråga om sexuella relationer är knutna till olika livsstilsgrupper, som inte nödvändigtvis hänger samman med traditionell social status.

Rättshistorikern Kjell Åke Modéer talade om den revision av äktenskapsrätten som ägde rum på 1970-talet. Bland annat förändrades reglerna för äktenskapskillnad 1973 och den obligatoriska medlingen avskaffades. Modéer talade om 1970-talet som modernismens slutpunkt vad gäller äktenskapsrätten: "normaliteten" blir sedan alltmer flexibel och svårdefinierbar. Som exempel på den fortsatta utvecklingen nämnde han sambolagen 1987 och partnerskapslagen 1995.

Läkaren och sexualrådgivaren Birgitta Gustavii Koskinen berättade om sina erfarenheter av hur attityden till homosexuell samlevnad och homosexuell identitet förändrats under samma tid. Medan Lewin som sociolog talade om att sexuell identitet och sexuella preferenser ytterst är betingade av den omgivande kulturen, betonade Gustavii Koskinen som läkare att individen inte själv väljer eller tillägnar sig en sexuell identitet under sin livstid: homosexuell *är* man, det är inte något som man *blir*.

Pingstpastorn Dan Salomonsson utgick i sitt inledningsanförande från den kris eller bearbetning som han menar att samlevnaden i dag befinner sig i. Reklam och samhällsattityder undergår en sexualisering, vilket får unga människor att uppleva ett sexuell prestationskrav. En motreaktion kan skönjas i den nya "pryda

vågen". Ett äktenskap i Sverige varar i genomsnitt i tio år, och 50 000 barn får varje år uppleva en skilsmässa.

Teologen Werner Jeanrond hänvisade till de tyska sociologerna Ulrich Beck och Elisabeth Beck-Gernsheim, som talar om hur äktenskapen i det moderna och postmoderna samhället löper risk att "implodera". Jeanrond talade om en "äktenskapsfälla" där gifta par lämnas utan socialt stöd med en övermänsklig uppgift att på egen hand hålla samman sina liv och familjer. Domprosten Tuulikki Koivunen Bylund nämnde ett antal hot mot äktenskapet i dag. Ett av dem är "dåliga äktenskap". Sexualiseringen av det offentliga rummet, sexism, familjevåld och dålig ekonomi bidrar också enligt Koivunen Bylund till att försvaga äktenskapet.

Gun Heimer, chef för Rikskvinnocentrum, redogjorde för problematiken kring våld i nära relationer, där våldet alltid är ett uttryck för makt och kontroll. I Sverige dödas mellan 20 och 30 kvinnor per år. Endast 15 procent av alla misshandlade kvinnor polisanmäler våldet. De litar inte på att få samhällets stöd, troligen inte heller på kyrkan. Att i sådana situationer framhålla trohet, förlåtelse och försoning som ideal framhöll Heimer som något orimligt: kvinnor riskerar att dödas om de stannar kvar i misshandelsrelationer.

Våldet förekommer i alla sociala skikt. I relationer där präster, läkare och poliser ingår finns en inbyggd spärr mot att söka hjälp. Sexuella övergrepp ökar i samhället. De förekommer även inom kyrkan, där man dock tenderar att försöka lösa problemet internt trots att exempelvis våldtäkt är en kriminell handling. Heimer berättade att våld även förekommer i homosexuella relationer. Det finns här ett dubbelt motstånd mot att avslöja: man måste både avslöja att man är homosexuell och att man blivit utsatt för våld.

Barnombudsmannen Lena Nyberg berättade att

- 20 procent av befolkningen är barn i Barnkonventionens mening, dvs. under 18 år
- 25 procent av alla barn har minst en förälder född i annat land
- 73 procent av alla barn lever med båda sina föräldrar (85 procent av alla barn upp till 5 år) men att gruppen av barn som lever med bara en av föräldrarna, oftast då mamman, växer.

Flertalet barn har det bra ekonomiskt, socialt och beträffande sin hälsa. Avståndet växer dock mellan dem som har det bäst och dem som har det sämst. Vidare ökar den psykiska ohälsan. Nyberg påpekade vidare att svensk lag (t.ex. föräldrabalken) tar sin utgångspunkt i de vuxnas rätt till barn. Barn kan t.ex. hämtas av polis för umgänge med en förälder medan ett barn aldrig kan ställa anspråk på att få träffa en saknad förälder. I vårdnadstvisiter, som är en fråga som mer än andra berör barnen, blir barnen mestadels inte tillräckligt hörda.

Alla barn behöver vuxna som de kan lita på: föräldrar eller andra, om inte föräldrarna fungerar. De behöver både manliga och kvinnliga förebilder, men kanske inte nödvändigtvis i det egna hemmet. Beträffande vad kyrkan kan bidra med i sammanhanget menade Nyberg att kyrkan kan ge möjlighet till en vuxen samtalspartner som har tid att samtala, t.ex. med barn i en akut familjekris, inte minst under sommarlovet när de flesta professionella vuxna har semester.

Mobbning och utanförskap uppfattas som stora hot av praktiskt taget alla barn och legitimeras av vuxna, som dessutom ofta själva är de som svarar för mobbningen. Det är t.ex. ofta problematiskt för barn att ha en familj som på något sätt "sticker ut", oavsett vad detta beror på. Alla barn har rätt till den trygghet som det innebär att veta att man själv är accepterad med den familj man har. Samhället sviker enligt Nyberg barn med svagt föräldrastöd och skolan tvekar att ta sig an känsliga frågor. När problemen osynliggörs växer skammen. Nyberg pekade på risken att kyrkan kommunicerar värderingar som förstärker barns utanförskap.

Nyberg påpekade också att vi vet alltför lite om hur barn till homosexuella föräldrar upplever sin situation. Teologen Bo Brander noterade att Statistiska Centralbyråns statistik upptar 59 barn med föräldrar som lever i registrerat partnerskap och att ingen vet hur stort det verkliga antalet barn i samkönade familjer är. Det saknas alltså kunskap både om hur många de är och hur de har det. Utöver Nyberg och Brander påpekade flera medverkande vikten av att alltid se till barnens bästa, oavsett vilken principiell hållning man intar till homosexuell samlevnad. Advokaten Nils Gårders inlägg behandlade frågan om de rättsliga och sociala konsekvenserna för barnen av en eventuell lagförändring i fråga om rätt till insemination för samkönade par.

Kärlek, livsvaraktighet och trohet som grundvärderingar

Etikern Johanna Gustafsson Lundberg konstaterade att det i 1980-talets debatt om homosexualitet skedde en förskjutning från frågan om kön och hur kön konstrueras till vissa centrala värden. Gemenskap, närhet och ömsesidighet kom att fokuseras i definitionen av sexualitet. Kärlek och trohet som centrala värden i all mänsklig samlevnad betonades återkommande under hearingen.

Kyrkoherden Ingegerd Sjölin sade sig i dag uppleva en utbredd acceptans för otrohet och tillfälliga sexuella relationer. Sociologen Bo Lewin talade tvärtom om viljan till trohet hos både vuxna och unga. Troheten bygger på en önskan om varaktiga förhållanden som är lika stor hos ungdomar som hos vuxna. Även om de ungas tidsperspektiv är kortare och deras relationer brister snabbare har de samma uppriktiga vilja att vara trogna mot varandra. De betonar att trohet är något som man inte kan kräva men som man önskar sig, som en nåd.

Det är enligt Lewin kärleken som legitimerar sexualiteten bland ungdomar i Sverige. Vår tids kärleksideologi beskrev han som en föreställning om kärleken som domesticerad urkraft. Medan passionen i klassiska kärleksdramer framställs som ett förödande brott mot den nödvändiga sociala ordningen framstår den västerländska kärleksideologin som en socialt mera acceptabel version av det klassiska dramat.

Idéhistorikern Inga Sanner berättade om hur det romantiska kärleksidealet slog igenom omkring sekelskiftet 1800. Förändringen i tänkande betingades av sociala förändringar i samband med den begynnande industrialiseringen, och den romantiska kärlekssynen vann framför allt gehör hos de borgerliga familjerna i städerna. Börd, egendom etc., som tidigare och i andra samhällsklasser var betydelsefulla för äktenskapets ingående, spelade för dem inte längre samma roll. I enlighet med ett sådant synsätt borde var och en få välja partner fritt, utifrån sina egna personliga känslor.

När kyrkan under 1800-talet gick till angrepp mot detta ideal så var det för att man ansåg att kärleken var en alltför bräcklig grund för samlevnaden. Man menade att samlevnaden mellan två människor i stället borde vila på plikt och trohet. Sanner aktualiserade detta synsätt i samband med diskussionen om en eventuell kyrklig akt för ingående av samkönade relationer och reste frågan om detta kan ses som ett uttryck för att värden som plikt och trohet i dag åter kommer till heders.

Teologen Werner Jeanrond lyfte fram just den ömsesidiga förpliktelsen som en viktig sida av äktenskapet. I sitt bidrag talade han om kärleken som en viktig och kanske avgörande funktion i ett äktenskap, men betonade att det då inte främst handlar om en tillfällig passion utan om ett livslångt personligt möte där två människor accepterar varandra, med alla de revolutionära möjligheter som ett kärleksförhållande för med sig. All kärlek leder till revolution, till förändring, menade Jeanrond: här möts två "egon"

som vill bli "själv" i relation till varandra. Genom att peka på hur kärleken i Nya testamentet har beskrivits på olika sätt av Johannes, Lukas och Paulus visade Jeanronde att kärlek är ett komplext fenomen som rymmer många olika aspekter, och på hur kärlek sätts på prov i konflikter. Han pekade vidare på vikten av att göra upp med den kroppsfientlighet som finns inom kristen teologi och som har sitt ursprung i den grekiska kulturen. Det förhållandet att människan är kroppslig och könsbestämmd är viktiga utgångspunkter för en kristen analys av kärleken.

Teologen Bo Brander pekade på betydelsen av att kvalificera mellan olika slags kärlek. All kärlek är inte vacker och det finns uttryck för kärlek som kan vara destruktiv. Här aktualiserades hur sexualiteten, som kan vara ett viktigt uttryck för den inbördes kärleken mellan två människor, också kan perverteras på olika sätt.

Prästen Lars Gårdfeldt gav uttryck för hur homosexuella i samma grad som heterosexuella ser en kontinuitet mellan sin egen kärlek och föräldrarnas, och mor- och farföräldrarnas. Arthur Thiry, ordförande för EKHO (Ekumeniska gruppen av kristna homo-, bi- och transsexuella) framhöll att det är ett för alla människor gemensamt behov att älska och att bli älskad. Varje relation är unik och enastående. Företeelsen att älska och bli älskad är däremot universell. Att leva i en relation är underbart ibland, svårt ibland, och däremellan innehåller det mycket av vardagens trygghet.

Äktenskapet

Äktenskapet i olika tider

I samtalet med representanterna för de ortodoxa kyrkorna nämnde fader Misha Jaksic att skillnaden mellan en kyrklig välsignelsehandling och en kyrklig vigsel ur teologisk synvinkel kan ses som mer marginell: att gifta sig i kyrkan har under långa perioder av kyrkans tidigare historia inneburit just en välsignelsehandling över ett i civil ordning ingånget äktenskap.

Historikernas bidrag visade tydligt att "äktenskap" inte är något entydigt. Det har sett olika ut och uppfattats på olika sätt i skilda tider också i vårt land. Det framgick av historikern Eva Österbergs inledning att äktenskapet vid tiden för Sveriges kristnande var ett världsligt förbund. Det förutsatte samförstånd mellan parterna, med löften givna inför vittnen, och bekräftades genom samlag. Giltigheten var inte beroende av kyrkan, även om kyrkan blev mer involverad under medeltidens lopp.

Efter reformationen kom kyrkan enligt Österberg att medverka alltmer både ceremoniellt och normativt. Det märks t.ex. i strävandet att göra vigseln kyrklig och offentlig, men också i kyrkans vilja att förstärka de världsliga straffen för "orätta" förbindelser genom extra skamstraff. Enkelt uttryckt handlade det i 1600- och 1700-talens Sverige om en fundamentalistisk protestantisk kontroll av sexualiteten. Sverige var vid denna tid ett bondesamhälle, dominerat av småjordbruk och av hushåll med en stor-

lek på i genomsnitt fem till sju personer. Praktiskt taget alla arbetade i jordbruket, det behövdes både män och kvinnor för olika sysslor. Hushållet var den naturliga enheten för produktionen liksom för reproduktionen, äldreomsorgen och sjukvården. Jorden skulle gå i arv till nästa generation, och skatterna vilade inte på individer utan på gårdar och hushåll. Eva Österberg framhöll att det i ett sådant samhälle var naturligt för stat och kyrka att värna om samlevnaden mellan man och kvinna för barnafödandets skull och för att ta hand om alla de andra uppgifter som krävdes.

Kjell Åke Modéer framhöll att reglerna i giftermålsbalken i 1734 års lag innebar en ny normativ reglering av äktenskapets status i samhället. En stor nyhet var att kyrkan fick ensamrätt att förrätta vigsel. Vigseln blev en förutsättning för äktenskap med full rättsverkan.

Inga Sanner beskrev hur den romantiska idealbilden av hemmet och familjen förutsatte att mannen och kvinnan hade olika roller i äktenskapet. I den borgerliga familjen var produktionen förlagd till en sfär utanför hemmet, och det var mannen som deltog i den delen av samhällslivet. Kvinnans viktigaste uppgift blev att skapa en känslomässigt varm och kärleksfull atmosfär i hemmet. De tidiga företrädarna för det romantiska kärleksidealet tänkte sig ändå att framtida relationer mellan man och kvinna skulle bli allt friare så att de äktenskapliga banden slutligen skulle bli helt överflödiga.

Denna tendens har emellertid, som Sanner framhöll, inte slagit igenom i någon större utsträckning. Äktenskapet som institution har överlevt och det finns hos många ett behov av att göra kärleksrelationen till en offentlig angelägenhet. Samtidigt är det tydligt att äktenskapets innebörd och funktion har förändrats genom tiderna. En intressant slutsats är att dagens samboförhållanden är att betrakta som äktenskap enligt den syn på äktenskap, som fanns vid tiden för reformationen. Ärkebiskop KG Hammar uttryckte en förmodan om att vi också teologiskt tolkar samboskap på samma sätt som äktenskap, åtminstone informellt. Advokaten Nils Gårder talade också ur juridisk synvinkel om sammanboende par med gemensamma barn och om skilda föräldrar med gemensam vårdnad om barnen som levande i en form av "partiellt äktenskap" i kraft av sitt gemensamma ansvar för barnen.

I våra dagar diskuteras om äktenskap skall vara förbehållet relationer mellan människor av olika kön eller om det även skall öppnas för par av samma kön. Anne Kutteneuler från Justitiedepartementet informerade om den kommande statliga utredningen om äktenskap och partnerskap, som bland annat har att ta ställning till om personer av samma kön skall kunna ingå äktenskap.

Initiativet i den rättsliga regleringen av människors samliv har under historien också förskjutits mellan kyrkan och staten. Kjell

Åke Modéer anknöt till den samhällsteoretiska tanken om hur kyrkan i det förmoderna samhället fungerade som normgivande samhällsauktoritet men senare fick kompromissa med den moderna staten. I rättshistorisk bemärkelse såg han den utvecklingen slå igenom i de förändringar som skedde i äktenskapsrätten 1915. I dag diskuterar man enligt Modéer om det postmoderna innebär en möjlighet till retraditionalisering där kyrkans möjlighet till inflytande över rättsutvecklingen åter stärks men under nya former.

Flera talare hänvisade till Luthers ord om äktenskapet som "*ein Weltlich Ding*", dvs. som en primärt civil och inte kyrklig angelägenhet (till skillnad från i kanonisk rätt). Teologen Sven-Erik Brodd varnade för att okritiskt föra över resonemang om förhållandet mellan stat och kyrka från Luthers tid till vår egen. Europa på Luthers tid var ett religiöst enhetssamhälle där en helt sekulär stat inte var tänkbar.

Äktenskapets olika funktioner

Den historiska belysningen visade att äktenskapet syftar till att fylla olika slags funktioner. Dessa kan föreligga samtidigt och var och en av dem kan vara olika starkt artikulerad under olika historiska och sociala omständigheter.

Juristen Nils Gårder sammanfattade äktenskapets rättsverkningar i följande punkter:

- Trohet och hänsyn, i vid bemärkelse - inte endast sexuellt.
- Gemensam vård av hem och barn.
- Fördelning av utgifter och sysslor där var och en bidrar efter förmåga, ingen 50/50-rättvisa.
- Informationsplikt - inga hemligheter, exempelvis i ekonomiska frågor.

Därtill kommer kärleken som en viktig, och kanske avgörande, funktion i ett äktenskap vilket redan har framgått ovan.

Teologiska motiveringar av äktenskapet

De teologiska tankegångarna om synen på äktenskapet följde i huvudsak två linjer. Den ena tog sin utgångspunkt i skapelsen och det skapelsegivna. Argumentationen utgick i flera fall från de båda skapelseberättelserna i Första Moseboken, särskilt från 1 Mos. 1:27 "Gud skapade människan till sin avbild [...] som man och kvinna skapade han dem" samt välsignelsen och maningen till fruktsamhet i 1 Mos. 1:28. Av flera medverkande, bl.a. teologerna Ragnar Holte och Ingegerd Sjölin, framhölls just prokreationsmomentet som ett omistligt inslag i äktenskapsteologin.

I den andra skapelseberättelsen framhölls slutorden om hur en man lever med sin hustru och "de blir ett" som viktiga, 1 Mos. 2:24. Domprost Tuulikki Koivunen Bylund problematiserade dock skapelseberättelsernas över-/underordningsperspektiv och pekade på hur skapelseargumentet genom historien använts som argument mot olika emancipationssträvanden.

Ragnar Holte påpekade att kyrkan läser Gamla testamentet i ljuset av Nya testamentet. Skapelseperspektivet aktualiseras i NT i ett känt Jesusord om äktenskap och skilsmässa som återges på flera ställen i evangelierna, utförligast i Matt. 19:3-9. Som svar på en ställd fråga säger Jesus att skilsmässolagar tillkommit "för era hjärtans hårdhets skull" men strider mot Guds skapelseavsikt. Samma bibelord framhölls också som centralt av de medverkande pingstpastorerna Dan Salomonsson och Sten-Gunnar Hedin.

Jesus citerar att "Gud gjorde dem till man och kvinna" och att "de två skall bli ett" och tillägger: "Vad Gud har fogat samman får människan inte skilja åt". En rimlig tolkning av detta är enligt Ragnar Holte att Jesus här ställer upp ett etiskt ideal men inte avser att föreslå några nya äktenskapslagar. Idealt sett är äktenskapet en kärleksrelation av livslång varaktighet och ingås därför med löftet om trohet "tills döden skiljer oss åt".

En annan linje i argumentationen tar sin utgångspunkt i tanken att det kristna äktenskapet har sin grund inte endast i skapelsen utan även i den nya skapelsen, alltså i en eskatologisk verklighet. Det framgick t.ex. av teologen Sven-Erik Brodds inledning att kärleken mellan man och kvinna i äktenskapet kan uppfattas som en återspeglning av Guds kärlek och ett instrument för Guds kärlek i världen. I detta avseende kan äktenskapet uppfattas som sakramentalt. Ett centralt bibelord i detta sammanhang är Ef. 5:21-33 där mannens kärlek till hustrun liknas vid Kristi kärlek till sin kyrka. Brevets författare citerar orden från 1 Mos. 2 om att de två skall bli ett och säger (5:32): "Detta rymmer en stor hemlighet, här låter jag det syfta på Kristus och kyrkan." Över- och underordningsperspektivet i denna text är problematiskt, konstaterade Brodd, som ändå ansåg att texten är användbar för att formulera en kristen syn på äktenskapet i termer av kyrkans sakramentalitet, där kyrkan beskrivs som ett effektivt tecken och instrument för Guds rike.

Brodd hävdade att talet om det skapelsegivna bygger på en normativ kristen teologi om vad som är skapelsegivet. Ett hävdande av att det kristna äktenskapet i grunden är detsamma som andra äktenskap riskerar att uttrycka en paternalistisk hållning. Brodd föredrog att knyta kyrkans äktenskaps- och vigelsyn till dopet och att se det kristna äktenskapet som ett äktenskap för kristna, det vill säga döpta, personer. Teologen Werner Jeanrond betonade också att de som gifter sig i kyrkan inte endast är förpliktade till gemenskapen med varandra utan också ställer sin gemenskap i en förpliktande relation till Guds rike. Kyrkans teologi om äktenskapet är inte identisk med statens ideologi, framhöll han.

Den sakramentala tankegången aktualiserades även av ärkebiskop KG Hammar, som knöt an till gudsbilden: Gud är kärlek och kristushistorien visar på ett liv i självutgivande kärlek. Den självutgivande kärleken mellan människor är därmed en erfarenhet

som aldrig kan vara teologiskt irrelevant: i denna kärlek ser vi Gud.

Samkönade relationer

Historik och nu gällande lagstiftning

Samkönade sexuella relationer var straffbelagda enligt svensk lag ända fram till år 1944. Först på 1970-talet avskaffade Socialstyrelsen homosexualitet som ett sjukdomsbegrepp. Under senare år har attityderna till homosexuell samlevnad genomgått dramatiska förändringar. Det demokratiska samhällets möjlighet till fri opinionsbildning har tagits till vara av intresseorganisationer som aktivt, målmedvetet och framgångsrikt har drivit frågor om icke-diskriminering.

Juristen Maarit Jänterä-Jareborg redogjorde för utvecklingen mot erkännande av samkönade parförhållanden i de nordiska länderna. År 1989 införde Danmark, som första land i världen, ett nytt rättsinstitut och familjerättsligt statusförhållande med benämningen "registrerat partnerskap". Registreringen innebär, med några i lagen specificerade undantag, att de regler som gäller i äktenskap också gäller i partnerskap.

Arbetet med en motsvarande lagstiftning påbörjades nästan omgående i de övriga nordiska länderna. Även om det fanns ett motstånd mot lagstiftning om registrerat partnerskap har rättsinstitutet antagits i alla de nordiska länderna: i Norge år 1993, i Sverige 1995, i Island 1996 och i Finland 2002. Lagstiftningen i hela Norden följer den danska modellen. I samtliga länder är det en registreringsceremoni motsvarande borgerlig vigsel som tillämpas.

Kanslirådet Anne Kutenkeuler från Justitiedepartementet redogjorde för de olika regelverk som i dag gäller för förrättandet av äktenskaps och partnerskaps ingående. Vigsel till äktenskap kan förrättas antingen av lagfaren domare i tingsrätt, av någon som länsstyrelsen förordnat, av präst i Svenska kyrkan eller av präst eller annan befattningshavare i annat samfund med vigselrätt. Registrering av partnerskap sker genom en ceremoni motsvarande den borgerliga vigseln och kan i dag förrättas enbart av de två förstnämnda kategorierna. Beroende på vilka rättsliga förändringar som föreslås av den kommande statliga utredningen kan konsekvensen komma att bli att Svenska kyrkans präster får rätt, eller till och med skyldighet, att förrätta partnerskapsregistrering alternativt vigsel till samkönat äktenskap.

Inför den kommande utredningen har frågan om att avskaffa kyrkornas vigselrätt och istället införa ett obligatoriskt civiläktenskap aktualiserats. Detta förekommer enligt Maarit Jänterä-Jareborg i en minoritet av EU-länderna, däribland Tyskland, Frankrike och Italien. Prästen Lars Gårdfeldt framhöll att införandet av obligatoriska civiläktenskap i kyrkliga led framförallt har förts fram av grupper som motsätter sig införandet av en kyrklig ordning för ingående av samkönade partner- eller äktenskap. Jänterä-Jareborg noterade att partnerskap i samtliga nordiska länder

enbart kan ingås i civilrättslig form, men att kyrkorna i Sverige, Danmark och Island infört en möjlighet till efterföljande kyrklig förbön.

Teologiska argument beträffande samkönade relationer

Ingen av de medverkande i hearingen uttalade som sin åsikt att homosexuell samlevnad borde vara i lag förbjuden. Däremot presenterades argument som talade såväl för som emot ett kyrkligt accepterande av samkönade relationer i form av olika förböns- eller välsignelsehandlingar. Teologen Bo Brander markerade, liksom fader Axel Carlberg från Katolska kyrkan, tydligt en positiv inställning till att samkönade par i samhället ges samma lagstadgade skydd för sina relationer som andra, men framhöll att kyrkan inte kan bekräfta dessa relationer genom förböns- eller välsignelsehandlingar. Pingströrelsens företrädare talade om homosexualitet som en aspekt av den grundskada som genom syndafallet präglar skapelsen. Man jämförde detta med olika former av funktionshinder som Gud, om det är hans vilja, kan bota genom ett under, men att den vanligare erfarenheten är att Gud bär och hjälper den troende genom livet, vad slag av handikapp han eller hon än må ha.

Åsikten att kristna homosexuella bör avstå från att leva ut sin homosexualitet framfördes uttryckligen framförallt av företrädarna för Katolska kyrkan, Pingströrelsen och de ortodoxa kyrkorna men även av Erik Johansson, ordförande för nätverket Medvandrarerna som bygger hela sin rådgivande verksamhet på just denna ståndpunkt. Argumenten mot homosexuell samlevnad utgick både från Bibeln och från skapelsen. Axel Carlberg från Katolska kyrkan hävdade till exempel att Gud skapade människan till man och kvinna, att det finns en mening med likheterna och skillnaderna mellan könen, att föreningen mellan man och kvinna i sexualakten är något naturligt och gott samt slutligen att frukten av denna förening, d.v.s. de barn som blir till, är något som är både gott och nödvändigt för människosläktets överlevnad. Den sexuella akten har därför enligt Carlberg sin givna och exklusiva plats inom (det heterosexuella) äktenskapet. Uppfattningen att kristna homosexuella bör leva i celibat framfördes även av Pingströrelsens och de ortodoxa kyrkornas företrädare huvudsakligen indirekt genom formuleringar om att det sexuella samlivet mellan två personer har sin skapelsegivna plats inom ramen för ett heterosexuellt äktenskap.

Exegeten Jesper Svartvik påpekade att celibatstanken är relativt framträdande i Nya testamentet, men att Bibeln inte innehåller något entydigt budskap mot homosexuell samlevnad i den bemärkelse som vår tids diskussion avser. Svartvik redogjorde för tre faror för den som tolkar de bibliska texter som är aktuella i detta sammanhang: marginalisering, trivialisering och generalisering. Han hävdade att det kräver mycket av den ansvarsfulle läsaren att förstå texter som är flera tusen år gamla, tillkomna i en annan del av världen och skrivna på främmande språk samt att

det är förenat med betydande svårigheter att underbygga ett etiskt resonemang med hjälp av texter som utgår från förvetenskapliga föreställningar.

Teologen Ragnar Holte menade också att det är möjligt att tolka Bibeln på ett sätt som ger stöd för en positiv bedömning av varaktiga homosexuella relationer. Liksom Svartvik noterade han att kravet på fruktsamhet i Gamla testamentet handlar om att trygga folkets framtida fortlevnad. För att ingen fruktsam kvinna skall lämnas orörd, noterar Holte, tillåts i början polygami, vilket snarast strider mot skapelseberättelserna, och även onani förkastas som en förfelad sexuell handling. Av ett fåtal negativa utsagor om praktiserad homosexualitet är lastkatalogen i Romarbrevet 1:18 ff. den mest utförliga, men enligt Holte hävdar Paulus i denna text att män och kvinnor i den hedniska världen genom avgudadyrkan förletts att byta ut det naturliga heterosexuella umgänget mot homosexuellt umgänge. Enligt Holte uttrycker texten Paulus reaktion mot olika slags Venus- och Fallos-kulter. Svartvik diskuterade samma text och konstaterade att Paulus i ett annat sammanhang använder begreppet "onaturligt" (*para fysin*) för att beskriva Guds frälsningshandlande. Frågan om vad som är naturligt besvaras i dag på annat sätt än i Paulus omvärld, noterade Svartvik.

Etikern Johanna Gustafsson Lundberg konstaterade att de värden som under 1980-talet kom att fokuseras i diskussionen om homosexualitet, t.ex. gemenskap, närhet och ömsesidighet, är sådana som i princip kan gestaltas både inom äktenskapet och inom en homosexuell, föräktenskaplig eller annan förbindelse. Ärkebiskop KG Hammar betonade att kyrkan tillämpar samma etiska kriterier för homo- och heterosexuella relationer. Homo- och heterosexuell samlevnad är enligt Hammar visserligen inte samma sak, men han hävdade att de bör betraktas och bedömas på samma sätt.

Även teologen Holsten Fagerberg framhöll att samlevnadsformerna inte bör betraktas som likformiga men väl som likvärdiga. Journalisten Per Olof Widell argumenterade för att den svenska gaykulturen bör bli mer värdeförankrad.

Idéhistorikern Inga Sanner konstaterade att kyrkan tidigare försvarat värdet av parrelationens institutionalisering i äktenskapet. Mot den bakgrunden kan det, ansåg hon, ses som paradoxalt att man nu inom kyrkan ställer sig frågande till att samkönade par på ett motsvarande sätt skulle kunna få sin relation bekräftad i kyrkan.

Kyrklig akt för partnerskap

Beträffande frågan om det bör införas en kyrklig akt för välsignelse av registrerat partnerskap, motsvarande Kyrkohandbokens välsignelse över borgerligt ingånget äktenskap, menade teologerna Bo Brander och Ingegerd Sjölin att det inte finns någon biblisk grund för en sådan välsignelseakt. Kyrkan kan enligt Brander inte välsigna samkönade par om Gud inte välsignar. När kyrkan utför en välsignelseakt är det för att den i stöd av världskristenheten och kyrkans tradition och med Bibeln som utgångspunkt är övertygad om att Gud välsignar. Pingströrelsens företrädare framförde en motsvarande uppfattning. Sjölin, som förordade dagens praxis med en förbön över ingånget partnerskap, påpekade att tiden inte är mogen att införa en ordning för välsignelseakt i handboken eftersom frågan därmed skulle ges bekenntelsestatus.

Från homosexuella personer och organisationer framfördes starka önskemål och förväntningar på att samkönade relationer skulle kunna få välsignelse genom en kyrklig akt. Man önskade också att en sådan akt i framtiden skall kunna ges rättsverkan motsvarande dagens kyrkliga vigsel. Arthur Thiry, ordförande för EKHO, hävdade liksom teologerna Ann-Cathrin Jarl och Lars Gårdfeldt således att en kyrklig rit för ingående av samkönade äktenskap eller partnerskap är självklar. Lars Gårdfeldt framhöll att samma vokabulär bör användas om homosexuella relationer som om heterosexuella: att reservera äktenskapet som term för heterosexuella par och kalla det samkönade förhållandet för något annat innebär en diskriminering.

Per Olof Widell menade att partnerskapet är en genial social uppfinning och att även själva termen "partnerskap" fungerar bra. Widell förordade en utbyggd partnerskapslagstiftning och varnade för att riva upp äktenskapslagstiftningen. Han menade vidare att homosexualiteten kan få en erkänd plats på den offentliga arenan genom en kyrklig välsignelseakt som i ett senare steg kan komma att ges juridisk legitimitet. Detta innebär i så fall en värdeförankring av den homosexuella relationen.

Könsneutrala äktenskap

Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning (HomO) har som myndighet stått bakom den framställda till regeringen som resulterat i att man nu förbereder en statlig utredning om eventuella förändringar i äktenskapsrätten. HomO Hans Ytterberg pläderade vid hearingen för införandet av en könsneutral äktenskapsbalk. Ytterberg menade att homosexuella bör ha samma rättighet som heterosexuella att välja om de vill gifta sig eller inte. Att kollektivt utesluta en stor grupp människor från denna valfrihet kränker deras mänskliga värdighet.

Att öppna äktenskapet för homosexuella skulle enligt prästen Lars Gårdfeldt vara en reform som inte har några förlorare. Advokaten Nils Gårder menade att äktenskapet bör tolkas funktionellt och menade att det är tänkbart med en ordning där perso-

ner av samma kön ingår äktenskap. Detta skulle i så fall definieras annorlunda än förut.

Historikern Eva Österberg talade om att trofasta parförbindelser, trots alla förändringar i riktning mot större individualism och rörlighet, är viktiga i samhället. Alla behöver andra människor och de flesta behöver någon människa som är den speciella för just henne. Äktenskapet är i detta sammanhang att betrakta som en ansvarsfull relation till "den andre", och komplexiteten i det vi kallar kärlek är överordnad traditionella idéer om "rätt" sexualitet. Österberg framhöll vikten av en människosyn som vågar bejaka det som verkar annorlunda och på allvar hävda människors lika värde, vilket också Rikskvinnocentrums chef Gun Heimer gav uttryck för.

Domprosten Tuulikki Koivinen Bylund uttryckte en förhoppning om att under sin livstid få vara med om kyrkliga vigslar för samkönade par, men såg inte detta som något som snabbt kan införas i Svenska kyrkan.

För flera talare föreföll bejakandet av samkönade relationer vara relativt okomplicerat. Man gav uttryck för en positiv inställning till detta utan att särskilja mellan olika rättsfigurer som partnerskap, äktenskap eller samboende. Teologerna Ragnar Holte och Ingegerd Sjölin menade dock att en homosexuell partnerrelation inte kan utgöra ett äktenskap i kristen mening, eftersom idén med förenandet av de båda könen i en relation där de gemensamt ger upphov till nytt liv saknar tillämplighet i en sådan relation. Vad gäller avbildsfunktionen menade Holte att den tvåkönade relationens speciella avbildsfunktion såsom representerande komplett mänsklighet saknas i den samkönade relationen. Man kan enligt honom knappast heller avkräva två homosexuella partners ett löfte om livslång trohet eftersom Jesusordet "Vad Gud fogat samman ..." så tydligt handlar om kvinna och man.

Ann-Cathrin Jarl menade att det heterosexuella äktenskapet i bibeltexterna som många talar så väl om inte alls är oproblematiskt. Äktenskapet i Bibeln förutsätter nämligen en över- och underordning mellan könen med manlig överordning som norm. Hon menade också att homosexuellas erfarenheter av att forma relationer mer utifrån vänskap och ömsesidighet än utifrån förtryckande könsroller ger viktiga bidrag till kristen teologisk reflektion kring mänsklig samlevnad.

Teologen Lars Gårdfeldt kommenterade att det kristna bild- och symbolspråket om äktenskapet går att tolka inklusivt. Sven-Erik Brodd talade i liknande termer om att det i kristen tradition förekommer en "teologisk könskonstruktion", som skiljer sig från den sociala och biologiska och som möjligen kan tänkas tolkad inklusivt. Brodd påtalade behovet av vidare studier om detta, och uttryckte som sin uppfattning att det inte finns tillräckligt mycket forskning om Svenska kyrkans teologi om äktenskap och vigsel för att man skall kunna avgöra om dess äktenskapssyn går att tolka könsneutralt eller ej.

Också ärkebiskop KG Hammar knöt i sin syn på homosexuell kärlek an till gudsbilden på samma sätt som i fråga om heterosexuell kärlek: Gud är kärlek och kristushistorien visar på ett liv i självutgivande kärlek. Den homosexuella kärleken bekräftar samma gudsbild som den heterosexuella. Detta gör det möjligt att se även homosexuella relationer som en återspeglning av Guds kärlek och ett instrument för Guds kärlek i världen. Hammar menade dock att kyrkan inte är betjänt av att använda ordet äktenskap, med dess tusentals år av språklig tyngd, om homosexuella relationer, även om man i samhället skulle välja att göra det. Relationerna kan vara likvärdiga även om de har olika namn, menade han, och de blir inte likvärdiga bara för att man använder samma ord.

Teologen Werner Jeanrond talade också om "könsneutrala äktenskap" som ett i grunden omöjligt begrepp eftersom ingen människa är skapad könsneutral. Även om man rent hypotetiskt skulle göra äktenskapet som rättsfigur könsneutralt, menade han, så skulle man ändå med nödvändighet tvingas kvalificera sina begrepp om olika typer av samlevnad som olika former av äktenskap och införa en kompletterande terminologi för detta.

Ekumeniska reaktioner

Axel Carlberg från Katolska kyrkan utgick i sitt anförande ifrån att det råder enighet mellan Svenska kyrkan och Katolska kyrkan på flera punkter. Det gäller exempelvis beträffande att all form av orättvis diskriminering mot personer p.g.a. sexuell läggning skall anses vara oförenlig med Jesu bud om att älska Gud och sin nästa. Dessutom är man överens om att den sexuella läggningen inte skall skuldbeläggas. Det är människors handlingar, inte känslorna eller drifterna, som är etiskt relevanta. Det finns emellertid också frågor där kyrkorna inte är eniga. Viktigast bland dessa är samtalsdokumentets normativa slutsats att etikens grundnorm och Jesu etiska förebild och undervisning låter sig förenas med ett ansvarigt och ömsesidigt liv i homosexuellt partnerskap.

Sten-Gunnar Hedin, som företrädde Pingströrelsen, menade att det goda samarbetet mellan Svenska kyrkan och Pingströrelsen skulle fortsätta, även om Svenska kyrkan skulle införa en kyrklig akt för ingående av partnerskap. Åsikterna går redan isär i många viktiga frågor. Det skulle emellertid utgöra en extra prövning och uppfattas som ett avsteg i en viktig fråga. Kyrkan kan inte längre bestämma över lagstiftningen men måste för egen del följa evangeliet. Liknande uppfattningar framfördes av de representanterna för Katolska kyrkan och de ortodoxa kyrkorna.

Lars Gårdfeldt framförde en hälsning till Svenska kyrkan från katolska, ortodoxa, lutherska och reformerta homosexuella i olika länder med uppmaningen: Gå vidare, ni i Svenska kyrkan. Bered mark för oss andra. Bli den Andens vind som förändrar synen på homosexuella även i ortodoxa och katolska kyrkan. Ge världens kristna homosexuella ett hopp. Det är enligt Gårdfeldt tid att ge plats åt de kyrkligt utsatta och välja andra former för ekume-

niska samtal. Teologen Jesper Svartvik konstaterade också att kyrkans plats bör vara vid de utsattas och marginaliserades sida, och Ann-Cathrin Jarl talade om hur förföljda homosexuella människor i hela världen offras "på ekumenikens altare".

En uppmaning liknande Gårdfeldts framfördes av Eva Österberg. Svenska kyrkan har, sade hon, historiskt sett ofta stått för en intolerant hållning mot avvikare och minoriteter. Men även den rollen kan och har förändrats. I dag arbetar Svenska kyrkan ofta för global solidaritet med de undertryckta. Vad hindrar att Svenska kyrkan går före i en utveckling som på liknande vis innebär ökad jämställdhet mellan människor?

Arthur Thiry, ordförande för EKHO, redogjorde för erfarenheterna från när projektet *Normgivande mångfald* medverkade med en utställning vid KEK:s generalförsamling i Trondheim. Han beskrev också sin stolthet över att Svenska kyrkans biskopar fört upp frågan vid Lutherska världsförbundets generalförsamling. Svenska kyrkan, sade Thiry, har en unik möjlighet att bli den profetiska rösten i vår samtid. Det är en stor kyrka som har tillgång både till ekonomiska resurser och goda teologer och ledare.

Ärkebiskop KG Hammar menade att det ekumeniska samtalet visserligen ansträngs av att olika kyrkor intar olika hållning men att varje kyrka måste förvalta sitt uppdrag att vara kyrka i det samhälle där hon faktiskt är verksam. Det är enligt Hammar viktigt att iaktta största möjliga öppenhet och att inte som kyrka bli handlingsförlamad av krav på ekumenisk konsensus.

3.2 Teologiska kommitténs slutsatser och förslag

Med bl.a. haeringen som underlag har Teologiska kommittén dragit följande slutsatser beträffande samlevnadsfrågor. Dessa slutsatser har redovisats i ovan nämnda rapport från hearingen.

En viktig slutsats från hearingen är att det även utanför kyrkan finns stora förväntningar på Svenska kyrkan som normgivare beträffande mänsklig samlevnad. Det finns också förväntningar på att Svenska kyrkan på olika sätt skall erbjuda stöd åt barn och föräldrar. Kyrkan har här ett ansvar för samhället i stort. Det betonades att, trots allt tal om ungdomskultur, så är föräldrarna viktiga normgivare för den uppväxande generationen. Från flera håll framfördes att det är angeläget med stöd åt familjen i vår tids samhälle.

Beträffande de synpunkter som kom fram är det viktigt att notera en kritisk recension av Teologiska kommitténs samtalsdokument *Homosexuella i kyrkan*. Det framkom bl.a. att vissa aspekter inte blivit tillräckligt belysta i detta dokument. Det gäller inte minst frågor kring skapelse- och människosyn. Hur skall man t.ex. teologiskt bedöma olika biologiska förhållanden? Det visade sig att en människosyn starkt influerad av den grekiska filosofin har haft ett dominerande inflytande på mycket teologiskt tänkande, men att en sådan syn behöver problematiseras, bl.a. med

hjälp av luthersk teologi. Problematiseringen skulle även ha kunnat göras med hjälp av ett fördjupat könsteoretiskt perspektiv. Könsideologin är en viktig faktor i en människosyn liksom i den enskilda människans egen självförståelse. Det är uppenbart att de grundläggande könsteoretiska aspekterna inte blivit tillräckligt belysta vid hearingen. Inom detta område behövs ytterligare reflektion.

En viktig insikt är att utformningen av äktenskapet som institution är mycket beroende av den aktuella kontexten, vilket framgick av de historiska redogörelserna. Det framkom också att äktenskapet som institution rymmer en barlast från tidigare samhällens patriarkala värderingar och attityder och att det är angeläget att låta äktenskapet som institution bli mera präglad av egalitära värderingar och av könsroller som inte är stereotypa. Strategier för hur detta skall möjliggöras behöver emellertid övervägas ytterligare.

Det är intressant att konstatera att äktenskapet som institution i vår tid inte alls är ifrågasatt på det sätt som var fallet under 1960- och 70-talet. En viktig slutsats från hearingen är att äktenskapet uppfattas ha positiva potentialer, trots de negativa konsekvenser som också finns, t.ex. i form av våld mot kvinnor. Från att tidigare av många ha uppfattats som en föråldrad institution betraktas äktenskapet numera som en viktig resurs i samhället. Detta aktualiserar behovet av olika slags stöd åt äktenskap och familj från samhälle och kyrka. Kyrkans familjerådgivning har här en viktig uppgift.

Beträffande kyrkans roll i äktenskapet är det viktigt för kyrkan att vara medveten om att äktenskapet ursprungligen är en borgerlig inrättning. Enligt Luther fanns äktenskapet före kyrkan och tillhör skapelseordningen. Det primära skeendet består i att två människor vill leva i gemenskap med varandra. Detta kan sedan ges en välsignelse av kyrkan. Genom den kyrkliga akten görs härigenom tydligt det som redan föreligger genom makarnas ömsesidiga beslut. Det är emellertid också viktigt att konstatera att ett äktenskap inte enbart är en privatsak utan också en offentlig institution. Det har genom tiderna funnits en spänning mellan äktenskapet som borgerlig inrättning och kyrkans syn på äktenskapet. För en luthersk kyrka är det viktigt att konstatera att äktenskapet inte primärt är en kyrklig angelägenhet. Detta innebär i sin tur att kyrkan inte har något självklart tolkningsföreträde beträffande hur äktenskapet skall förstås.

Från företrädare från andra kyrkor som medverkade i hearingen framkom att kyrkorna bedömer frågorna kring homosexuell samlevnad på olika sätt. Det blev emellertid också tydligt att frågorna inte bedöms ha den karaktären att de äventyrar de fortsatta ekumeniska samtalen mellan Svenska kyrkan och de andra kyrkorna.

Vid hearingen medverkade ett antal teologer med erfarenhet av att leva som homosexuella i kyrkan samt företrädare för homo-

sexuellas organisationer. Det blev tydligt att det bland dessa finns skilda uppfattningar i centrala frågor. Vissa förespråkade en könsneutral äktenskapslagstiftning medan andra menade att partnerskap är en mera adekvat institution för samkönade par. Många menade att det snarast bör införas något slags kyrklig välsignelseakt, men det fanns också förespråkare för uppfattningen att den som är homosexuell bör leva i avhållsamhet. Beträffande de juridiska aspekterna framkom att lagstiftningen även måste ses i ett internationellt perspektiv.

Under hearingen framkom olika uppfattningar beträffande hur Svenska kyrkan bör gå vidare kring frågan om kyrklig akt för partnerskap. Somliga förordade att man bör skynda långsamt i denna fråga med fortsatt reflektion och fortsatta samtal innan något nytt steg tas. Andra menade att det är angeläget att något görs snarast och att ytterligare avvaktan med ett beslut innebär olika slags negativa konsekvenser.

En allmän reflektion från Teologiska kommittén är att det under de senaste decennierna har ägt rum betydande förändringar i olika avseenden beträffande mänsklig samlevnad och att det därför är befogat med en översyn av lagstiftningen kring äktenskap och samlevnad. Svenska kyrkan bör vara en aktiv part i samtalet kring den statliga utredning som riksdagen har givit regeringen i uppdrag att tillsätta.

Mot bakgrund av samtalsdokumentet *Homosexuella i kyrkan* och de erfarenheter som vunnits genom hearingen vill Teologiska kommittén föreslå Kyrkostyrelsen att inför 2005 års kyrkomöte överväga att lägga fram följande förslag för Kyrkomötet.

Teologiska kommittén menar att vi i vår kyrka är förpliktigade att ständigt reflektera över kyrkans många uttrycksformer och hur de bäst gestaltar evangelium så att det blir befriande och uppriktande.

Enligt Teologiska kommittén finns det övertygande teologiska argument som stöd för uppfattningen att alla människor, heterosexuella som homosexuella, skall kunna leva i trofasta och jämbördiga relationer. Partnerskapet främjar sådana relationer. Vissa textställen i Bibeln har använts som argument mot homosexuell samlevnad. Från ett exegetiskt och hermeneutiskt perspektiv anser kommittén att dessa texter inte utgör en grund för att avvisa sådana relationer. I Bibelns kärleksbudskap finns däremot förutsättningen för ett bejakande av ömsesidiga, ansvariga relationer präglade av kärlek och omtanke mellan människor av samma kön.

Önskemål om en kyrklig välsignelseakt framfördes i flera inlägg under hearingen. Det kan vidare framhållas att förbönsakten i enlighet med Biskopsmötets pastorala råd om förbön för dem som ingått registrerat partnerskap på många håll alltmer har kommit att få karaktären av en välsignelsegudstjänst. Det har således redan etablerats en kyrklig praxis kring en sådan välsignelse.

1. Teologiska kommittén anser att det finns grund för att pröva en kyrklig akt för välsignelse av ingånget partnerskap. I arbetsmaterialet *Kyrklig akt för partnerskap och därmed sammanhängande frågor*, som lades fram för Kyrkomötet 2004, finns exempel på hur en sådan akt skulle kunna se ut. Detta material kan bilda utgångspunkt för ett ritual som skulle kunna användas under ett antal år i de församlingar som så önskar och sedan utvärderas. Domkapitlen bör få möjlighet att ge sina synpunkter på ritualen innan det tas i bruk.

2. Det är tydligt att det behövs en fördjupad och breddad teologisk reflektion kring samlevnadsfrågorna. Här har Teologiska kommittén redan ett uppdrag. Hearingen, som är ett led i fullgörande av detta uppdrag, kan snarast betraktas som ett slags inventering av området, som även väckte flera nya frågor. Teologiska kommittén är beredd att fortsätta sitt uppdrag genom att koordinera en fortsatt teologisk bearbetning av samlevnadsfrågorna. För att detta skall vara möjligt inom rimlig tid krävs emellertid tillgång till resurser. Det är angeläget att arbetet kan komma igång i sådan tid och tilldelas sådana resurser att det fortlöpande kan ge vägledning åt Biskopsmötet och Kyrkostyrelsen kring ställningstaganden i frågor som kommer att föräntledas av den statliga utredningen om ny äktenskapslagstiftning.

3. Enligt Teologiska kommittén bör det även övervägas att lägga fram förslag till konstateranden av Kyrkomötet i vissa frågor kring homosexuella i kyrkan där det råder bred konsensus inom Svenska kyrkan. Hit hör vissa av de slutsatser som gjordes i samtalsdokumentet *Homosexuella i kyrkan*. Det skulle t.ex. kunna konstateras att Svenska kyrkan i likhet med andra kyrkor har deltagit i diskriminering av homosexuella och att det finns anledning att i detta avseende göra upp med sin tradition. Det bör vidare tydliggöras att det är uteslutet att fördöma den homosexuella personen eller att skuldbelägga den homosexuella orienteringen och att det råder total enighet om att kyrkan aktivt skall motverka diskriminering av personer på grund av sexuell orientering. Det bör också tydliggöras att Svenska kyrkan inte bör sanktionera eller driva en organiserad verksamhet i syfte att "bota" homosexuella från deras läggning. En fråga som också borde övervägas är att Kyrkomötet skulle kunna konstatera att homosexuell orientering, eller ett liv i partnerskap, inte kan vara ett motiv för att vägras vigning till kyrklig tjänst.

4. Det är enligt Teologiska kommittén tydligt att familjen är en utsatt institution i vår tid och att detta inte minst går ut över barnen. Många relationer brister och många barn saknar någon som de kan lita på och som de kan anförtro sig åt i svåra situationer. Klyftan mellan de barn som har det bra och de som har det dåligt växer och den psykiska ohälsan bland barn ökar. Dessutom förekommer våld och andra övergrepp inom familjen, vilket emellertid knappast är någon ny företeelse. Familjen har

blivit mera utlämnad åt sig själv jämfört med tidigare. Detta har bland annat att göra med att det stöd som förr gavs av den omgivande släkten många gånger saknas. Mot bakgrund av detta menar Teologiska kommittén att Kyrkostyrelsen bör få i uppdrag att vidta åtgärder i syfte att intensifiera Svenska kyrkans arbete kring stöd åt barn och familj. Detta borde vara ett prioriterat område för Svenska kyrkan.

4. Barn och familj i vår tid

Inte minst mot bakgrund av den fjärde punkten i Teologiska kommitténs förslag har kyrkokansliet under våren 2005 gjort en sammanställning av sådan bakgrundsinformation som rör levnadsförhållanden för barn och deras familjer i Sverige idag och Svenska kyrkans nuvarande verksamhet bland barn och unga.

Diskussionerna kring frågor om äktenskap, partnerskap och samlevnad har hittills, liksom alltför ofta sker i både kyrka och samhälle, utgått från vuxna människors behov och önskemål. Inte minst Barnombudsmannen Lena Nyberg fäste vid sin medverkan vid Teologiska kommitténs hearing uppmärksamheten på frågan om barnens bästa.

Frågor om äktenskap, samlevnad och familj hänger nära samman med frågor om barn och föräldraskap. Även om vi i dag är mera medvetna än tidigare om att sambandet mellan sexuellt samliv och föräldraskap inte är självklart, kommer det sannolikt alltid att förbli betydelsefullt. Att välja att ta emot de barn man får eller att med hjälp av preventivmedel vänta med eller helt avstå från ett gemensamt föräldraskap kommer, liksom möjligheten att genom adoption eller assisterad befruktning välja att ta emot de barn man annars inte skulle ha kunnat få tillsammans, att ständigt höra till de viktigaste besluten som man fattar tillsammans i en varaktig parrelation. I den mån familjen som samhällsinstitution har till funktion att tillvarata de svagaste parternas behov och intressen framstår det också som uppenbart att det är dessa svagaste parter - det vill säga barnen - som drabbas hårdast när familjen sviktar eller brister. Det gäller både det enskilda barnet i den familj som splittras och på samhällsnivå för barn i allmänhet, när familjen som institution försvagas.

Det är angeläget att Svenska kyrkan arbetar med dessa frågor och kan erbjuda sitt stöd åt barn och familj. Detta förutsätter en teologisk reflektion. Det får dock inte stanna vid en sådan. Det krävs även konkreta insatser på många olika plan för att bidra till att stärka relationer så att de kan präglas av trohet, kärlek och ansvar. Åtgärder behövs också för att bidra till att barnen kan kunna växa upp under stabila och trygga förhållanden och få det stöd de behöver för sin utveckling.

4.1 Samhällsförändringar under femtio år – en snabb skiss

Under de senaste femtio åren har samhället genomgått stora förändringar. Industrisamhället är på väg att bytas mot ett informationsamhälle. Tjänstesektorn ökar medan andelen sysselsatta inom industri och

jordbruk har kraftigt reducerats. Befolkningsomflyttning från landsbygd till stad har varit omfattande. Den materiella välfärden har ökat väsentligt.

Uppbyggnaden av välfärdssamhället inleddes under 1950-talet under gynnsamma samhällsekonomiska förhållanden. Senare har politiska prioriteringar och svagare ekonomiska perioder tvingat fram reduceringar i välfärdssystemen. Den ekonomiska välfärden har krävt rationaliseringar och högre krav på de yrkesverksamma, vilket även avspeglas i högre ohälsotal, stress och förtidspensioneringar.

Utbildningsnivån har höjts. Om endast en mindre del av varje årskull tog studentexamen för femtio år sedan är målen i dag höga, och av varje årskull bör 50 procent genomgå universitets- och högskoleutbildning.

Kvinnan har gjort sitt inträde på arbetsmarknaden på villkor som alltmer liknar dem som gäller för män och jämställdheten mellan könen har ökat. Barnomsorgen har byggts ut.

Synen på samlevnadsformer har förändrats och samboskap accepterats. Barn kommer senare i familjebildningen, och kvinnors genomsnittliga ålder vid första födsel ligger i dag vid 28 år, vilket är en ökning om 4,5 år under de senaste trettio åren.

Informationssamhället har inneburit stora förändringar med personlig nåbarhet och tillgänglighet till information. Tv-mediets genomslag har förändrat familjelivet mot en stor mediekonsumtion.

Genom arbetskraftsinvandring mottagande av flyktingar har den etniska mångfalden ökats. 2004 var mer än en miljon invånare utrikes födda. Ungefär 15 procent av alla barn (till och med 17 år) har i dag utländsk bakgrund, dvs. de själva eller deras föräldrar är födda utomlands.

Politiskt har Europa integrerats på ett sätt som knappast var tänkbart i andra världskrigets skugga. Kommunismen har fallit och Östeuropa integrerats. Samtidigt har svåra etniska konflikter blossat upp efter kommunismens fall.

I följande avsnitt kommer framför allt barnfamiljernas och barnens situation att beröras.

4.2 Familjen

Genom familjepolitiska åtgärder har familjens situation förändrats radikalt. Kvinnorna har beretts tillträde till arbetsmarknaden, daghem och barnomsorg har byggts ut och en ökad jämställdhet har prioriterats. Föräldraförsäkringen har utvecklats. Röster har dock hörts om att den valda inriktningen i själva verket inte sätter barnens bästa i centrum eller ger möjlighet till den reella valfrihet som borde råda.

Barnombudsmannen Lena Nyberg framhöll följande vid Teologiska kommitténs hearing:

Det finns ett antal grundprinciper, oerhört viktiga, i barnkonventionen, som Sverige har sagt att vi skall ställa oss bakom och som Sverige skall leva upp till. Dessa fyra viktiga grundprinciper tycker jag är intressanta utifrån det perspektiv som diskuteras här. Den första är att barn skall ha fullt och lika mänskliga

värde. Barn får inte diskrimineras, vare sig gentemot vuxna eller gentemot varandra. Man måste se till att utgå från att barns människovärde är lika stort som alla andras. Där vi kan se att vi i dagens samhälle på många områden diskriminerar barn.

Den andra utgångspunkten i barnkonventionen är att man alltid skall utgå från barnens bästa och ställa det i främsta rummet när man fattar beslut. Barnkonventionen är inte bara ett vackert dokument, utan det skall göra att vi tillämpar dess principer i praktiken, i vår vardag, var vi än befinner oss.

Den tredje grundprincipen är att barn har rätt till liv och rätt till utveckling.

Den fjärde, kanske den som vi jobbar allra mest med och som jag tycker är grunden för att vi skall leva upp till barnkonventionen, är rätten för barn att bli hörda, att bli lyssnade till. I synnerhet om man talar om barn i deras relation till vuxna, till familjen, till sina föräldrar, tycker jag det är oerhört intressant att se att svensk lagstiftning och det svenska förhållningssättet alltid utgår ifrån vuxnas rätt till barn. Perspektivet i adoptionslagstiftningen är att vuxna skall ha rätt att skaffa sig barn, och lagen handlar nästan uteslutande om detta. Föräldrabalken - grunddokumentet för hur man i en konflikt reglerar vuxnas (föräldrars) relation till sina barn - utgår också helt och hållet från vuxnas rättigheter. Föräldrarna har rätten till sina barn, medan barn inte har någon rätt överhuvudtaget till sina föräldrar. Enligt min mening strider detta mot grundtankarna i barnkonventionen.

4.3 Barns och ungdomars vardag

Barnfamiljen

Den vanligaste familjen i Sverige är den med två vuxna och två barn. Varje familj har i genomsnitt 1,8 barn. Det finns 1,1 miljon familjer och antalet barn (0-17 år) uppgår till 1,9 miljoner. Ungefär en femtedel (21,5 procent 2004) av befolkningen är barn under 18 år. Det är en minskning från 27,3 procent år 1960. Under samma tid har befolkningen över 65 år ökat från 11,8 procent år 1960 till 17,2 (SCB, *Befolkningsstatistik i sammandrag 1960-2004*).

Nästan en femtedel av barnen saknar hemmavarande syskon. 47 procent har ett syskon och 35 procent har två eller fler syskon som bor hemma. Det är fyra gånger vanligare i familjer där föräldrarna är sammanboende att barnen har hemmavarande syskon (SCB, *Barn och deras familjer 2002, Demografiska rapporter 2003:7*).

Separationer

De flesta barn - 72 procent - lever med båda sina ursprungliga föräldrar, men ju äldre barnen blir, desto vanligare är det att de har varit med om en separation mellan föräldrarna. De flesta som inte lever med båda sina föräldrar lever med en ensamstående mamma (23 procent) medan endast 4 procent lever med en ensamstående pappa.

Minst en fjärdedel av dagens svenskfödda 17-åringar har under sin barndom upplevt en separation mellan föräldrarna. Det är en betydligt större andel än för bara femton år sedan då andelen uppskattades till 15 procent. Går vi tillbaks till 1900-talets andra och tredje årtionde var det fråga om knappt 1 procent.

Ett antal barn har aldrig levt med båda sina ursprungliga eller biologiska föräldrar. Föräldrarna har separerat före barnets födelse eller har kanske aldrig bott ihop. Även den andelen har ökat över tid och är för dagens svenskfödda 17-åringar 5 procent.

Även om den totala skilsmässonivån ligger högt i Sverige - ungefär vartannat äktenskap slutar i separation - betyder inte det att en så hög andel av barnen lever med separerade föräldrar. Under 2002 upplevde ca 50 000 barn en separation. Antalet separationer per 100 barn i ålder 0-17 år var totalt 3,3, bland barn med gifta föräldrar 2,7 och samboföräldrar 5,1. Separationerna är alltså väsentligt vanligare bland föräldrar som sambor än bland föräldrar som är gifta.

Skilsmässorna har sedan 1960 ökat från 9 500 till 20 100 per år, dvs. mer än en fördubbling. Samtidigt har samboförhållanden blivit mycket vanligare än för 45 år sedan (SCB, *Befolkningsstatistik i sammandrag 1960-2004*).

Vårdnad

Efter en separation får föräldrarna idag till 95 procent gemensam vårdnad om barnen. Vid ensam vårdnad är det i lika hög grad mamman som får vårdnaden. De flesta barnen bor med sin mamma, men det växelvisa boendet ökar och uppgick 2001/02 till 18 procent. Bland mindre barn är det vanligast att de bor varannan vecka hos vardera föräldern. Bland äldre barn ökar periodernas längd (*Upp till 18. Fakta om barn och ungdom*. Barnombudsmannen 2004).

26 procent av barnen träffar den förälder som inte lever med barnet en gång per vecka. Kontakten är mera frekvent bland de yngre barnen (0-6 år, 36 procent) och minskar med högre ålder. Speciellt bland de yngre barnen påverkas frekvensen av om någon av föräldrarna har en ny partner (SCB, *Undersökningarna av levnadsförhållanden 2001/2002*).

Tid för barnen

Mellan 1990/91 och 2000/01 har barnens tid med föräldrarna minskat, mest för de mindre barnen. Denna minskning kan antas bero på den utbyggda barnomsorgen (SCB, *Tid för vardagsliv* 2003).

Mindre barn tillbringar mer tid med sina föräldrar. De allra minsta barnen tillbringar 9 timmar per dag med sina föräldrar (nattsömn oräknad). Mellan 6 och 12 år tillbringar barnen något mer än 5 timmar och från 13-17 år ca 3 timmar per dag. För barn med ensamstående föräldrar är tiden genomgående någon timme lägre per dag.

Ekonomi

Var tolfte barn levde 2002 i en familj som fick socialbidrag. Drygt hälften bodde med en ensamstående mamma. Föräldrarna till vart femte

barn uppgav enligt SCB att de saknade kontantmarginal. Ca 50 000 barn i mer än 22 000 familjer hade ekonomiskt bistånd under hela eller större delen av 2002, ofta som en följd av arbetslöshet. Rädda Barnen uppger att barnfattigdomen - andelen barn som lever i hushåll med låg inkomst och/eller socialbidrag - minskat sedan krisåren på 1990-talet så att den 2001 var 14 procent. Det är i storstäderna, bland ensamstående föräldrar eller sammanboende föräldrar där båda är utlandsfödda som inkomststandarden är särskilt låg (*Upp till 18. Fakta om barn och ungdom*, Barnombudsmannen 2004).

Hur man ser på livet

I Barnombudsmannens publikation *Upp till 18* har en omfattande sammanställning gjorts av fakta som rör barns fritid och deras syn på framtiden (*Upp till 18, Fakta om barn och ungdom*, Barnombudsmannen 2004). Så här sammanfattar rapporten situationen:

De flesta barn och ungdomar är friska, de mår bra och de ser ljusst på framtiden. Både vid jämförelser över tid och med andra länder har dagens barn och ungdomar i Sverige det generellt sett bra. Samtidigt finns negativa tendenser. Stressen bland barn och unga och andelen överviktiga ökar samtidigt som fler tillbringar allt större del av sin tid stillasittande.

Rapporten sammanfattar fritidssysselsättningar på följande sätt:

En femtedel av 16-19-åringarna sysslar dagligen med någon skapande verksamhet på sin fritid som att sjunga, spela, måla eller sy. Det är ungefär lika vanligt som att spela dataspel varje dag. Två tredjedelar går åtminstone en gång per år på teater och utställningar respektive på sportevenemang eller konserter. I topp ligger förstas bio som 97 procent går på varje år och 48 procent varje månad.

När det gäller gudstjänstbesök anger Kulturrådet i 2002 års kulturbarometer att cirka 25 procent av barn mellan 9 och 14 år de senaste fyra veckorna före undersökningen varit i kyrkan eller deltagit i något annat möte med religiös anknytning. Under det senaste året har 70 procent varit i kyrkan eller varit med på någon sådan samling. Andelen har minskat från 82 procent år 1992. Det är en något större andel flickor som deltar (*Kulturbarometern 2002*, Kulturrådet).

I Ungdomsstyrelsens rapport *De kallar oss unga* har unga i åldern 16-29 fått ge sin syn på frågan om vad som ger livet mest mening: arbete, studier, fritid, familj eller vänner. Ungefär tre fjärdedelar svarar familjen och vännerna och en mycket liten del svarar att arbete eller studier ger livet mest mening. För männen ger arbete, fritid och vänner livet mer mening än för unga kvinnor, som i betydligt större utsträckning anger familjen som det som ger livet mest mening. Frågeställningen har följts upp med en fråga om vad som är viktigast i livet just nu. En minskning sedan en tidigare undersökning 1997 har skett av hur många som svarar att det är viktigt *att skapa en god framtid för barnen och att skaffa sig ekonomisk trygghet/fast arbete*. I stället har andelen som svarar att det är viktigt *att nå en god ställning i yrket*

och att ha en god ställning i samhället ökat (*De kallar oss unga*, Ungdomsstyrelsens Attityd- och värderingsstudie 2003, Ungdomsstyrelsen).

Deltagande i kyrkans verksamhet

Svenska kyrkans statistik för år 2003 visar att 130 000 barn och ungdomar upp till och med 15 år (Svenska kyrkans statistik är inte ordnad så att det går att avläsa verksamhet enligt den officiella kategorin barn och vuxna [upp t.o.m. 17 år respektive från 18 år] utan har annan åldersindelning) deltog i av Svenska kyrkan ordnad gruppverksamhet (konfirmandundervisning ej inräknad). På de senaste tre åren har en minskning skett med 3,5 procent. Därutöver gjordes 1,5 miljoner besök i församlingarnas öppna verksamhet. Deltagandet i gruppverksamhet motsvarar 2003 7,5 procent av åldersklasserna. Därtill kommer deltagandet i barnkörer. År 2003 fanns 2 390 barnkörer med sammanlagt 35 000 deltagare, vilket varit konstant 2001-2003. Under förutsättning att deltagarna är unika motsvarar detta att 2 procent av barnen i åldersklasserna t.o.m. 15 år deltog i körverksamhet och att det totala deltagande i gruppverksamhet och körverksamhet alltså motsvarade 9,5 procent.

Genom förändringar i förskolan har den tidigare verksamheten med Kyrkans barntimmar förändrats till mer öppen verksamhet. Detta har starkt påverkat församlingarnas utrymme för att nå de mindre barnen.

År 1998 gjordes sammanlagt 1 225 000 besök i familjegudstjänster och familjemässor inom Svenska kyrkan. År 2003 hade deltagandet minskat till 965 000, en minskning med 21 procent (*Kyrkostatistik*, Svenska kyrkan).

Barnomsorg och skola

I rapporten *Upp till 18* inleds det avsnitt som behandlar barn och ungdomar i barnomsorg och skola på följande sätt.

Tiden i barnomsorg och skola utgör en stor del av barnens liv. Små barn har ofta inte speciellt långa dagar utanför hemmet, men med åldern blir tiden i förskolan eller skolan allt längre. En ettåring är i genomsnitt på förskola eller familjedaghem drygt 5 timmar om dagen. En femåring är där någon timme längre. När barnen börjar skolan tillbringas dagen utanför hemmet i skolan men även i skolbarnsomsorgen. Sexåringarna är i genomsnitt på fritids tre och en halv timme om dagen. Därtill kommer tiden i skolan. Ju äldre barnen sedan blir, desto längre blir skoldagarna och kortare blir tiden på fritids.

Av de små barnen, 4-5 år, var 96 procent inskrivna i förskolan år 2003. En minskning sker sedan ju äldre barnen blir och deras förmåga att klara sig själva ökar. Så är bara 10 procent inskrivna av de barn som är 10-12 år gamla.

Nästan alla barn deltar i förskoleklass, 94 procent. När skolan börjar vid 7 års ålder väljer 6 procent en fristående skola. Endast en tiondel av dessa går i skolor med konfessionell inriktning.

De flesta barn trivs i skolan.

Skolan är för de allra flesta en trevlig plats att vara på. År 2003 var det 89 procent av eleverna och 87 procent av lärarna som trivdes bra eller mycket bra i skolan. Detta visar Skolverkets undersökning *Attityder till skolan 2003*. Ungefär sex av tio elever tycker att den fysiska skolmiljön, till exempel lokaler och skolgård, är bra. Att miljön är dålig tycker ungefär 20 procent av eleverna. Tre av fyra tycker att biblioteket är bra i skolan. Minst nöjda är eleverna med skolmaten. Men trots att endast hälften av eleverna tycker att skolmaten är bra, så är trenden ändå sådan att fler är positiva i dag än för tio år sedan (Skolverket, *Attityder till skolan 2003*).

När det gäller resultat i skolarbetet når 25 procent av eleverna inte upp till målen i alla ämnen. Var tionde elev saknar behörighet till gymnasieskolan när de går ut grundskolan.

4.4 Utsatta barn

Många barn är utsatta. Det kan gälla mobbning, brottslighet, sexuella övergrepp, hedersrelaterat våld eller misshandel. I syfte att skydda barn som har utsatts för sådant kan de placeras utanför hemmet. År 2003 var 8 barn av 1 000 genom de sociala myndigheternas försorg placerade på sådant sätt. Nedan ges uppgifter om några av de företeelser som får barn att känna utsatthet.

Mobbning

Skolverket har i undersökningen *Yngre elevers attityder till skolan 2003* undersökt hur elever i årskurserna 4-6 uppfattar skolan. (*Yngre elevers attityder till skolan*, Rapport 256, Skolverket 2004). Skolans verksamhet skall präglas av omsorg om den enskilde individens välbefinnande och utveckling. Ingen skall utsättas för mobbning. Nio av tio känner sig alltid eller oftast trygga i skolan, enligt undersökningen.

Om man är rädd i skolan är det framför allt andra elever man är rädd för, även om rädsla för lärare också förekommer. Fem procent av eleverna är rädda för en eller flera elever och för en eller flera lärare på skolan.

En majoritet av eleverna, 85 procent, trivs bra med andra elever. Knappt en procent säger att de trivs dåligt med andra elever. Bland dessa är det betydligt vanligare än bland andra elever att alltid eller ofta känna sig ensam i skolan, att känna sig stressad, rädd eller orolig i skolan flera gånger i veckan och att känna sig mobbad av andra elever.

Fyra elever av hundra i årskurserna 4-6 säger att de känner sig mobbade av andra elever. Varje årskull omfattar ungefär 125 000 barn. Om man jämför med elever i årskurs 7-9 och i gymnasiet är det en betydligt större andel av de yngre eleverna som då och då känner sig oroliga eller rädda i skolan.

Bland lärarna finns de som poängterar att de har instrument för att arbeta mot mobbning och att skolan gör aktiva insatser. 22 procent säger sig dock inte ha tillräcklig kunskap. Åtta procent av lärarna i de

aktuella årskurserna säger att mobbning är ett stort problem på deras skola.

Mobbning är ett svårt och omfattande problemområde inom skolan. Barn som blir utsatta kan drabbas mycket hårt och skolan kan ha oerhörda svårigheter att komma till rätta med kränkningarna. För några barn blir den goda bildningsmiljö skolan är avsedd att vara fullständigt outhärdlig.

Misshandel och övergrepp

Barnagan förbjöds i Sverige 1979 och har sedan dess minskat hela tiden. Däremot visar statistiken att antalet misshandelsfall mot barn ökat. Under tjugofemårsperioden har anmälningarna fyrdubblats. Det råder oenighet om huruvida ökningen beror på en ökad anmälningsvilja eller på att misshandel i sig har blivit vanligare. Under 2003 anmäldes ca 7 500 misshandelsbrott för barn upp till 14 år.

Bland barn upp till 6 år har brotten främst begåtts inomhus av en bekant. För de lite äldre barnen ökar misshandel som äger rum utomhus, vilket tyder på att andra barn är förövare (*Barn och misshandel*, Socialdepartementet 2003).

Sexualbrotten har fördubblats under den senaste tjugofemårsperioden och uppgick 2003 till ca 3 200. Det är fler flickor än pojkar som är utsatta medan de vanligaste förövarna är män, ofta själva under 18 år. Av de anmälda brotten var 466 våldtäkter, 1 450 fall av sexuellt tvång eller utnyttjande och 1 329 ofredanden. I 40 procent av fallen rörande misstänkt sexuellt tvång eller utnyttjande hade förövaren en nära relation till den utnyttjade.

Våld i hemmet

I rapporten *Slagen dam (Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige - en omfattningsundersökning*, Brottsoffermyndigheten och Uppsala universitet 2001), visas hur omfattande våldet är i relationer mellan kvinnor och män. Rapporten sammanfattas på följande sätt:

Nästan hälften av kvinnorna, 46 procent, har utsatts för våld av en man någon gång efter sin 15-årsdag.

Fler än hälften av kvinnorna, 56 procent, har blivit sexuellt trakasserade.

Våld och/eller sexuella trakasserier är något som nästan sju av tio svenska kvinnor, 67 procent, har erfarenheter av. /---/

Var tredje kvinna som separerat eller skilt sig från en man rapporterar att hon har utsatts för våld av en tidigare make eller sambo. Mer än var fjärde av dessa kvinnor rapporterar om ett systematiskt våld från mannen.

Den våldsform som är vanligast inom parrelationer är fysiskt våld. Var fjärde kvinna som har brutit upp ur relationen till en man har utsatts för fysiskt våld av tidigare make eller sambo.

Den våldsform som är vanligast utanför en parrelation är sexuellt våld. Var fjärde kvinna har utsatts för det utanför en sexuell relation. Fler än var tionde kvinna, 13 procent, har erfarenheter av att vara utsatt för grövre sexuellt våld, som våldtäkt,

våldtäktsförsök, sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande eller försök till sexuellt utnyttjande, av en man utanför en sexuell relation. /---/

Våldet utövas av män inom alla samhällsklasser och av män med olika etniska bakgrunder. De svenska männen står för mer än 80 procent av det pågående våldet i äktenskap och sambo-relationer.

15 procent av kvinnorna polisanmälde den senaste våldshändelsen.

Det är tydligt att våld förekommer frekvent inom hemmen; en stor grupp kvinnor berättar om våld från män de levt i en relation med. Våldet kan antas vara en avgörande faktor. Professor Eva Lundgren, en av rapportens författare, säger: "När nästan varannan kvinna i Sverige mellan 18 och 64 år har utsatts för våld av någon man, måste väldigt många svenska män ha utsatt någon kvinna för våld. Detta säger oss att vår svenska kultur inte är jämställd utan att maktförhållandena mellan könen är mycket skeva."

Docent Gun Heimer förvånades över frekvensen av ytterligare våld: "Det vi inte visste är att våld ofta förekommer också utanför nära relationer. Det är exempelvis så att var fjärde kvinna utsatts för sexuell våld av en man som hon varken har eller har haft en sexuell relation med. Det understryker ytterligare att vi på allvar måste ta till oss att Sverige inte är ett jämställt land."

Undersökningen tar särskilt upp frågor om barnen och hur barnen drabbats av våldet inom familjen. Studier som gjorts där barnen tillfrågats om/hur de drabbats av våldet visar att barnen i mycket hög utsträckning har bevittnat det våld som kvinnan utsatts för, samt i cirka hälften av fallen även själva utsatts för våld av mannen.

I undersökningen tillfrågades kvinnorna om vad de tror att barnen har sett eller hört av det våld som drabbat kvinnorna, samt vad kvinnorna sett eller hört att barnen har utsatts för av fysiskt och sexuell våld. Resultatet sammanfattas på följande sätt:

Mer än hälften av kvinnorna med barn och med en våldsam tidigare make/ sambo uppger att barnen sett eller hört mannen vara våldsam mot kvinnan.

Nästan en tredjedel av kvinnorna som har barn och som lever med en våldsam nuvarande make/sambo uppger att barnen sett eller hört mannen utsätta dem för våld.

Barnen är alltså vittnen till våldet i stor omfattning. Siffrorna speglar vad kvinnorna menar att barnen har sett eller hört. Det kan finnas skäl att anta att än fler barn har sett eller hört sin mamma utsättas för våld.

Rädda Barnen beräknar att ett mycket stort antal barn bevittnar våld inom familjen. "Att se sin mamma bli misshandlad är en allvarlig form av psykisk misshandel som sätter spår. Rädda Barnen uppskattar att mellan 100 000-190 000 barn i Sverige bevittnar våld i familjen. Ingen vet säkert, mörkertalet är stort" (*Brev till partiernas gruppledare, Rädda Barnen 2004-11-22*).

Men barnen är också själva offer för våldet. I undersökningen *Slagen dam* framgår följande:

Mer än var femte kvinna som utsatts för våld av en tidigare make/sambo uppger att hennes barn utsatts för fysiskt våld av mannen. 21 procent av kvinnorna som har haft en tidigare make/sambo som varit våldsamt mot dem uppger att deras barn har utsatts för fysiskt våld av mannen. 2 procent av kvinnorna uppger att deras barn har utsatts för någon form av sexuella övergrepp av den tidigare maken/sambon. 5 procent av kvinnorna med en nuvarande make/sambo som utövat våld mot dem uppger att deras barn utsatts för fysiskt våld av mannen.

I studien konstateras vidare:

Det är en traumatisk händelse för barn att tvingas se eller höra en förälder misshandlas. Gränserna mellan att barnet är ett vittne till och ett offer för våldet är omöjliga att dra; genom att mannen utsätter barnet för vetskapen om att mamman misshandlas är barnet ett offer för våldet. Av svaren framkommer att kvinnor som haft barn i en våldsamt relation som nu är avbruten, dvs. svaren för tidigare makar/sambos, i högre utsträckning rapporterar att barnen sett eller hört våldet än de kvinnor vars nuvarande make/sambo är våldsamt.

Detta senare kan indikera att kvinnor som fortsätter att leva i en våldsamt relation bagatelliserar det våld de eller deras barn utsätts för.

Missbruk

Alkohol är vid sidan av tobaksrökning den vanligaste drogen. Alkoholmissbruk ger större sociala konsekvenser än rökning. Skadligt bruk av alkohol är relativt vanligt. Konsekvenserna innefattar våld, olycksfall och sjukdomar med alkoholdiagnos. Inte sällan leder missbruk till familjetragedier och upplösning av relationer.

Alkoholkonsumtionen har ökat avsevärt under senare år (29 procent 1996-2003). Andelen riskkonsumenter har också ökat, inte minst bland unga män och kvinnor. Folkhälsorapporten 2005 anför:

Antalet dryckestillfällen har ökat under senare år bland både män och kvinnor, och beträffande vin och öl har även den genomsnittliga konsumtionsmängden per dryckestillfälle ökat.

Antalet personer som vårdats för alkoholförgiftning har tredubblats bland unga kvinnor i åldrarna 15-24 år sedan 1987. Bland män i samma åldrar har siffran nästan fördubblats. Under 2002 och 2003 syns dock en minskning bland de unga männen, och 2003 en minskning även bland unga kvinnor (*Folkhälsorapport 2005*, Socialstyrelsen).

För familjerna och barnen är det väl känt att alkoholmissbruk inom familjen är en svår problematik. Det är svårt att mäta skadorna, inte minst för dem som lever omkring dem som skadas av alkohol. Inte heller omfattningen är enkel att beräkna. Ungdomens Nykterhetsförbund (UNF, hemsida, 2005) skriver:

I Sverige räknar man med att 200 000 barn lever med minst en förälder som missbrukar alkohol. Det blir genomsnittligen två - tre barn i varje skolklass! Oftast är dock barn till missbrukare mestare på att gömma sådant inom sig.

Barn som lever i missbrukssituationer har ofta en svår hemlighet att bära. De kan även känna skuld för missbruket.

Flyktingbarn

2004 kom 23 161 personer till Sverige och ansökte om att få stanna i landet. Av dessa var 6 547 barn (Migrationsverket, statistik 2005-02-01). Av dessa var 64 procent män, en andel som varit relativt konstant under senare år. Antalet asylsökande har minskat kraftigt från 2002 och 2003, där nivåerna låg på 31 000 respektive 33 000.

Handläggningstiderna är ofta långa för asylärenden, och Migrationsverket beräknar att ca 30 000 ärenden är öppna, där alltså verket eller Utlänningsnämnden ännu inte har fattat slutligt beslut i asylfrågan (Migrationsverket, Verksamhets- och utgiftsprognos 2004-05-15). Många väntar på att få sina ärenden avgjorda och däribland finns många barn.

Under senare tid har de ensamkommande barnens situation särskilt uppmärksamats. 2004 kom 388 barn utan vårdnadshavare. Under 2003 kom 561 barn utan vårdnadshavare. Antalet flyktingbarn i apatiskt tillstånd har ökat dramatiskt under senare år. I en debattartikel redovisar regeringens nationella samordnare inom området att det fanns 410 fall i april 2005 (DN 2005-04-27).

Rädda Barnen arbetar för flyktingbarnen, och speciellt dessa särskilt utsatta barn, och söker uppmärksamma deras situation i förhållande till berörda myndigheter och de politiska partierna (se t.ex. Brev till partiledarna, Rädda Barnen 2004-11-22).

Flyktingbarnen lever i en särskilt utsatt situation genom den ovisshet under vilken de lever och får leva under långa tidsperioder. Under en avvisningssituation - ibland efter lång tid i Sverige - ökas påfrestningarna på barnen och deras familjer, vilket de apatiska flyktingbarnen är tydliga exempel på.

4.5 Familjen och barnen – oroande tendenser

De flesta barn har det bra. Deras hälsa är god och de lever i goda hem i familjer med mestadels god ekonomi. Samtidigt oroas många av de förändringar som har skett för familjen och barnen. En fjärdedel av alla barn är med om en separation innan de blir vuxna och många barn bor växelvis hos sina separerade föräldrar. Det växelvisa boendet ställer stora krav både på föräldrar och på barn. Det gäller allt från praktiska ting till arbetet med att ha goda relationer med båda föräldrarna, eventuellt också med nya partners och barn.

Våld är frekvent mellan män och kvinnor: män slår och kvinnor blir slagna. Var åttonde kvinna har utsatts för våld under det senaste året. Många barn erfar också att de vuxna i familjen har en våldspräglad relation. Det är vanligt att barn har sett eller hört våld inom familjen.

Också barn blir utsatta för våld. 7 500 misshandelsbrott anmäldes år 2003. Vidare anmäldes samma år 3 200 sexualbrott. I skolan uppger 4 procent av barnen i årskurserna 4-6, där mobbning är mest frekvent, att de blir mobbade. Det motsvarar ungefär 15 000 barn.

Tiden för barnen har minskat inom familjen. Fritidssysselsättningarna har förändrats genom teknikförändringar och tillgång till datorer (spel) och internet.

Även om många familjer har goda ekonomiska förutsättningar fick 22 000 familjer ekonomiskt stöd under delar eller under hela år 2002, ofta till följd av arbetslöshet. Detta berörde 50 000 barn. Arbetslösheten är fortsatt hög, i februari 2005 5,7 procent. Arbetslösheten är högre bland dem som har utländsk anknytning.

Barnet skall enligt barnkonventionen tillförsäkras sina rättigheter. Barnombudsmannen påpekar att många av de lagar som reglerar förhållandena i familjer utgår från den vuxnes perspektiv, medan barnets perspektiv negligeras.

4.6 Kyrkliga perspektiv

Barns deltagande i Svenska kyrkans gudstjänster syns ha minskat den senaste femårsperioden. Vidare har en minskning skett av barns deltagande i organiserad gruppverksamhet inom församlingarna.

På hemsidan *Idétorg barn* (www.svenskakyrkan.se/idetorgbarn) har kyrkokansliet tillsammans med stiftens publicerat ett omfattande material till stöd för ledare i kyrkans arbete bland barn. Här ges också en teologisk bakgrundsteckning om barnet.

Tidigare sågs barnet som ett oskrivet blad, *tabula rasa*, som skulle fyllas på lämpligt sätt. Barnet var ett objekt för fostran och utbildning. Barndomen hade inget eget värde, utan var en förberedelse för vuxenlivet.

Utvecklingspsykologin visar att barndomen har ett stort eget värde i sig. Barnet är en person stadd i utveckling och ett reflekterande subjekt. Barnkonventionen bygger på de psykologiska insikter som har vunnits under 1900-talet. Dessa insikter är viktiga för hela Svenska kyrkan och dess verksamhet.

Svenska kyrkan betonar trohet och långsiktighet när det gäller människors relationer. Synen på kyrkans roll vad gäller kärlek har förändrats från att vara en moralens väktare till att uppmuntra och stödja de goda relationerna.

Ända in i slutet av 1900-talet måste vi också släpa på resterna från det viktoriantskt präglade 1800-talet då prästen var den officiella moralens väktare. Den epokens sexualskräck och dubbelmoral har ingenting med äkta kristendom att göra, även om många fortfarande framställer det så. /---/

Man och kvinna möts, lär känna varandra, fördjupar sin relation, och när de är säkra på att de vill dela livet med varandra, ger de löften om en fortsatt ömsesidighet och trohet (*Befrielsen. Stora boken om kristen tro*, Stockholm 1993, sid. 307).

Men kyrkans uppgift begränsas inte till de enskilda paren eller familjerna. Den har också en övergripande uppgift, att visa på modeller i samhället, förebilder som människor kan ta till vara och ha med i sina egna liv.

I dag är en av kyrkans stora uppgifter att motverka missbruket av sexualiteten, att visa på goda förebilder med stabila och kärleksfulla relationer, så att pojkar och flickor får något att pröva sig mot som alternativ till vad de annars möter. Kyrkan visar på en kärlek som är utgivandets och solidaritetens väg. (*Homosexuella i kyrkan. Ett samtalsdokument från Svenska kyrkans Teologiska kommitté*)

Kyrkoordningen har i inledningen till de grundläggande bestämmelserna om Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära en särskild markering om vikten av att barnen ägnas särskild uppmärksamhet i Svenska kyrkans arbete.

Kyrkans uppgift är att för alla klargöra vad dess tro, bekännelse och lära innebär. Svenska kyrkan inbjuder alla att tillhöra trons folk och dela dess liv. I kristen tro intar barnen en särställning och de behöver därför särskilt uppmärksammas i Svenska kyrkans verksamhet.

Det är inte särskilt klart vilka konsekvenser inledningsorden fått eller avsetts få för verksamheten i församlingarna. Tydligt är dock att den ger en inriktning i barnkonventionens anda.

Kyrkoordningen anger att församlingens grundläggande uppgift är att fira gudstjänst, bedriva undervisning samt utöva diakoni och mission. För barnen handlar det om att få fira gudstjänst på ett sätt som tar fatt på deras förmåga till gudserfarenhet.

Vad barnet har rätt att förvänta sig av gudstjänsten är att bli berörd och få möjlighet att vara delaktig i bön och lovsång. Det skall också få hjälp att i sin takt och på sitt sätt göra sig hemmastadd i och förtrogen med gudstjänstrum och gudstjänstordning. Märker barnet att det är välkommet, blir sett och respekterat som den unika person det är, kan gudstjänsten få stor betydelse. (*Idétorg barn*)

Kyrkoordningen använder begreppet undervisning. I modern pedagogik används hellre begreppet lärande, eftersom det tydligare poängterar att den enskilda människan är subjekt i sitt eget lärande, inte objekt för någon som lär ut. I detta sammanhang måste ordet undervisning förstås som att det brukas synonymt med ordet *lärande*.

I ett utvecklingspsykologiskt perspektiv kan man se att värderingar som kommer att bli avgörande för hela livet grundläggs fram till 14-årsåldern. Från ett sådant perspektiv är frågan om hur församlingen når och möter barn, ungdomar och deras familjer avgörande.

Det diakonala perspektivet rymmer både familjers och barns egen delaktighet i diakonalt arbete, att själva få erfara vad det innebär att stödja andra och diakonala insatser för och med dem. Tidigare tydliggjordes det i söndagsskolans insamlingar till missionen. I dag behöver man söka nya vägar för att lokalt eller i andra delar av världen förverkliga kallelsen att dela resurser med varandra.

Idétorg barn poängterar församlingens ansvar och uppgift.

Alla föräldrar sviktar emellanåt i sitt föräldraskap, kanske på grund av bristande tid, ork och engagemang. Därför bör varje församling ha beredskap att se och hjälpa barn och föräldrar

som behöver stöd. Främst kan det vara i form av tid att se och samtala med barn och ungdomar. Detta kan få till följd att barn som har en svår barndom trots allt kan leva ett bra vuxenliv. Att det finns en vuxen som ser och bekräftar barnet har en mycket stor betydelse för barnets framtida liv. Församlingen skall samverka med samhället för att vara en extra resurs och förstärka de krafter som gör att barn klarar sig bra i livet.

Särskilt viktigt är det att tillsammans med ungdomar själva ge plats för dem att utvecklas, både som människor och som kristna. I församlingens grupper finns ofta barn och ungdomar som behöver särskilt stöd. Ett aktivt kunskapssökande om barnens och ungdomarnas situation på den lokala orten och utformning av församlingens arbete därefter är en grundläggande förutsättning för att kunna möta dem på deras egna villkor.

På de platser där Svenska kyrkan bedriver barnomsorg har man särskilda möjligheter att erbjuda stöd åt barn som av olika anledningar befinner sig i utsatta situationer.

Även från kyrkans sida bör man beakta den problematik som Barnombudsmannen nämner, nämligen att vuxna med stöd av lagstiftning m.m. sätter sina egna behov främst i stället för barnets. Återigen citeras *Idétorg barn*.

Kyrkans uppgift är att alltid vara en röst för den svagaste parten, som i många fall är barnet! Barn såväl som vuxna lever i dag i en pressad arbets- och familjesituation, där samvaron präglas av de vuxnas långa arbetsdagar, av korta stunder av gemenskap, av valda eller nödvändiga separationer, av oro för skola, arbete, ekonomi och framtid. Barnet får många gånger betala ett högt pris när de vuxna fyller sina behov.

En markant jagcentrerad livsstil har blivit alltmer vanlig i samhälle och kyrka. Lycka är lika med att vara fri, självständig, ekonomiskt stark och att leva utan förpliktelser och känslomässiga bindningar. Sådana värderingar ställer barn utanför, eller de kommer i andra hand. Också det sätt, på vilket vi vuxna handskas med vår värld, visar i grunden på en ringaktning för våra barn.

I Kyrkostyrelsens skrivelse till Kyrkomötet 2004 om mål och rambudget (KsSkr 2004:1) betonade Kyrkostyrelsen vikten av att förstärka barn- och ungdomsarbetet.

I många församlingar bedrivs ett livaktigt och framgångsrikt arbete med att erbjuda barn och ungdomar en kristen gemenskap och en bearbetning av livsfrågorna. För en folkkyrka är det en ödesfråga att ha en fast förankring i alla generationer och i alla skeden av livet. En viktig förutsättning för att nå barn och unga och för att engagera nya medarbetare i kyrkan är en väl fungerande kyrklig utbildning. Inte minst har nationell nivå ett ansvar för att utveckla de kyrkliga utbildningarna så att de både kan locka unga och ge en god kompetens att arbeta med unga. Kyrkostyrelsen avser att i samarbete med Nämnden för kyrkolivets utveckling lyfta utbildningsfrågorna i verksamhetsplaneringen och satsningar på detta område kommer att prioriteras, men

även andra sätt att stimulera ett förbättrat barn- och ungdomsarbete bör kunna utvecklas.

Vid den hearing om samlevnadsfrågor som Teologiska kommittén höll i september 2004 framkom från flera håll förväntningar på att Svenska kyrkan skulle möta de svårigheter som familjen, barn och ungdomar lever under.

På många håll inom Svenska kyrkan arbetar man aktivt för att möta just de frågor som uppmärksammats rörande barn och familj. På *Idétorg barn* lyfts många bra exempel fram på arbete i församlingarna för att möta barn, ungdomar och familjer. Till det skall nämnas kyrkans familjerådgivning, S:t Lukas olika verksamheter med utbildning och terapi, diakoniinstitutionernas stöd och Svenska Kyrkans Ungas verksamhet. Sensus erbjuder *VuxenDialog* och samtal enligt sitt MOD-program. *VuxenDialog* vill ge vuxna möjligheter till dialog med en väl utvecklad pedagogisk modell. Mångfald och dialog erbjuder metoder att i dialog tillsammans arbeta med fördomar och diskriminering.

Utöver det som framkommer där har stiftens särskilt lyft fram några exempel på insatser som görs inom området. Exempelen speglar flera av de olika områden som är aktuella: sociala och diakonala insatser, lärande, arbete med familjerelationer och lärjungaskap.

4.7 Behov av fortsatt arbete runt barn och ungdom

Det finns oroande utvecklingslinjer rörande barn och ungdom och deras familjer. Från Svenska kyrkans sida finns starka skäl att, med den kraftfulla betoning som görs av barn och ungdom, närmare gå igenom och undersöka vilka möjligheter som kyrkan kan ha att stödja barn och unga och deras familjer på olika sätt. Även om mycket redan görs kräver de förändringar som skett i samhället ett bredare grepp för att kunna utveckla ett sådant stöd.

Den skiss som ovan har redovisats beträffande barnens situation i samhället ger incitament till vilka fält som nu bör bearbetas. En genomgång behöver ske av kyrkans grundläggande familjesyn och syn på barnet. Från teologiska utgångspunkter finns det särskilda skäl att arbeta med frågor om hur barnet sätts i centrum och hur principen om barnets bästa kan bli vägledande också i kyrkans arbete. Svenska kyrkans stöd till familjer behöver inventeras och förslag tas fram till framtida modeller och prioriteringar inom detta område. Olika sätt att stödja barn och ungdom behöver bearbetas.

Utsatta barn behöver särskilt uppmärksammas, oavsett om deras utsatthet beror av mobbning, deras sociala situation, utanförskap eller våld. På vilket sätt kan kyrkan vara ett stöd för dessa barn och tillsammans med andra goda krafter i samhället verka för dem? De asylsökande familjernas situation och deras barns belägenhet bör övervägas. Vilka åtgärder och vilket stöd kan kyrkan ge till dem?

Många vigslar ingås i kyrkan. Andra par väljer kanske samboskap. Parens inbördes relationer är oavsett samlevnadsform av stor betydelse för barns och ungdomars uppväxt och deras grundläggande värderingar. Kan kyrkan ge ytterligare möjligheter för paren och familjerna att arbeta

med sin situation så att splittring och konflikt kan helas eller hanteras klokt och kärleksfullt?

5. Kyrkostyrelsens överväganden och förslag

5.1 Kärlek och relationer ur ett allmänmänskligt perspektiv

Värdet av kärleksfulla och stabila relationer

Människan lever och utvecklas i relationer från födelsen till döden. Av utvecklingspsykologin lär vi oss att det är genom relationer till andra som vår självbild formas och att kärleken från en annan människa är viktig för vår självkänsla. Detta uppfattas som ett grundläggande villkor för personlighetens utveckling. Upplevelsen har också tolkats av den personalistiska filosofin: det är bara i mötet med ett *du* som ett *jag* blir en äkta person.

Stabila, kärleksfulla och förtroendefulla relationer motsvarar ett grundläggande mänskligt behov hos både barn och vuxna. Särskilt tydligt kommer detta behov till uttryck när människor söker och finner en partner att dela livet med och bilda familj. För flertalet människor hör kärleken till och samlivet med en annan människa till det allra mest värdefulla i livet, och det är ofta deras högsta önskan att denna parrelation skall präglas av livslång trofasthet.

Sexualitet och sexuella relationer

Alla mänskliga relationer kan präglas av kärlek, eller brist på kärlek. Det är viktigt att inte sätta likhetstecken mellan kärlek och sexualitet, så som ibland sker. Sexualiteten är inte alltid förenad med kärlek, och kärleken till och gemenskapen med en annan person behöver inte ta sig sexuella uttryck. Alla människor har behov av närhet och gemenskap och har ansvar för sina sexuella relationer.

Kärlekens verklighet påverkas av att människor är sexuella varelser. Sexualiteten är en del av personligheten och tar sig uttryck på många olika sätt. Den kan vara ett viktigt uttryck för kärlek, och genom sexualiteten kan kärleken i en parrelation fördjupas och förstärkas. Den sexuella relationen fungerar i denna bemärkelse som livgivande. Sexualiteten utgör inte bara en förutsättning för att människolivet skall föras vidare till nya generationer utan är också en källa till förnyande glädje i parrelationen.

Sexuella relationer är ofta intima och självutlämnande. Detta ställer stora krav på ömsesidighet och ansvarstagande. I en på kärlek och trohet grundad parrelation kan båda parterna känna den trygghet som gör det möjligt att växa samman som livspartners, även sexuellt.

Sexualitet och kön

Könsidentiteten är beroende av såväl biologiska som sociala faktorer. I sina sociala aspekter formas den, liksom hela vår självbild, av de relationer som präglar våra liv. Med hjälp av vetenskapen kan många perspektiv anläggas på förståelsen av den mänskliga sexualiteten, såväl i fråga om metod som beträffande teoribildning. Det finns bl.a. indi-

vidual- och socialpsykologiska, antropologiska, sociologiska, historiska och feministiska forskningsmodeller. En viktig problematik som diskuteras är relationen mellan biologiskt och socialt kön. Man kan göra en åtskillnad mellan biologiskt och socialt kön. Biologiskt kön syftar då på skillnader som har att göra med vår kromosomuppsättning, medan socialt kön är ett uttryck för alla de egenskaper och beteenden som kulturellt förknippas med biologiskt kön.

I varje kultur och socialt sammanhang finns förväntningar knutna till kön, föreställningar om vad som kännetecknar män respektive kvinnor, hur de beter sig, uttrycker sig, bör klä sig, vilka roller i samhället som passar bäst för män respektive kvinnor. Dessa förväntningar är enligt socialt inriktade teorier inte konstanta genom historien, utan formas i hög grad av kultur och samhälle. De ses alltså inte som nödvändigt följande med den ena eller andra kromosomuppsättningen. Företrädare för ett biologiskt synsätt menar tvärtom att män och kvinnor i alla tider och på alla platser har sinsemellan olika väsensbestämda egenskaper.

Homosexuella relationer

Vissa människor attraheras sexuellt av personer av samma kön. Det har framförts olika förklaringar till varför detta är fallet. Även i detta sammanhang diskuteras förhållandet mellan biologiska och sociala faktorer. Det råder ingen enighet i frågan.

Det som ovan har sagts om människors behov av kärlek och av stabila och trofasta relationer är i lika hög grad relevant för homosexuella som för heterosexuella. Alla människor har behov av närhet och gemenskap. Alla människor är också sexuella, och alla människor har ett ansvar för sina sexuella relationer.

5.2 Teologiska aspekter på kärlek och samlevnad

Källor för kristen etik

För att kunna bedöma frågor om mänsklig samlevnad, och särskilt de frågor om homosexuell samlevnad som står i fokus i denna skrivelse, är det nödvändigt att först säga något om vilka grunder och källor det finns för etiska ställningstaganden i en evangelisk-luthersk tradition. Detta har utvecklats i Teologiska kommitténs samtalsdokument *Homosexuella i kyrkan*.

Bibeln är central i framväxten av nutida kristen etik. Bibeln är emellertid inte entydig, och det är ingalunda självklart hur Bibelns olika texter kan och bör göras förpliktande för olika etiska ställningstaganden. Dessutom finns det även andra viktiga grunder för en kristen etik. Enligt Luther blir vi medvetna om olika moraliska krav genom att konfronteras med andra människors behov av olika slag. Det behövs ingen uppenbarelse för att förstå hur vi skall möta dessa behov. Det finns ett tilltal i skapelsen som ställer krav på oss, och människan har blivit utrustad med ett förnuft som kan vägleda henne.

Vid tolkningen av enskilda bibelord har man i den kristna traditionen ofta utgått ifrån att det i Bibeln finns ett övergripande budskap utifrån vilket de olika texterna skall förstås. Sådana utsagor i Bibeln som inte

är förenliga med det övergripande budskapet har man kunnat förhålla sig kritisk till. Vi har också anledning att förhålla oss kritiskt till sådana påståenden i Bibeln som är oförenliga med vad vi på annat sätt har blivit övertygade om. Detta gäller även beträffande olika moraliska ställningstaganden. Ett sådant förhållningssätt har för övrigt stöd i Bibeln själv. Enligt Paulus är den kristna människan myndig och kan därför genom sitt samvete avgöra vad som är Guds vilja (se t.ex. Fil. 1:9 f).

Att göra rättvisa åt senare tiders moraliska insikter ligger i linje med tanken på Guds fortsatta skapelseverk. Moralutvecklingen avstannade inte i och med att den bibliska kanon fixerades. Det är till exempel lätt att konstatera att Paulus och urkristendomen i övrigt inte drog de fullständiga konsekvenserna av det radikala budskapet om allas likställdhet såsom det framgick ur Jesu förhållningssätt till människor han mötte, eller såsom det formulerades i Galaterbrevets berömda ord: "Nu är ingen längre jude eller grek, slav eller fri, man eller kvinna. Alla är ni ett i Kristus Jesus" (Gal. 3:28).

Enligt luthersk tradition har Bibelns budskap, dess centrum och grundnorm en gentemot traditionen kritisk funktion. Bibelns grundnorm har formulerats i det dubbla kärleksbudet. Detta innebär emellertid inte att allting i kristen etik "reduceras" till kärleksbudet. En evangeliskt luthersk kyrka har ett dubbelt förhållande till traditionen: den är delaktig i traditionen men står samtidigt i en kritisk dialog med den. Först i en kreativ dialog mellan Bibeln, traditionen och nutida människors upplevelser och erfarenheter blir bibeltexterna ett verkligt tilltal.

Det bör emellertid också framhållas att det i en evangelisk-luthersk kyrka, som Svenska kyrkan, finns olika uppfattningar beträffande förhållandet mellan bibelordet och senare tiders värderingar. Oenigheten går i stor utsträckning tillbaka på frågor kring människosyn. Det handlar inte minst om hur man uppfattar konsekvenserna av syndens realitet när det gäller människans förmåga att ta ställning i moraliska frågor.

I Teologiska kommitténs samtalsdokument *Homosexuella i kyrkan* talas om "en ur kristen etisk synpunkt välgrundad moralisk oenighet". Det innebär att "det finns rum för flera uppfattningar inom samma kyrka, förutsatt att den gemensamma etiska grunden är klar och uttalad. Avgörande blir här den enskildas egen övertygelse, rannsakan av det egna samvetet och prövningen inför det bibliska budskapet och traditionens vägledning samt inte minst hur mina relationer till andra människor påverkas."

Sexuella relationer enligt biblisk antropologi

I Bibeln berättas om hur Gud skapar människan till man och kvinna. Människan är inte skapad könlös. Sexualiteten hör till Guds avsikt i skapelsen och uppfattas som en Guds gåva. Det sägs också i Bibeln att människan skapas som Guds avbild. I kristen teologi har detta tolkats i termer av att människan i sina relationer återspeglar något av Guds eget väsen, som karakteriseras av relationen mellan de olika personerna i Treenigheten. Sexualiteten kan då ses som ett uttryck för att människan till sin natur är relationell.

Skapelseberättelserna ger två perspektiv på relationen mellan man och kvinna, dels den nära samhörigheten mellan dem, dels deras gemensamma uppgift att ge liv åt nya generationer. Sexualitetens funktion relateras till denna dubbelhet. Samhörigheten mellan man och kvinna framgår av skapelseberättelserna där det bl.a. heter: "Det är därför en man lämnar sin far och mor och de blir ett" (1 Mos. 2:24). Ofta har dock fortplantningsfunktionen för familjens, klanens och folkets skull uppfattats som primär. I kyrkans historia har detta ibland förenats med sexualfientliga tankeströmningar, och möjligheten till barn har kommit att uppfattas som sexualitetens enda moraliska berättigande.

Under den hearing om kärlek, äktenskap och samlevnad som arrangerades av Teologiska kommittén i september 2004 framhöll teologen Ragnar Holte att det är i samspelet mellan man och kvinna som människan på ett särskilt sätt framstår som en Guds avbild: "Varje mänsklig individ är skapad till Guds avbild, men som kvinna och man förenade till ett representerar de en mer komplett mänsklighet och avbildar därigenom i speciell mening kärlekens Gud." Denna särskilda avbildlighet är enligt Holte nära förbunden med möjligheten för man och kvinna att tillsammans föra det skapade livet vidare till nya generationer.

Den av kärlek och sexualitet präglade relationen mellan människor kan alltså uppfattas som en gåva från Gud till människor som hör skapelsen till. Den kan både möjliggöra den djupaste personliga föreningen mellan två människor och tjäna mänsklighetens fortbestånd genom att skapa nytt liv. Mänskliga relationer når dock ofta inte upp till dessa ideal på grund av den livshotande störning som synden är. Synden kan uttrycka sig både i individers kärlekslösa handlingar och i samhällens eller kulturernas förvrängande strukturer. Detta uttrycks i Bibeln i mytens form när skapelseberättelserna fortsätter med berättelsen om syndafallet (1 Mos. 3).

I den paulinska traditionen i Nya testamentet utvecklas insikten om hur den djupaste mänskliga kärleken kan hjälpa människor att förstå Guds kärlek. Kärleken mellan makarna i ett äktenskap sätts här i relation till Kristi kärlek till kyrkan (Ef. 5:25-33). Paralleller dras mellan Kristi kärlek till kyrkan, som han utlämnar sig för, och den kärlek som skall råda mellan makarna. Författaren avslutar sin utläggning av dessa paralleller med att citera orden från berättelsen om människans skapelse: "Därför skall en man lämna sin far och sin mor och hålla sig till sin hustru, och de två skall bli ett." Och sedan tillägger han de berömda orden: "Detta rymmer en stor hemlighet, här låter jag det syfta på Kristus och kyrkan."

Äktenskapets sakramentalitet

För att så mycket kortfattat beröra den kristna traditionen så framhåller Augustinus tre olika slags värden som kan realiseras i ett äktenskap: barnen, den ömsesidiga kärleken och troheten samt äktenskapets sakramentalitet. Den första aspekten har sedan i kristen tradition under lång tid ansetts vara överordnad de övriga. Både i teologiskt avseende och i människors allmänna medvetande har det emellertid under senare

tid skett en förskjutning i riktning mot att kärleken har fått en centralare roll och kommit att framstå som den bärande och avgörande aspekten av äktenskapet. Detta framkom i flera inlägg under hearingen, och en sådan ståndpunkt förs också fram bl.a. av den katolske teologen och nuvarande kardinalen för kristen enhet vid Vatikanen, Walter Kasper. Kasper skriver:

Nu som förr måste vi göra rättvisa åt äktenskapets tre värden (bona) [...] Men vi utgår inte längre från barnalstringen som den integrerande faktorn, utan från den ömsesidiga kärleken och troheten. Vi måste alltså försöka bestämma äktenskapets och den mänskliga personens innebörd, inte i termer av en abstrakt "natur" utan relationellt. (*Kärlek och trohet. Om det kristna äktenskapets teologi*, Katolska bokförlaget, 1980, sid. 17)

Synen på äktenskapet som sakrament utvecklades av Augustinus ur två olika aspekter av äktenskapet: dess relation till Kristus och dess ouplöslighet. Augustinus var här inspirerad av den ovan citerade texten i Efesierbrevet.

Luthers och reformationens protest på 1500-talet mot att uppfatta äktenskapet som ett sakrament var en konsekvens av det grundläggande ärendet att frigöra frälsningsfrågan från kraven på att leva upp till olika regelsystem. Enligt Luther var äktenskapet en ordning som är given i skapelsen. Luther gjorde en klar distinktion mellan det som hör till skapelsen och det som hör till frälsningen. Han hänförde äktenskapet till det förra, och såg dess roll som en del av Guds pågående skapelseverk, som gäller oberoende av människors frälsning, för släktets fortbestånd, barnens uppväxt, och makars inbördes stöd och samhörighet.

I nutida teologi har emellertid ordet "sakrament" kommit att användas i en delvis ny innebörd jämfört med medeltida sakramentsteologi, nämligen som en helig bild av Guds kärlek. Enligt denna innebörd har mänsklig kärlek en möjlighet att bli en påminnelse om och uttryck för Guds kärlek, den kan bli "sakramental". När den mänskliga kärleken mognar och liknar Guds kärlek, kan den till och med av nåd göra Guds kärlek närvarande i människors liv. Här förlorar distinktionen mellan skapelsens ordning och frälsningsordningen sin betydelse. Guds kärlek har alltid varit skapande, livgivande, berikande, befriande och återupprättande. Det vittnar berättelserna om skapelsen, uttåget ur Egypten och förbundet, och profeterna om, lika mycket som budskapet om Jesu liv, död och uppståndelse. Det finns en kärlekens sakramentalitet från skapelsens första ögonblick. Gud vill visa sin kärlek genom sin skapelse och genom det mänskliga livet. Detta får sitt fullaste förverkligande i inkarnationen, då Guds kärlek tar fullt mänsklig gestalt i Kristus. Härigenom ges vissa mänskliga handlingar en sakramental förtätning som kyrkan kallar sakrament i mer strikt bemärkelse, men detta tar inte bort den möjliga sakramentala dimensionen i andra former av Guds kärleksgärning.

Det bör emellertid i detta sammanhang uppmärksammas att det förhållandet att Gud är kärlek inte innebär att all kärlek är av Gud. Alla mänskliga relationer, även människors kärlek, är påverkade av syndens

störning. Tron att Gud är kärlek får inte förvrängas till tron att kärlek är Gud.

Ett modernt skapelseteologiskt perspektiv på mänsklig samlevnad

Under första delen av 1900-talet arbetade man inom socialetiken i luthersk tradition ofta med begreppet "ordning". Människorna och deras uppdrag som skapade varelser var differentierade genom skapelsegivna ordningar. Till dessa räknades äktenskap eller familj, arbete, kultur och folkgemenskap. Utgångspunkter för ordningsteologin var inte minst skapelseberättelsens framställning av att Gud skapat människorna "manligt och kvinnligt", av två kön, för att de skall höra samman i ett "äkta förbund". Denna gemenskap har uppfattats som urbild för mänsklig gemenskap över huvud taget liksom för gemenskapen mellan Gud och hans församling. Senare kom detta sätt att resonera att uppfattas som stelt och oflexibelt, eftersom det inte tog tillräcklig hänsyn till mångfalden och variationen i skapelsen.

Ett skapelseteologiskt perspektiv har ibland förknippats med att skapelsen skulle vara enhetlig och statisk. Ofta har det skapelsegivna identifierats med vad som uppfattas som "naturligt" eller som "målet" för en viss art eller en viss aktivitet. På det sexualmoraliska området har detta sätt att förstå skapelsen lett till att syftet med sexualiteten har identifierats med och reducerats till fortplantning. En utgångspunkt för detta sätt att uppfatta skapelsen finns i grekisk antik filosofi hos Aristoteles. Det är emellertid angeläget att göra rättvisa åt den mångfald och den dynamik som finns i skapelsen. Sexualiteten kan således förknippas med många olika värden och vad som är naturligt behöver inte vara detsamma för alla. Detta innebär att skapelseteologin kan tolkas dynamiskt. Nya ordningar kan träda i kraft i takt med att samhället förändras och nya typer av mänskliga behov aktualiseras. Detta ligger i linje med hur Luther uppfattade etiken med utgångspunkt i första trosartikelns och med fokus på medmänniskans behov. I svensk 1900-talsteologi är det framför allt Gustaf Wingren som har arbetat med luthersk teologi utifrån den första trosartikelns tal om den skapade människan och det givna livet.

Wingren strävar i sin socialetik efter att hålla samman två aspekter: fasthet och rörlighet. Detta är inte minst tydligt i *Skapelsen och lagen* (1958). Fastheten representeras av kärleken i betydelsen omsorg om medmänniskan, medan rörligheten är ett uttryck för förändringar i kulturella och samhälleliga förhållanden och institutioner. Med utgångspunkt i kärleken till medmänniskan formuleras kritik av bestående lagar, institutioner och ordningar. Detta leder i sin tur till nya lagar, institutioner och ordningar. På samlevnadsområdet kan man idag som ett exempel erinra om det utbredda äktenskapsliknande samboendet utan vigsel. Registrerade partnerskap skulle också kunna uppfattas som en innovation i linje med Wingrens socialetiska modell.

Med utgångspunkt i en dynamiskt tolkad skapelseteologi behöver ett skapelseteologiskt perspektiv ingalunda utgöra stöd för en traditionellt avvisande syn på homosexuell samlevnad. Det kan i stället anföras som argument för ett bejakande av en institution som främjar stabila

relationer mellan homosexuella personer i syfte att gestalta centrala mänskliga värden som kärlek och trohet.

Äktenskap och partnerskap idag

I samtalsdokumentet *Homosexuella i kyrkan* konstaterade Teologiska kommittén:

Kärleken upplevs lika betydelsefull och identitetsskapande för homosexuella som för heterosexuella, och då menar vi kärlek i alla dess olika betydelser. Om man i teori eller praktik vill förhindra eller avråda homosexuella människor från att gå in i berikande kärleksfulla relationer, som också tar sig sexualitetens uttryck, är det att fränkänna homosexuella ett viktigt område av det mänskliga livet.

Utan att närmare gå in på förhållandet mellan äktenskap och partnerskap är det möjligt att konstatera att värden som kärlek och trohet kan vara möjliga att realisera både i ett äktenskap och i en partnerskapsrelation. Partnerskapet som samhällelig institution syftar till att möjliggöra för homosexuella att leva i stabila och trofasta relationer.

Idéhistorikern Inga Sanner konstaterade under hearingen att det är paradoxalt att man från kyrkans sida har motsatt sig en institutionalisering av homosexuella relationer, eftersom man när det gäller äktenskapet traditionellt har värnat om institutionaliseringsaspekten och "eftersom det i dag finns en acceptans för att homosexuella skall få leva som de vill, så att säga, bara de gör det privat".

Kärleken mellan två homosexuella personer kan tolkas som en påminnelse om och en återspeglning av Guds kärlek på samma sätt som kärleken mellan en man och en kvinna. Även den homosexuella kärleken kan således tolkas i sakramentala termer. Den homosexuella kärleken bekräftar samma gudsbild som den heterosexuella.

Det hävdas ibland att människor som är homosexuella inte bör leva ut sin sexualitet utan i stället leva i celibat. Celibatet är visserligen en kallelse för vissa människor, och i Nya testamentet framhävs det ogiftaståndet. Det är emellertid inget som talar för att just människor som är homosexuella skulle ha särskilda förutsättningar att leva i celibat. Att en människa skall avstå från de värden som är förknippade med ett liv i sexuell gemenskap är knappast något som någon annan kan kräva av honom eller henne. Viljan att leva på detta sätt måste växa fram som ett val av livsväg för den enskilda människan. Rowan Williams, ärkebiskop av Canterbury, konstaterar således:

... anyone who knows the complexities of the true celibate vocation would be the last to have any sympathy with the extraordinary idea that sexual orientation is an automatic pointer to the celibate life; almost as if celibacy before God is less costly, even less risky, for the homosexual than the heterosexual. (*The Body's Grace*, 10th Michael Harding Memorial Address, 1989, sid. 10)

Tolkning av enskilda bibelord om homosexuell samlevnad

I den inomkyrkliga diskussionen kring homosexuell samlevnad anføres ofta vissa texter i Bibeln som argument mot att bejaka samkönade sexuella relationer. Hur skall då en evangelisk-luthersk kyrka tolka dessa textställen? Texttolkning är alltid en komplex process; tolkning och tillämpning av bibeltexter utgör ingalunda ett undantag. I synnerhet fyra aspekter måste beaktas vid bibeltolkning: texternas (1) *kvantitet*, (2) *uttolkning*, (3) *ålder* och (4) *inflytande*.

(1) *kvantitet*: Ingen seriös debattör skulle få för sig att ställa frågan: "Vilken är den svenska skönlitteraturens uppfattning om kärleken?" Anledningen är förstås att litteraturen är så omfattande och så mångfaceterad att den inte kan sammanfattas med några få meningar. Motsvarande gäller även för de texter som ingår i Bibeln. Det skiljer många hundra år mellan de äldsta och de yngsta bibeltexterna; författarnas historiska kontexter skiljer sig i hög grad; och texternas ursprungliga mottagare levde under skiftande omständigheter. Från denna textuella och kontextuella mångfald kan och får dagens bibelläsare inte bortse. Det vore att inte ta texterna på allvar.

Medvetet eller omedvetet fastställer bibelläsare centrum och periferi i texterna. Det är denna text- och tolkningsmångfald som gör att företrädare för olika ståndpunkter var för sig kan ge stöd för sin uppfattning genom att hänvisa till Bibeln. Hermeneutiken (vetenskapen om texttolkning) har lärt oss att all tolkning görs med hjälp av en förförståelse. Förförståelsen avgör vad som är väsentligt och mindre väsentligt. I en kristen förförståelse ingår bland annat uppfattningar om gudsbild och synen på människans belägenhet och förutsättningar. Tolkning av enskildheter görs mot bakgrund av en förståelse av helheten. När vi tolkar enskilda bibelord gör vi därför detta utifrån en övergripande förståelse av Gud, människan och Guds handlande i världen.

(2) *uttolkning*: Den som enbart läser bibeltexterna i översättning kan förledas att tro att originaltexterna är entydiga, lättolkade och lättöversatta. Så är förvisso många gånger inte fallet. Det kan ibland vara ytterst osäkert hur ett ord, en mening eller ett stycke skall översättas. Uppmanar t.ex. Paulus i 1 Kor. 7:21 den kristne slaven att *inte* ta tillfället i akt att bli fri om det är möjligt eller att försöka bli fri? Detta får ju enorma konsekvenser för den enskilde slaven. Bibelöversättare är ännu inte överens om hur den versen bäst bör översättas. Det är därför viktigt att betona att alla översättningar är närmevärden.

I Nya testamentet tas frågan om homosexuella handlingar upp i de så kallade lastkatalogerna i 1 Kor. 6:9-10 och 1 Tim. 1:9-10. Det är emellertid omtvistat bland exegeter hur de grekiska ord som i vår bibelöversättning har översatts med parafrasen "män som ligger med andra män" (grek. *oute malakoi, oute arsenokoitai* resp. [*nomos ou keitai ...*] *arsenokoitais*) skall tolkas. Det är t.ex. anmärkningsvärt att dessa textställen aldrig tycks ha åberopats under de första fyra hundra årens diskussioner bland grekiskspråkiga kyrkofäder när frågor kring homosexualitet diskuterades.

Det finns ett nytestamentligt textställe som diskuterar homosexuella handlingar, nämligen Rom. 1:18-32. I verserna 26-27 skriver Paulus:

Därför utlämnade Gud dem åt förnedrande lidelser. Kvinnorna bytte ut det naturliga umgänget mot ett onaturligt, likaså övergav männen det naturliga umgänget med kvinnorna och upptändes av begär till varandra, så att män bedrev otukt med män. Därmed drog de själva på sig det rätta straffet för sin villfarelse.

Det har bland exegeter diskuterats vad Paulus här åsyftar. Svaret har betydelse för vilken vikt man skall tillmäta detta ställe i diskussionen om homosexuell samlevnad i vår tid. En möjlig tolkning är att Paulus syftar på olika former av tempelprostitution eller på de Venus- och Falloskulpter som förekom i den hellenistiska världen. I så fall är texten knappast relevant när det gäller att bedöma stabila homosexuella relationer i vår tid. En viktig fråga i sammanhanget är också vad som menas med ordet "onaturligt". Det grekiska uttrycket *para fysin* i texten kan betyda både "mot naturen" och "ovanligt". Det är i sammanhanget viktigt att notera att Paulus använder samma uttryck i Rom 11:24 för att beteckna Guds handlande i Kristus. Det var enligt Paulus "onaturligt" (dvs. "oväntat" och "ovanligt") att utvidga förbundet mellan Gud och Israel för att låta hedningarna få del av det - men Gud gjorde det i alla fall.

I Rom 1:26-27 tycks Paulus tala om ett slags frivilligt val av människor, som annars är heterosexuella, att utföra homosexuella handlingar. Det kan därför knappast vara fråga om den typ av samlevnad mellan homosexuella personer som vi i vår tid förknippar med partnerskap.

Men även om den aktuella texten i Romarbrevet skulle tolkas så att den också skulle gälla denna typ av homosexuella relationer, så måste det kunna diskuteras vilken vikt som texten skall tillmätas. Texten behöver relateras till Bibelns övergripande budskap, inklusive det dubbla kärleksbudet, och till vad Paulus har uttryckt i andra sammanhang. Dessutom måste frågor kring bedömning av homosexuella handlingar relateras till andra källor för kristen tro och etik. Som ovan har framhållits kan avgöranden i etiska frågor inte i en luthersk tradition enbart grundas på ett enskilt bibelord. Enskilda påståenden i Bibeln måste alltid relateras till andra bibeltexter, centrala moraliska övertygelser samt olika slags kunskap.

Som Teologiska kommittén skriver i sitt samtalsdokument kan vi i detta avseende ha Paulus själv som förebild:

... ibland bör vi göra som Paulus gör och inte alltid bara upprepa vad han säger. Att arbeta som Paulus gör innebär i frågor om homosexualitet och kyrka en öppenhet för att vi skulle kunna komma fram till något annat än vad Paulus själv gjorde. Bibeln fungerar därmed också som en förebild för hur vår tro och etik formas, inte bara för vad tron och etiken innehåller. Precis som det var för dem som ligger bakom bibeltexterna, är det för oss i dag en uppgift att tillsammans komma fram till vad ett liv nära Gud och i Kristi efterföljd betyder.

(3) *ålder*: Bibelforskaren Jesper Svartvik framhöll vid hearingen att det ingalunda är oproblemiskt att läsa texter som är flera tusen år gamla. Detta gäller särskilt om de är skrivna i en annan del av världen och på ett främmande språk. Att texterna är kanoniska gör inte

tolkningsförfarandet mindre problematiskt. Ett särskilt problem är frågan hur vi läser texter som anknyter till eller kanske till och med bygger på en världsbild som vi sedan länge övergivit. Bibelläsare måste ställa sig frågan varför det anses så mycket enklare att transponera utsagor om kosmologi (t.ex. att jorden är platt), historia (t.ex. att världen skapades på sex dagar) och anatomi (t.ex. att den första kvinnan skapades ur och av mannens "sida") än etiska utsagor som ibland förutsätter en svunnen världs värderingar och vetenskap. Bibeltexterna är inte i den bemärkelsen tidlösa; däremot skulle säkert många säga att Bibelns centrala budskap är ägnat för var tid. Vid hearingen framhöll Jesper Svartvik och Ragnar Holte att det är både godtyckligt och oansvarigt att gripa ut vissa förbudsord, t.ex. dem mot homosexuella handlingar, och hävda att just dessa äger en giltighet som en rad andra förbud i samma kontext saknar. Dessutom är det värt att påpeka att väl ytterligt få i dag skulle hävda att det dåtida strafftänkandet skall tillämpas. De som idag är negativt inställda till homosexuell samlevnad omtolkar och faktiskt ogiltigförklarar - straffsatsen som anges i texten (se 3 Mos. 20:13).

De generationer som först tog emot bibeltexterna befann sig i en helt annan situation än de flesta bibelläsare i dag. Gamla testamentets sexualmoral präglas av uppdraget till Guds utkorade folk att fortplanta sig för att inte gå under, och av Guds löfte till Abraham att hans efterkommande skall bli talrika som himlens stjärnor (1 Mos. 15:5). De gammaltestamentliga texterna måste förstås i sin specifika kontext, och då ofta som en uppmaning till judiska män i landet Israel att föröka sig och uppfylla landet (1 Mos. 1:28).

(4) *inflytande*: Bibelns betydelse för vår kultur och historia är oöverblickbar. Det innebär att kristna alltid självkritiskt bör fråga sig vilken funktion Bibelns texter har haft i olika tider och diskussioner. Vilken roll har dessa texter spelat för att förklara krig, försvara slaveri, och förtrampa mänskliga rättigheter? Till en ansvarsfull bibeltolkning hör alltså kännedom om texternas tolkningshistoria. Om vissa bibeltexter har utlagts på ett sätt som måste beskrivas som direkt destruktivt, bör denna bibeltolkning ifrågasättas. Det finns t.ex. bibeltexter som har använts för att legitimera och förstärka antijudiska stereotyper (se t.ex. Matt. 27:25, Joh. 8:44 och 1 Thess. 2:15-16). Med tanke på hur mycket judar har fått lida i den kristna världen väljer därför ansvarsfulla bibelutläggare i dag att inte betona de avsnitten utan i stället andra bibeltexter.

Ett annat belysande exempel är att vissa bibeltexter - framför allt några avsnitt i de paulinska breven - av slavägare ständigt har åberopats för att deras slavar skulle veta att det *kristna* förhållningssättet är att slavar skall lyda sina herrar såsom de underordnar sig Kristus själv (se t.ex. Ef. 6:5, Kol. 3:22, Tit. 2:91 och Pet. 2:18). För den tidiga afroamerikanska bibeltolkningen blev just tolkningshistorien av avgörande betydelse eftersom den utgjorde ett korrektiv till etablerade uppfattningar. Vari bestod då skillnaderna mellan, å ena sidan, slavägarnas urvalskriterier och, å andra sidan, slavarnas och de f.d. slavarnas alternativa urval och tolkning? Svaret på den frågan var att slavar och f.d. slavar närdes av en bibeltolkning som inte motsades av deras egna erfaren-

heter, som inte sanktionerade förtryck i form av slaveri, och som inte förnekade dem mänskligt värde och värdighet.

Alla de som vänder sig till Bibeln i fråga om homosexuell samlevnad bör ställa inte bara frågan vad bibeltexterna en gång i tiden har betytt utan också vad de genom historien har förorsakat. Har inte kristna just på grund av sin bibel användning i denna fråga många gånger handlat som de "tanklösa, trolösa, kärlekslösa, hjärtlösa" som Paulus varnar för i Rom. 1:31?

5.3 Välsignelse över partnerskap

Välsignelsen i Bibeln och kristen tradition

Innan vi kommer in på argumenten kring huruvida Svenska kyrkan bör erbjuda en kyrklig ordning för välsignelse över ingånget partnerskap, finns det anledning att påminna om vad som ligger i begreppet "välsignelse" enligt Bibeln och kristen tradition. De ord som i Gamla och nya testamentet översätts med välsigna på svenska har innebörden att göra eller benämna någon stor, mäktig, lycklig, eller att lovprisa, lyckönska eller upphöja någon. Redan i Första Mosebokens första kapitel ger Gud människorna sin välsignelse (1 Mos 1:22) och sade till dem att vara fruktsamma och föröka sig. I det femte kapitlet står det om människans skapelse: "Som man och kvinna skapade han dem. Han välsignade dem och gav dem namnet människa" (1 Mos 5:2). I Fjärde Moseboken återfinns de ord som oftast används vid välsignelsen i Svenska kyrkan. Moses fick av Gud uppdraget att till Aron och hans söner meddela de ord med vilka de skulle välsigna Israels folk - den så kallade aronitiska välsignelsen.

Att uttala välsignelsen är att vilja någon lycka och framgång. Välsignelsen står i motsats till att uttala förbannelse över någon. "Vill du inte förbanna dem, så låt i alla fall bli att välsigna dem", säger Balak till Bileam i Fjärde Moseboken 23:25. Välsignelsen gavs med lyfta armar. Hur tydligt välsignelsens kraft uppfattades framgår av Andra Moseboken där det berättas om hur Moses höll sina händer lyfta över israelerna från en kulle när de kämpade mot amalekiterna. "Så länge Moses höll upp sina händer hade israelerna övertaget, men när han lät händerna sjunka fick amalekiterna övertag." Till slut fick Aron och Hur stå på var sin sida om Moses och stödjade hans armar för att israelerna skulle kunna vinna seger.

Ett annat uttryck för välsignelse är att människan med välsignelser kan uttrycka att hon upphöjer och tackar Gud: "Välsignad vare Gud den Högste" (1 Mos 14:20). I denna tradition står många av de judiska bönerna vid sabbatsmåltiden och påskmåltiden. I dessa upprepas: "Välsignad är du, Gud". När Jesus vid nattvardens instiftelse tog brödet och tackade Gud uttalade han troligen de traditionella orden i vilka Gud välsignas. Liknande ord används i vissa nattvardsbönstraditioner som exempelvis i 1986 års kyrkohandbok i Svenska kyrkan, Nattvardsbön C: "Välsignad är du, allt levandes Skapare. Välsignad är du, Herre över rymd och tid. Välsignad är du, alltings ursprung och mål."

I Nya testamentet är Jesus den välsignade, som kommer med välsignelse från Gud. I saligprisningarna fördjupas välsignelsens innebörd. Inte endast yttre framgång visar på Guds välsignelse. Jesus välsignar även barnen (Mark. 10:16). Människans välsignelse av Gud för allt det han ger lyfts fram. Ett nytestamentligt perspektiv framträder i Ef. 1:3-4: "Välsignad är vår herre Jesu Kristi Gud och fader. Han har välsignat oss med all den andliga välsignelse som genom Kristus finns i himlen, liksom han före världens skapelse har utvalt oss i honom till att stå heliga och fläckfria inför sig i kärlek." Välsignelsen från Gud förs här inte så mycket samman med fruktsamhet och sådd och skörd utan mer med andliga gåvor, frälsning, nytt liv och Guds kärlek.

I kyrkans historia har välsignelsen av människor som en följd av detta inte främst ansetts syfta till att människan skall nå yttre framgångar utan till att människor skall leva i och av Guds nåd i Kristus. Välsignelsen förs i kyrkans gudstjänstliv samman med att leva det nya livet i Kristus och att ge vidare Guds nåd och löften till andra. När Paulus i Gal. 3:14 skriver om att hedningarna genom Kristus Jesus skall få den välsignelse som gavs åt Abraham, handlar det om trons välsignelse och inte primärt om att få många barn. När det i 1 Petr. 3:9 talas om att läsarna är kallade att få välsignelse handlar det om att leva i "endräkt och inbördes förståelse, i broderskärlek, barmhärtighet och ödmjukhet".

I Svenska kyrkan uttalas Guds välsignelse i gudstjänsten över församlingen, över dem som döps, konfirmeras och gifter sig samt över dem som går in i kyrkans vigningstjänst. När välsignelsen ges dem som ingår äktenskap visar det på att kyrkan vill försäkra brudparet om Guds stöd i deras gemensamma liv. Välsignelsen i äktenskapet innefattar allt det goda som Gud ger men syftar först och främst till trons välsignelse, livet i Kristus och den kärlek som Gud vill ge människan i Kristus.

Välsignelse över partnerskap

Troende människor har alltid velat att livets viktigaste händelser och skeden relateras till relationen till Gud, och kyrkan vill att även det som kan upplevas som en individuell angelägenhet blir en integrerad del av livet i trons gemenskap. Bön och gudstjänst är de tydligaste uttrycken för upplevelsen av Guds närvaro i det som sker i tron.

En aktiv kristen kan vilja ta det viktiga steget att ingå partnerskap i ett sammanhang av bön och välsignelse. Det kan i nuvarande rättsläge inte handla om någon ordning för partnerskaps ingående utan endast om en kyrklig välsignelse över redan ingånget partnerskap. Under Teologiska kommitténs hearing framfördes från flera håll önskemål om en sådan välsignelsehandling. Som framhölls under hearingen skulle detta inte bara tillmötesgå en önskan från många enskilda personer utan också generellt innebära en värdeförankring av den homosexuella relationen.

Som framgått ovan i referatet från Teologiska kommitténs hearing är det inte alla homosexuella som önskar att det införs en kyrklig akt för välsignelse av partnerskap. Huruvida man vill leva i en samkönad relat-

ion, liksom om man i så fall vill ha en kyrklig välsignelse över den, är något som den enskilda personen måste ta ställning till. Erbjudandet om en kyrklig välsignelse bör enligt Kyrkostyrelsen finnas, men det är inte alla homosexuella som kommer att vilja utnyttja det.

Den möjlighet som i dag finns att ge kyrklig bekräftelse åt den homosexuella relationen är Biskopsmötets *Pastorala råd om förbön för dem som ingått registrerat partnerskap* (1994, reviderade 1999). I de pastorala råden har själavårdskaraktären betonats, och man har velat begränsa offentligheten. Sedan flera år har emellertid gudstjänstkaraktären framhävts tydligare, och det har blivit möjligt för fler att närvara. Genom att förbönen och välsignelsen över dem som ingått partnerskap erhållit en mer gudstjänstliknande form har den kyrkliga akten också fått en mer officiell karaktär i linje med ordningen för välsignelse över ett borgerligt ingånget äktenskap.

Det som ovan har anförts talar enligt Kyrkostyrelsen tydligt för att Svenska kyrkan offentligt bör bejaka partnerskapet som en samhällelig institution. Det är angeläget för kyrkan att värna och stödja trygga och trofasta relationer för att härigenom värna väsentliga mänskliga värden som kärlek och trohet. Genom en institutionalisering ges ett sådant stöd åt den enskilda relationen. Genom ökad offentlighet motverkas också den tystnadens kultur som har omgivit många homosexuella i samhället och i församlingarna, och som kan befaras försvåra stabila, monogama och stödjande samkönade relationer.

Det är naturligtvis viktigt att ingen anställd i kyrkan mot sitt samvete skall beordras att medverka i en kyrkans handling för välsignelse över partnerskap. Medverkan skall ske av inre övertygelse av dem som erfar sig kallade och beredda till denna handling. Detta gäller såväl präster som annan personal.

Överväganden beträffande insemination och homosexuellt föräldraskap

En skillnad mellan heterosexuella och homosexuella relationer, och därmed mellan äktenskap och partnerskap, är att ett par som ingår partnerskap inte kan få några egna gemensamma barn.

En ny lag, som kommer att gälla från 1 juli 2005, innebär att assisterad befruktning med donerade spermier enligt lagen (1984:1140) om insemination och lagen (1988:7111) om befruktning utanför kroppen skall få utföras också beträffande en kvinna som är partner eller sambo med en annan kvinna. Partnern eller sambon skall - tillsammans med den befruktade kvinnan - anses som förälder till det barn som föds, förutsatt att hon har samtyckt till behandlingen och det är sannolikt att barnet har avlats genom den. Se avsnitt 2.1 ovan.

Det är enligt Kyrkostyrelsen viktigt att uppmärksamma barnens intressen. I inledningstexten till kyrkoordningens första avdelning heter det: "I kristen tro intar barnen en särställning och de behöver därför särskilt uppmärksammas i Svenska kyrkans verksamhet." Enligt Kyrkostyrelsen är utgångspunkten för den förändrade lagstiftningen knappast barnets intressen utan snarare vuxnas rätt till föräldraskap. Vid fastställande av faderskap och vid adoption är situationen annorlunda eftersom det här redan finns ett barn. Uppgiften för lagstiftaren blir då att utforma regler

som så långt som möjligt avser att tillvarata barnets intresse. När samhället nu kommer att medverka till att skapa liv anser vi att det ställs särskilt stora krav på reflektion och eftertanke.

Kyrkostyrelsen menar att homosexuella personer har samma förmåga som heterosexuella att ge barn den kärlek, omsorg, vård och fostran som de behöver, men utgångspunkten måste vara barnen och barnens behov. Utifrån ett sådant perspektiv kan det hävdas att det är värdefullt för ett barn att ha tillgång till sin biologiske far (donatorn) även om denne inte rättsligt definieras som far. Enligt vad Kyrkostyrelsen erfarit visar en studie från Socialstyrelsen (SoS 2000:6) att endast ca 10 procent av föräldrarna till de barn som fötts efter givarinsemination sedan lagen tillkom år 1984 har berättat för barnen hur de kommit till. Kyrkostyrelsen ställer sig därför i likhet med flera remissinstanser - bland andra Socialstyrelsen och Svenska läkaresällskapet - kritisk till lagändringen och menar att frågan hade behövt utredas ytterligare.

Som det nu är har emellertid lesbiska kvinnor rätt till assisterad befruktning från 1 juli 2005. I det läget innebär ett barnperspektiv att ge bästa möjliga stöd åt de barn som kommer att födas efter att modern fått denna hjälp. Kyrkostyrelsen är av uppfattningen att ju mera accepterade homosexuella familjer blir i det svenska samhället, desto lättare blir situationen för barn med homosexuella föräldrar. Det stöd som den kyrkliga välsignelsen ger åt den homosexuella relationen kommer även dessa barn till del. Det är därför enligt Kyrkostyrelsen inte motiverat att med anledning av den förestående lagändringen avstå ifrån att införa en kyrklig välsignelse över ingånget partnerskap.

Ekumeniska överväganden

Det har i olika sammanhang framhållits att Svenska kyrkan av ekumeniska skäl bör avvakta med att ta ytterligare steg beträffande kyrklig ordning för partnerskap. Detta argument framförs i ett särskilt yttrande till Teologiska kommitténs samtalsdokument *Homosexuella i kyrkan* av de båda ledamöterna Elisabeth Engberg och LarsOlov Eriksson:

I dokumentet finns en öppenhet för att Svenska kyrkan skulle erbjuda en offentlig ”kyrkans handling som innebär ingående och/eller välsignelse av partnerskap”. Detta skulle enligt vår mening innebära att Svenska kyrkan valde att ställa sig vid sidan av det stora flertalet andra kyrkor i världen. Det skulle också innebära att kyrkan valde att inta en hållning som av många enskilda och grupper inom Svenska kyrkan uppfattas som inte bara felaktig utan direkt provokativ. Men kyrkans enhet är överordnad och viktigare än enskilda människors önskemål och behov.

Som framgått ovan har det också framförts kritiska synpunkter från olika ekumeniska partners. Kravet på ekumenisk konsensus får emellertid inte leda till handlingsförlamning. Det måste relateras till andra aspekter som t.ex. vilka konsekvenser det skulle få för de homosexuella par att inte få det stöd och det erkännande av sin relation som en kyrklig välsignelsehandling skulle innebära. Svenska kyrkan har ett

ansvar inte enbart mot andra kyrkor utan också gentemot sina egna medlemmar.

Under hearingen framfördes dessutom från flera håll en förväntan på att Svenska kyrkan skulle gå före andra kyrkor på denna punkt. Historikern Eva Österberg var en av dem som gav uttryck för denna tanke:

Svenska kyrkan har historiskt sett ofta stått för en intolerant hållning mot avvikare och inte alltid varit särskilt djärv när det gällt att företräda människor i minoritet. Men även den rollen kan och har förändrats. I dag arbetar Svenska kyrkan ofta för global solidaritet med de undertryckta. Vad hindrar den egentligen från att gå före i en utveckling som på liknande vis innebär ökad jämställdhet mellan människor?

Den genomförda samtalsprocessen

I samband med att samtalsdokumentet *Homosexuella i kyrkan* lades fram för Kyrkomötet 2002 konstaterade Kyrkolivsutskottet i sitt betänkande (KI 2002:1):

Utskottet välkomnar Kyrkostyrelsens förslag att inbjuda till samtal på bred front i stift och församlingar. Samtalsformen är ett fruktbart sätt att dela kunskap och påverka attityder på djupet. Samtalen kan också vara ett viktigt led i att bryta tystnadens kultur kring de homosexuella. Genom samtalen skulle Svenska kyrkan kunna ge ett viktigt bidrag till samhället i stort. Utskottet välkomnar även förslaget att ta kontakt med stiftet för att skapa goda former för samtal utifrån lokala förutsättningar.

Enligt utskottet innebär den tidsperiod som föreslås i skrivelsen - med återrapportering till Kyrkomötet under innevarande mandatperiod - en rimlig avvägning mellan en önskan om snabba förändringar beträffande de homosexuellas villkor i kyrkan och tillräckligt med tid för reflektion, dialog och eftertanke.

Samtalsprocessen har nu pågått under den tid som föreslogs av Kyrkostyrelsen i 2002 års skrivelse och som av Kyrkolivsutskottet bedömdes som rimlig. Som framgått av redovisningen ovan har samtalsprocessen på det hela taget präglats av en ömsesidig respekt och ett ömsesidigt lyssnande. Det har funnits möjlighet att artikulera sina ståndpunkter och att bearbeta sina attityder. Enligt Kyrkostyrelsen är frågan nu tillräckligt beredd för att det skall vara möjligt för årets kyrkomöte att ta ett beslut om välsignelse över ingånget partnerskap.

6. Kyrkorättsliga överväganden beträffande ordning för välsignelse över ingånget partnerskap

De grundläggande motiven för att införa en ordning för välsignelse över ingånget partnerskap har anförts ovan. Det finns inga rättsliga regler beträffande välsignelse över registrerat partnerskap. Det är därför en fråga för Svenska kyrkan själv att ta ställning till och besluta vad som skall gälla. Det finns ett antal frågor av kyrkorättslig art som behöver belysas när Kyrkomötet skall ta ställning till en officiell kyrklig ordning.

6.1 Gudstjänstlivet som uttryck för tro, bekännelse och lära

I denna skrivelse läggs inte fram något förslag till en ny gudstjänstordning som skall införas i kyrkohandboken och inte heller föreslås att Kyrkomötet skall fatta beslut om den närmare utformningen av den ordning som skall användas vid välsignelse över ingånget partnerskap. Förslaget innebär i stället att Kyrkomötet delegerar till Kyrkostyrelsen att i ett senare skede fatta ett sådant beslut. Kyrkomötet tar därmed ställning till att det skall finnas en officiell ordning för välsignelse över ingånget partnerskap. Ett sådant beslut aktualiserar bl.a. frågor om gudstjänstlivet som uttryck för Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära. Det kan i framtiden bli fråga om en handboksändring och därmed om beslut från Kyrkomötets sida även beträffande välsignelsehandlingens utformning.

I kyrkordningsskrivelsen till 1999 års kyrkomöte skrev Svenska kyrkans centralstyrelse följande med utgångspunkt från det beslut om kyrkoordningen som då skulle fattas:

Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära gestaltas i gudstjänst och liv. Kyrkans gudstjänst och liv skall ge uttryck för vad kyrkan tror, bekänner och lär. Detta är av grundläggande betydelse såväl när Kyrkomötet beslutar om gudstjänstböcker och kyrkoordning som för förståelsen av dessa dokument. Besluten måste vara uttryck för en medveten teologisk reflektion. När man tar del av gudstjänsten, gudstjänstböckerna och kyrkoordningen får man en bild av vad kyrkan tror, bekänner och lär. I regel fattas inte särskilda beslut om vad kyrkan lär på ett visst område utan det sker när t.ex. gudstjänstböcker eller bestämmelser om verksamhet och organisation fastställs.

Det som framfördes av Centralstyrelsen hör samman med de grundläggande bestämmelserna om Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära i 1 kap. 1 § kyrkoordningen. Där anges att Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära gestaltas i gudstjänst och liv.

Ett beslut i enlighet med skrivelsens förslag måste innebära ett bejakande av att en ordning för välsignelse över ingånget partnerskap är förenligt med Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära. Mot bakgrund av de överväganden som redovisats ovan menar Kyrkostyrelsen att det är väl förenligt med Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära att möjliggöra en ordning för välsignelse över ingånget partnerskap.

6.2 Övergripande beslut om en ordning för välsignelse över ingånget partnerskap

Enligt gällande praxis bör en ordning för en kyrklig handling som beslutas av Kyrkomötet ingå i kyrkohandboken eller antas för försöksverksamhet i avsikt att den senare skall ingå i kyrkohandboken. Det finns inga bestämmelser om hur beslut fattas när försöksverksamhet skall genomföras inför beslut om en ny kyrkohandbok. Såvitt gäller huvudgudstjänsten kan domkapitlet med stöd av bestämmelserna i 18 kap. 6 § besluta att en församling får använda en annan gudstjänstordning

än den som finns i kyrkohandboken under viss tid. Beträffande de kyrkliga handlingarna kan det vara rimligt att Kyrkostyrelsen får ett bemyndigande i kyrkoordningen att fatta ett övergripande beslut om försöksverksamhet.

Införande av en bestämmelse i kyrkoordningen ligger i linje med vad som angavs när kyrkoordningen utarbetades. Den s.k. nivåutredningen inom utredningsarbetet avseende kyrkoordningen anförde i sitt betänkande följande:

Det är samtidigt viktigt att regler för församlingarna och stiftet inte skapas på annat sätt än genom kyrkoordningen eller på konkreta områden genom annan formell normgivning. Det är t.ex. inte den nationella nivåns uppdrag att genom uttalanden i Kyrkomötet eller på annat sätt utanför kyrkoordningens ram försöka binda församlingar och stift till ett visst handlingsmönster. Inget hindrar däremot att Kyrkomötet eller andra nationella organ genom beslut binder sitt eget och sin personals handlande på visst sätt.

Det sägs också i 10 kap. 2 § kyrkoordningen att Kyrkomötet i kyrkoordning skall utfärda bestämmelser om bl.a. Svenska kyrkans böcker, gudstjänster, sakrament och övriga handlingar.

Ett beslut i Kyrkomötet om en ordning för välsignelse över ingånget partnerskap bör innefatta någon reglering i kyrkoordningen. Det är inte aktuellt att nu införa en ny ordning i kyrkohandboken. Innan en ny ordning kan införas i kyrkohandboken behöver den nämligen prövas och utvärderas. Det bör framhållas att det är den liturgiska utformningen som kommer att prövas och utvärderas, inte det förhållandet att det skall finnas en ordning. Beträffande utformningen av en ordning för välsignelsehandlingen är det närmast fråga om att fatta beslut av motsvarande slag som vid försöksverksamhet inför beslut om en ny kyrkohandbok.

Kyrkostyrelsen föreslår att Kyrkomötet i kyrkoordningen anger att Kyrkostyrelsen får utfärda bestämmelser om utformning och användning av en ordning för välsignelse av ingånget partnerskap. Detta innebär att Kyrkomötet beslutat att det skall finnas en officiell ordning för denna välsignelsehandling. Närmare bestämmelser om användningen behöver inte tas in i kyrkoordningen innan det kan bli fråga om att Kyrkomötet själv beslutar om en ordning som finns med i kyrkohandboken. Innan detta kan bli fallet bör det ske en utvärdering av den ordning som nu skall beslutas. Det är inte möjligt att veta i vilken omfattning välsignelsehandlingen kommer till användning. Det bör därför inte nu anges någon särskild tid inom vilken en utvärdering skall ske. Arbetet med en översyn av Äktenskapsbalken kan också komma att ge nya förutsättningar.

Innan Kyrkostyrelsen utfärdar närmare bestämmelser om en ordning för välsignelse över ingånget partnerskap skall ett yttrande inhämtas från Biskopsmötet. Det följer av bestämmelserna i 12 kap. 3 § där det sägs att Kyrkostyrelsen skall begära in yttrande från Biskopsmötet vid beredningen av styrelsens beslut i teologiska och ekumeniska frågor av

större vikt. Kyrkostyrelsens avsikt är att även låta domkapitlen yttra sig innan något beslut fattas.

Det kan diskuteras var i kyrkoordningen de här föreslagna bestämmelserna skall införas. Om det skulle vara fråga om mer generella bestämmelser för att kunna använda försöksordningar i samband med en revision av kyrkohandboken skulle det vara naturligt att ta in dem i kapitel 18 om gudstjänstböckerna. I detta fall är det dock fråga om ett mer grundläggande beslut om införande av en ny officiell välsignelsehandling. Även om det inte alls är fråga om en vigsel kan det ändå vara naturligt att ta in en ny bestämmelse i anslutning till 23 kap. 3 § med bestämmelser om välsignelse över ingånget äktenskap. Kyrkostyrelsen föreslår därför en ny 4 § i det nämnda kapitlet.

6.3 Rätten att få del av en välsignelsehandling

Även om Kyrkomötet inte enligt detta förslag skall fatta närmare beslut om ordningen för välsignelse av ingånget partnerskap finns det skäl att redovisa vad som bör gälla i fråga om användningen av ordningen för välsignelse över ingånget partnerskap.

Kyrkomötets beslut innebär, även om det nu inte är fråga om att föra in en ordning för välsignelse över ingånget partnerskap i kyrkohandboken, att det i Svenska kyrkan finns en sådan välsignelsehandling. I fråga om de kyrkliga handlingar som finns uppräknade i 17 kap. 2 § gäller att den som tillhör Svenska kyrkan har rätt att få del av dessa i sin församling i enlighet med vad som anges i kyrkoordningen. Den bestämmelsen bör innebära att det finns en skyldighet för församlingen, och då närmast för kyrkoherden som har ledningsansvaret i fråga om församlingens gudstjänstliv, att se till att det finns en tjänstgörande präst så att de som tillhör församlingen kan få del av de kyrkliga handlingarna.

I och med de ändrade kyrka-statrelationerna upphävdes förordningen (1975:1047) om vigselförrättare i vissa fall. I den förordningen föreskrevs att varje domkapitel skulle meddela de förordnanden för vigselförrättare som behövdes för att den rätt till vigsel inom församlingarna i stiftet, som avsågs i äktenskapsbalken, skulle kunna tillgodoseas. Bestämmelserna hade sin bakgrund i tidigare diskussioner kring vigsel av frånskilda och frågan om det skulle vara en tjänsteplikt för alla präster att förrätta vigsel för alla som hade rätt till vigsel enligt Svenska kyrkans ordning. Istället för att driva frågan om tjänsteplikten och i domstol döma de präster som vägrade viga frånskilda lades skyldigheten att viga genom den nämnda förordningen på kyrkan som helhet. Det finns inga bestämmelser i kyrkoordningen som direkt motsvarar dem i den nämnda förordningen. Avsikten när kyrkoordningen beslutades var dock inte att det skulle ske någon förändring i fråga om rätten till vigsel. I linje med som ovan anförts ankommer det nu på församlingen och primärt på kyrkoherden att svara för att det finns en präst som kan förrätta vigsel för dem som har rätt till detta. Som en följd av att det finns en ordning för välsignelse över ingånget partnerskap bör mot-

svarande gälla när någon som tillhör församlingen begär en sådan välsignelsehandling.

6.4 Upplåtelse av kyrka

Bestämmelser om upplåtelse av kyrka i kyrkoordningens kapitel 41 anger att präster som tjänstgör i församlingen utan något särskilt upplåtelsebeslut får använda församlingens kyrkor för kyrkliga handlingar som avser någon som tillhör församlingen. Motsvarande bör gälla i fråga om välsignelse över ingånget partnerskap. Detsamma kan sägas om bestämmelsen i 41 kap. 3 § andra stycket, där det sägs att upplåtelse av kyrka för kyrkliga handlingar i andra fall får vägras bara om upplåtelsen skulle strida mot de allmänna grunderna för att vägra upplåtelse. Dessa allmänna grunder för upplåtelse säger att en kyrka får upplåtas bara om det kan antas att kyrkorummet och dess inventarier kommer att behandlas med pietet och aktsamhet. Den får inte upplåtas för något ändamål som kränker kyrkorummets helgd. En upplåtelse får inte heller ske på så sätt att den hindrar församlingens gudstjänstliv eller verksamhet i övrigt. Det är bara den sistnämnda grunden för att vägra upplåtelse, vilken är av mer praktisk karaktär, som kan vara aktuell när det är fråga om en kyrklig handling. Efter beslut av Kyrkomötet att det skall finnas en ordning för välsignelse över ingånget partnerskap bör det endast vara det praktiskt inriktade skälet att inte hindra församlingens gudstjänstliv eller verksamhet i övrigt som kan läggas till grund för att vägra upplåtelse.

Beslut om att vägra upplåtelse av kyrka kan överklagas hos domkapitlet. Det innebär att domkapitlet har möjlighet att besluta om upplåtelse om ett kyrkoråd på felaktiga grunder beslutat att en kyrka inte skall upplåtas.

6.5 Tjänstgöringsskyldighet

Allmänna arbetsrättsliga principer innebär att en anställd i regel är skyldig att fullgöra de arbetsuppgifter han eller hon blir anvisad. I några fall har diskuterats och även gjorts speciella åtgärder för att präster inte skall behöva fullgöra vissa arbetsuppgifter som strider mot den egna övertygelsen. Det är främst prästernas situation som har diskuterats. Några särskilda och för kyrkan som helhet gemensamma åtgärder som gällt andra grupper anställda torde inte ha förekommit. Samma grundläggande arbetsrättsliga principer gäller för alla, t.ex. präster, musiker och vaktmästare. Prästen har en särskild roll som ledare i gudstjänsten med ett till prästlöftena knutet ansvar för gudstjänstens innehåll och utformning. Mot den bakgrunden är det naturligt att det främst är prästens tjänstgöring som särskilt har diskuterats när det uppstått motsättningar mellan enskilda prästers uppfattning om vad som bör gälla och fastställda regler.

Enligt vår mening är det angeläget att varje präst själv får möjlighet att avgöra om han eller hon vill medverka i en välsignelse över ingånget partnerskap. Det torde inte vara av intresse för det par som

handlingen närmast gäller att den leds av en präst som inte gör det av egen vilja och övertygelse. Härtill kommer att det rör sig om ett så begränsat antal tillfällen att det inte är nödvändigt att fördela arbetet på alla församlingens präster. I fråga om andra anställda kan det diskuteras vad som bör gälla. Det är närmast en fråga för den som är arbetsledare att pröva detta. Det är rimligt att därvid ta hänsyn till vilka personer som är direkt involverade i genomförandet av välsignelsehandlingen och vilka som har andra uppgifter. Det är närmast kyrkomusikern som utöver prästen är direkt medverkande och som själv bör få avgöra om han eller hon vill medverka. Det kan finnas skäl för att detsamma även bör gälla för vaktmästare.

6.6 Kyrkobokföringen

I 56 kap. 1 § anges att det i Svenska kyrkan skall finnas register för att tillhandahålla uppgifter om bl.a. de kyrkliga handlingar som ägt rum i Svenska kyrkans ordning (ministerialböcker). Av Kyrkostyrelsens beslut med närmare bestämmelser om kyrkobokföring i Svenska kyrkan (SvKB 2003:13) framgår att för varje församling skall registreras i ministerialböckerna uppgifter om dop, konfirmation, vigsel och begravning. I bestämmelserna 3 kap. 10 § anges att motsvarande registreringar som beträffande vigsel också skall göras i fråga om välsignelse över äktenskap som ingåtts genom borgerlig vigsel eller i annan ordning. Det är naturligt att det också skall göras en anteckning om välsignelse över ingånget partnerskap när detta blir en officiell ordning. Kyrkostyrelsen ämnar se över de närmare bestämmelserna om kyrkobokföringen på den punkten.

6.7 Clearing av kostnaderna

I 42 kap. kyrkoordningen finns bestämmelser om clearing av kostnaderna för kyrkliga handlingar. Clearing gäller vid vigsel. Det finns inga bestämmelser som anger att clearing gäller även vid välsignelse över ingånget äktenskap. Det är ändå naturligt att det kan ske clearing av kostnaderna även i detta sammanhang. På ett motsvarande sätt bör det kunna ske en clearing av kostnaderna för en välsignelse över ingånget partnerskap utan att detta närmare regleras i kyrkoordningen. Det får förutsättas att den församling där välsignelsehandlingen äger rum inte tar ut några avgifter från enskilda personer.

7. Kyrkostyrelsens slutsatser beträffande samlevnadsfrågor

Med stöd av vad som ovan har anförts föreslår Kyrkostyrelsen att följande åtgärder vidtas.

Kyrklig ordning för välsignelse över partnerskap

Kyrkostyrelsen får utfärda en ordning för välsignelse av partnerskap att använda i församlingarna. Innan ordningen fastställs bör synpunkter inhämtas från domkapitlen. I enlighet med vad som anges i kyrkoordningen skall det ske samråd med Biskopsmötet innan Kyrkostyrelsen fattar sitt beslut. Arbetsmaterialet *Kyrklig akt för partnerskap och därmed sammanhängande frågor*, som presenterades för Kyrkomötet 2004, bör ligga till grund för beslutet om en ordning för välsignelse över ingånget partnerskap. När tillräckliga erfarenheter har vunnits bör det ske en utvärdering av ordningen.

Konstateranden beträffande homosexuella i kyrkan

Kyrkostyrelsen instämmer i Teologiska kommitténs förslag att Kyrkomötet bör göra vissa konstateranden i frågor kring homosexuella i kyrkan där det råder stor enighet inom Svenska kyrkan. Hit hör vissa av de slutsatser som gjordes i samtalsdokumentet *Homosexuella i kyrkan*. Enligt Kyrkostyrelsen skulle enigheten kring dessa frågor markeras ytterligare genom att följande konstateranden bejakas av Kyrkomötet:

- Det är uteslutet att fördöma den homosexuella personen eller att skuldbelägga den homosexuella orienteringen.
- Kyrkan skall aktivt motverka diskriminering av personer på grund av sexuell orientering.
- Svenska kyrkan bör inte sanktionera eller driva en organiserad verksamhet i syfte att "bota" homosexuella från deras läggning.
- Homosexuell orientering, eller ett liv i partnerskap, är inte ett motiv för att vägras vigning till kyrklig tjänst.

Fortsatt teologisk reflektion kring samlevnadsfrågorna

Teologiska kommittén har sedan Kyrkomötet 2002 i uppdrag att bredda och fördjupa frågor kring homosexuella i kyrkan genom att lyfta in närliggande frågor i sammanhanget. Som ett första led i arbetet anordnade kommittén som framgått ovan en hearing om *Kärlek, samlevnad och äktenskap* i september 2004. Med utgångspunkt från vad som kom fram under denna hearing har kommittén utarbetat förslag till direktiv för den fortsatta teologiska bearbetningen av samlevnadsfrågor.

Det är angeläget att den teologiska bearbetningen kommer igång i sådan tid och tilldelas sådana resurser att den fortlöpande kan ge vägledning åt Biskopsmötet och Kyrkostyrelsen kring ställningstaganden i frågor som kommer att föranledas av den statliga utredningen om ny äktenskapslagstiftning. Av direktiven till den statliga utredningen framgår att denna utredning skall vara avslutad inom två år. Kyrkostyrelsen har därför i april 2005 beviljat ekonomiska medel för att den teologiska bearbetningen skall kunna komma igång redan i juli 2005 med hjälp av extern teologisk expertis samt fastställt direktiv för den teologiska bearbetningen. Arbetet kommer att koordineras av Teologiska kommittén.

Insatser för att stödja barn och familj

Kyrkostyrelsen har för avsikt att återkomma med dels en vidare teologisk bearbetning av frågor kring barn och familj, dels förslag till hur kyrkan kan möta de oroande tendenser som här har uppmärksammats. Det kan röra sig inom fält som barn- och ungdomsarbete, undervisning, forskning, familjerelationer, familjerådgivning eller samtalsgrupper, samtalsstöd till barn, påverkan av samhällsutvecklingen och lobbying, diakonala insatser, arbete bland flyktingfamiljer och flyktingbarn. En bedömning kommer att göras av behov av olika insatser och vilka prioriteringar som bör göras.

Utdrag ur Kyrkostyrelsens protokoll

Utdrag ur protokoll fört vid Kyrkostyrelsens sammanträde den 15 juni 2005.

Närvarande: Ärkebiskop KG Hammar, ordförande, ledamöterna Levi Bergström, Thomas Söderberg, Curt Forsbring, Britt Louise Agrell, Marianne Kronberg, Britas Lennart Eriksson, Jan Erik Ågren, Anna Lundblad Mårtensson, Iréne Pierazzi, Gerd Gullberg-Johnson, Staffan Holmgren och Nils Gårder samt tjänstgörande ersättarna Bo Lennart Anbäcken och Kristina Lejdström.

Föredragande: Planeringschefen Anders Lindberg

Kyrkostyrelsen beslöt

att till Kyrkomötet avge skrivelsen 2005:9 Samlevnadsfrågor.

Reservationer

RESERVATION

med anledning av kyrkostyrelsens beslut om skrivelse till kyrkomötet om samlevnadsfrågor dnr Ks 2005:284

Överröstad i kyrkostyrelsen reserverar jag mig mot dess beslut och anser att skrivelsens förslag till kyrkomötesbeslut borde haft följande innehåll.

Kyrkostyrelsens förslag till kyrkomötesbeslut

1. Kyrkomötet beslutar att godkänna Kyrkostyrelsens handläggning av frågor kring fortsatt teologisk reflektion kring samlevnadsfrågorna och insatser för att stödja barn och familj.
2. Kyrkostyrelsen beslutar att ställa sig bakom Kyrkostyrelsens konstateranden beträffande homosexuella i kyrkan.

Jag reserverar mig sålunda mot beslutet att förslå en tredje åtgärd nämligen ändring i 23 kap. 4 § kyrkoordningen innefattande kyrkorättslig reglering av välsignelse över registrerat partnerskap.

Skälen för reservationen

Grunden för min reservation är att jag inte övertygats om lämpligheten av att grundat på nu tillgängligt underlag besluta om en sådan ändring av kyrkoordningen som innebär att det i Svenska kyrkan skall finnas en ordning för välsignelse av registrerat partnerskap. Ändringen är så betydelsefull att beslut bör föregås av ytterligare överväganden. Betydelsen är också så stor att en bearbetad handbokstext bör föreligga innan beslut fattas.

De närmare skälen är följande.

Partnerskap är ett institut inom civilrätten, vilket har sin förebild i äktenskapet. Dess rättsverkningar är till stora delar desamma som de som följer av äktenskap. En utredning har tillsatts syftande till att belysa huruvida båda instituten kan sammanföras till ett. Ett sådant institut brukar allmänt benämnas "könsneutralt äktenskap". Den uppenbara frågan är sålunda huruvida det har någon betydelse om makarna (partnerna) är av samma eller av olika kön. Om könet saknar betydelse bör äktenskapet utvidgas. Om könet har betydelse måste orsaken till detta klargöras och beaktas när frågan om kyrkans hållning till institutet partnerskap avgörs.

Skilda tider och kulturer visar att helt olika former av äktenskap förekommit och även i vår tid är äktenskapet inte ett entydigt institut. Det är därför ofta inte tillräckligt att tala om äktenskap i vid mening utan nödvändigt att förklara vilket äktenskap man avser. När kyrkan kom till Sverige fanns naturligtvis redan en inhemsk äktenskapsrätt. Kyrkan förde till Sverige en ny äktenskapssyn. De från praktisk synvinkel viktigaste konsekvenserna av denna blev synen på äktenskapet som i princip ouplösligt med inbördes trohetsplikt och ekonomisk likställdhet samt kravet att alla barn bör ha rätt att födas i äktenskap och med lika ställning. Dessa principer torde gälla såväl för en evangelisk kyrka som anser äktenskapet vara uttryck för en god ordning som för dem som anser det vara ett sakrament förvandlande makarna till ett. Principerna ligger till grund för den i Sverige gällande äktenskapsbalken. Endast äktenskap vilkas rättsverkningar väsentligen överensstämmer med dem som följer av äktenskapsbalken välsignas av Svenska kyrkan genom ordningen för välsignelse av borgerligt ingånget äktenskap. Äktenskap vilkas rättsverkningar väsentligen avviker torde inte välsignas. Det finns alltså ett nödvändigt samband mellan de rättsverkningar som följer av makarnas löften och kyrkans förhållningssätt. Vi har så länge levt i en fast tradition beträffande vad äktenskap är att vi närmast glömt av att ställa oss frågan vilket äktenskap som ingås. Kyrkan har sedan äldsta tid levt i en samverkan med det omgivande samhället. Familjerätten har till stor del alltid varit präglad av den tid och den plats där de kristna levt. Huvuddelen av rättsreglerna har haft romerskrättslig, germansk eller annan sekulär bas. Emellertid har vissa delar av den centrala äktenskapsrätten präglats av en avvikande kristen hållning. Det är just dessa för de kristna avvikande rättsreglerna som kyrkan förvaltat och som påverkat civilrätten bl a i Sverige sedan medeltiden.

Jag tolkar äktenskapslöftet enligt denna tradition så, att detta skall vara i allra strängaste mening frivilligt och att detta frivilliga löfte skall omfatta en livslång trogen relation till andra maken och villigheten att mottaga barn tillsammans. Mottagandet av barn kan visserligen ske genom mottagandet av adoptivbarn, vård av styvbarn och annat arbete för barn i samhället men naturligtvis är det regelmässigt yngre makars önskan att få egna biologiska barn. Om den ena maken mot den andres vilja skulle motsätta sig detta kan det ifrågasättas om äktenskapslöftet hålls.

Min uppfattning är att det i detta perspektiv är kyrkans uppgift

1. att ge råd till enskilda när äktenskapslöften bör avges
2. att yttra sig till lagstiftaren beträffande vilka rättsverkningarna av sådana löften bör vara
3. att bereda makarna möjlighet att delta i en gudstjänst innan äktenskapet inleds.

Om välsignelse över registrerat partnerskap skall ges en särskild ordning bör klargöras vilka löften som parterna ger och huruvida dessa är förenliga med vad Svenska kyrkan anser vara en god ordning. Möjligen kan kyrkan uppställa kompletterande krav på viljeinriktning och knyta rätten till välsignelse till sådana viljeyttringar. En sådan "särskild kyrklig äktenskapsrätt" är dock för Svenska kyrkan inte det normala sedan reformationen. Sedan dess har i princip antagits att den av statsmakten beslutade ordningen (*iustitia civilis*) är i överensstämmelse med det goda. Kyrkostyrelsen har visserligen uttryckt kritik över vissa rättsregler, som nedan behandlas närmare, men inte övervägt några kompletterande krav för välsignelsen. Det hade heller inte varit realistiskt att på den tid som stått till förfogande göra detta. Äktenskapslag var länge att betrakta som kyrkolag och stiftades med kyrkomötets samtycke. De grundläggande principerna inom den svenska äktenskapsrätten härrör från den tiden. Idag är det självklart att Svenska kyrkan inte har någon beslutanderätt när äktenskapslag stiftas. Däremot har kyrkan fortsatt enligt min mening en skyldighet att yttra sig över de rättsverkningar som bör följa av äktenskapslöften och måste i sina egna ordningar ge uttryck för detta. Det är just därför den nu aktuella frågan tilldrar sig allmänt intresse.

Lagen om registrerat partnerskap hänvisar beträffande rättsverkningarna av givna löften till dem som följer av äktenskapsbalken. Endast i ett avseende görs ett undantag, vilket upphör att gälla den 1 juli 2005. Fram till den dagen gäller att en kvinna som är partner inte haft rätt till assisterad befruktning och därför inte kan mottaga egna biologiska barn till vilken den andre partnern blir förälder i rättslig mening utan att adoption medgivits av den biologiske fadern. Från och med nämnda dag har partner, som är kvinnor, rätt till sådan assisterad befruktning. Därmed kan enligt min mening med fog påstås att partnerskap mellan kvinnor är att se som ett könsneutralt äktenskap. För män gäller fortsatt att de inte kan bli föräldrar till ett barn, som endera är far till annat än genom adoption d v s med moderns samtycke.

En förutsättning för att institutet partnerskap skall kunna få en som samhällsbyggande institution med äktenskap jämställd ställning är, att de som ingått partnerskap har rätt att få egna biologiska barn. Viljan att få barn är mänskligt grundläggande och för samhället nödvändig. Jag kan från denna utgångspunkt väl förstå viljan att medge kvinnor som lever i partnerskap rätten till assisterad befruktning. Härefter ligger emellertid också själva svårigheten med partnerskap i förening med egna barn. Om assisterad befruktning med brytande av det biologiska föräldraskapet inte medges måste de som lever i partnerskap godtaga att en relation etableras även mellan den andre biologiske föräldern och barnet. Därmed

är inte de båda av samma kön ensamma om ansvaret för barnet utan måste dela detta med den tredje personen av motsatt kön.

Det faktum att kravet på tillgång till assisterad befruktning drivits med kraft är ett tydligt tecken på viljan hos kvinnor att i partnerskap få föda egna barn utan att detta skall innefatta en personlig relation till den biologiske fadern eller en rätt till relation mellan denne och barnet. Rätten till assisterad befruktning tillkommer inte endast kvinnor som lever i registrerat partnerskap utan även sambor d v s kvinnor som lever i en homosexuell relation. Från nu aktuell utgångspunkt har dock detta ingen betydelse.

Ett motsvarande krav från män att få träffa ett giltigt avtal med en kvinna om att hon skall föda ett barn, som blir männens har ännu inte framförts i vidare kretsar men naturligtvis kan det finnas önskemål även bland män att få bli föräldrar till barn, som de är biologiska fäder till och utan krav på relation till modern. Ett införande av en sådan rätt till överenskommelse om s.k. surrogatmödraskap innefattar tveklöst jämfört med insemination tillkommande problem, vilka för tydlighetens skull bör understrykas. Att en moder vid eller kort tid efter födseln skall ge över sitt barn utan vidare kontakt leder som alla förstår till än mer långtgående konsekvenser såväl för henne som för barnet. Om sammanlevande män skall ges liknande rätt som sammanlevande kvinnor torde även den reformen dock vara nödvändig. Därmed inte sagt att en sådan önskan kommer att tillmötesgås.

Sedan 1984 har vi i Sverige lagregler kring insemination vilka innebär bl a att en gift kvinna liksom en kvinna som är sambo med en man kan bli befruktad av en annan man genom s.k. donatorinsemination om detta bedöms lämpligt. Maken (sambon) blir då rättsligen barnets far och den biologiske fadern (donatorn) saknar såväl rättigheter som förpliktelser mot barnet. Det finns enligt min uppfattning ingen principiell skillnad mellan donatorinsemination av en gift kvinna jämfört med sådan insemination av en kvinna som lever i partnerskap. Emellertid är antalet barn födda genom donatorinsemination av en gift kvinna eller en kvinna som är sambo med en man mycket få och blir allt färre därför att medicinska framsteg gör det möjligt för alltfler män att bli fäder trots att de lider av problem som tidigare hindrat detta. Jag känner samma tveksamhet inför donatorinsemination i ett heterosexuellt förhållande som i ett homosexuellt men inser att det i det förstnämnda sammanhanget är ett extremt undantag medan det i fallet med ett homosexuellt par är en nödvändig förutsättning för mottagandet av egna barn. Enligt svensk lag gäller till skillnad från i andra länder glädjande den bestämmelsen att donatorns identitet skall antecknas i journal och att barnet har rätt att få kunskap om denna identitet, när barnet nått mogen ålder. Detta behandlas vidare nedan.

Det föreligger olika uppfattningar om lämpligheten att avskära barnets relation till föräldern av motsatt kön. Jag ifrågasätter lämpligheten av detta och därmed ifrågasätter jag lämpligheten av de rättsverkningar som följer av den nu antagna lagstiftningen om assisterad befruktning av kvinnor som lever i partnerskap. Människan är inte könsneutral utan man eller kvinna. Denna könsidentitet är enligt min mening i de flesta

sammanhang utan betydelse. Oftast framträder vi som människor med lika förutsättningar eller i vart fall utan att skillnaderna kan hänföras till könet. I föräldraskapet är dock människan könsbestämmd som mor eller far och barnet har förvärvat sina egenskaper från dessa båda. Detta faktum ger barnet intresse för sitt ursprung och dess identitet är nära knuten till relationen till föräldrarna. Denna relation kan inte alltid upprätthållas. Död, sjukdom, fattigdom och andra svårigheter leder till att vissa barn förlorar relationen till den ena eller båda föräldrarna. Då måste andra vuxna rycka in och överta föräldrarnas roll. Sådana insatser från adoptivföräldrar, styvföräldrar och socialtjänsten är goda åtgärder men därav kan inte slutsatsen dras att det är rätt att avla ett barn eller bli gravid medveten om att barnet inte skall få ha en relation till båda sina föräldrar.

Regeringens förslag att medge kvinnor som lever i partnerskap eller är sambor att få tillgång till assisterad befruktning framlades och antogs trots att viktiga remissinstanser redovisade kritiska synpunkter på lagförslaget.

Till dem som avstyrker förslaget hör Hovrätten över Skåne och Blekinge, Kammarrätten i Göteborg, Umeå tingsrätt, Socialstyrelsen, Barnombudsmannen, Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet, Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet, Familjerättsassocionernas Riksförening och BRIS. Flera av de kritiska remissinstanserna tycker att förslaget är otillräckligt utrett och att det har som utgångspunkt vuxnas rätt till föräldraskap och inte primärt barnets bästa. Bland annat Socialstyrelsen och Svenska läkaresällskapet anmärker att det saknas tillräckligt forskningsunderlag om barn som har kommit till genom assisterad befruktning och att det skulle kunna innebära en belastning för ett barn att växa upp i en lesbisk familjebildning; samhället bör i dessa fall inte aktivt bidra till att barn kommer till. Hovrätten över Skåne och Blekinge anser det oklart hur man vid insemination skall kunna ha ett barnperspektiv. Enligt hovrätten utgår bestämmelserna om faderskap och adoption från att det finns ett barn, och uppgiften för lagstiftaren blir då att utforma regler som så långt möjligt avser att tillvarata barnets intresse. Det framhålls att utgångspunkten vid insemination är att samhället ställer ett förfarande till förfogande genom vilket ett barn skapas och att institutet insemination därmed tycks vila på ett föräldraperspektiv. Man anser också att det är ett stort steg etiskt sett att utvidga möjligheten till kvinnor som lever i en relation där barn inte kan alstras. Öppnas denna möjlighet, är det också svårt att motivera varför ensamstående kvinnor skall vägras insemination. Enligt Barnombudsmannen bör möjligheterna till assisterad befruktning inte utvidgas förrän barnets rätt till sitt genetiska ursprung har setts över i ett vidare sammanhang. Riksförbundet för Familjers Rättigheter anser att bestämmelserna om adoption för partner bör utvärderas innan ställning tas till frågan om assisterad befruktning. Sveriges Psykologförbund menar att endast partner bör få

tillgång till assisterad befruktning, däremot inte homosexuella sambor.

Kyrkostyrelsens majoritet ansluter sig i efterhand i huvudsak till kritiken vilket framgår av den nu aktuella skrivelsen till kyrkomötet sidan 66:

Kyrkostyrelsen ställer sig därför i likhet med flera remissinstanser - bland andra Socialstyrelsen och Svenska läkaresällskapet - kritisk till lagändringen och menar att frågan hade behövt utredas ytterligare.

Majoriteten anser emellertid att oansett att lagstiftningen om assisterad befruktning ifrågasätts är det i barnets intresse att partnerskap välsignas. På sidan 66 anförs följande:

Som det nu är har emellertid lesbiska kvinnor rätt till assisterad befruktning från 1 juli 2005. I det läget innebär ett barnperspektiv att ge bästa möjliga stöd åt de barn som kommer att födas efter att modern fått denna hjälp. Kyrkostyrelsen är av uppfattningen att ju mera accepterade homosexuella familjer blir i det svenska samhället, desto lättare blir situationen för barn med homosexuella föräldrar. Det stöd som den kyrkliga välsignelsen ger åt den homosexuella relationen kommer även dessa barn till del. Det är därför enligt Kyrkostyrelsen inte motiverat att med anledning av den förestående lagändringen avstå ifrån att införa en kyrklig välsignelse över ingånget partnerskap.

Jag delar inte kyrkostyrelsens majoritets uppfattning. Barnets behov av relation till sina båda biologiska föräldrar är enligt min mening inte grundad på fördomar. Ändrade attityder innebär inte att barnets vilja att känna sin mor och sin far kommer att blekna bort. Naturligtvis är detta lika betydelsefullt för barnet om modern lever i ett heterosexuellt förhållande eller är ensamstående. Barnets behov är inte annorlunda men detsamma när det lever i en homosexuell familj. Det är just detta faktum att föräldrar av samma kön inte kan vara barnets två biologiska föräldrar som utgör dilemmat och detta är därför sakens kärna. I samtalsdokumentet och i alla de många debatterna i detta ämne har barnens ställning knappast berörts. Relationen mellan föräldrar och barn är av grundläggande mänsklig betydelse. Denna relation är betydelsefull under människans hela liv. Enligt min mening har samtalsprocessen om homosexualitet inte tagit fokus på frågan om barnens ställning. Samtalsprocessen har enligt min mening varken berört kvinnans ansvar vid insemination eller frågan om mannens förhållningssätt till att som donator avla barn för vilka han inte tar något ansvar. Samtalsprocessen har heller inte berört den prövning som ankommer på läkaren när denne avgör kvinnans biologiska och sociala lämplighet att bli mor och när denne utväljer fader för det presumtiva barnet. Dessa prövningar berör frågor som vilken vikt som bör fästas vid förväntad ärftlig benägenhet för sjukdom av skiftande svårighetsgrad, val med utgångspunkt från mannens hudfärg och etnisk tillhörighet etc.

Det kan naturligtvis ifrågasättas om kyrkan i detta sammanhang (välsignelse över ingånget partnerskap) behöver taga ställning till frågor som

rör föräldraskap och barn. Kan inte kyrkan överlåta detta till det borgerliga samhället eller till de enskilda. Jo, det kan kyrkan. Kyrkan bör inte påstå sig ha någon rätt att diktera villkor. Annorlunda är det när frågan ställs till kyrkan och någon ber om kyrkans välsignelse över en viss ordning. Då måste kyrkan själv avgöra om den med trygghet kan uttala att denna ordning är lämplig och om de enskilda kan utan egen tvekan välja att följa den ordningen. Det är ju en fråga som ställs till kyrkan och som kyrkan måste besvara efter bästa förmåga.

Av två skäl anser jag att Svenska kyrkan måste tveka inför att nu besluta sig för att genom en välsignelse "garantera" och stödja rättsverkningarna av ett registrerat partnerskap. Därvid vill jag tydliggöra att den presumtiva välsignelsen med min tolkning avser, liksom att en välsignelse av ett borgerligt ingånget äktenskap gäller äktenskapet, partnerskapet som institution, i vilket paret inträtt. Detta är viktigt att framhålla så att inte en frånvaro av välsignelse över partnerskapet uppfattas så att de enskilda personerna då står utanför kyrkans välsignelse.

För det första avser välsignelsen det partnerskap som följer av gällande civillag och därför de rättigheter som civillagstiftningen knyter till detta partnerskap. Det finns i vart fall inte nu något "avvikande kyrkligt partnerskap" till vilket kyrkan kan hänvisa. Om kyrkan beslutar om en välsignelse över de avgivna löfena ges kyrkans stöd för den lagstiftning som innebär att män tillåts avla barn utan att åta sig något ansvar för dem och kvinnor att bli gravida utan att ge barnet någon möjlighet till relation till den biologiske fadern. Om riksdagen på försommaren 2005 lagstiftat om denna rätt till assisterad befruktning för kvinnor som lever i partnerskap och kyrkomötet under hösten samma år beslutar om en ordning för välsignelse över registrerat partnerskap måste det uppfattas som ett kyrkligt godtagande av den gällande rätten till assisterad befruktning. Motsatsen kräver ett mycket tydligt kyrkligt ställningstagande och ett tydligt förbehåll i välsignelsens utformning.

För det andra har frågan om partnerskap även en problematik av motsatt slag. Hittills har jag redovisat skäl som enligt min mening talar emot att partner/makar av samma kön skall ges rätt till sådan assisterad befruktning som avskär barnet från rätt till relation till den biologiska föräldern av motsatt kön. Därav skulle slutsatsen kunna dras att jag inte ser något problem med en ordning för välsignelse av partnerskap om detta institut inte vore förenat med rätten till barn. Ja, ur barnets synvinkel kan denna ståndpunkt intas. Men det finns ett annat problem. Är det rimligt att en människa i unga år avlägger ett livslångt trohetslöfte förenat med ett löfte att inte få egna barn? Den evangeliska kyrkan har starkt ifrågasatt sådana löften. Om två unga partner lovar varandra trohet och samtidigt utfäster sig att aldrig få barn anser jag det tveksamt om ett sådant löfte är skäligt. Bör kyrkan verka för att sådana löften avges? Problemet är inte mindre om en av parterna är ung och den andre äldre.

För mig följer därför följande fråga. Är det över huvud taget rimligt att utforma ett institut för parter av samma kön på ett sätt som utgör en i princip oförändrad spegelbild av äktenskapet mellan makar av olika kön? Är inte detta en paradox? Är det inte istället nödvändigt att våga ifråga-

sätta äktenskapet som modell för dem som vill både vill leva i ett homosexuellt parförhållande och samtidigt få egna biologiska barn? Äktenskapet mellan man och kvinna är en skapelsebetingad ordning. Om ett par av samma kön vill bilda familj och få egna barn kräver samma ordning att alla de berörda individerna får sitt erkännande och sin relation till barnet. Att efter en assisterad befruktning (eufemistiskt benämnd "behandling") dölja det verkliga förhållandet bakom ett rättsligt föräldrabeträpp skilt från det biologiska är sannolikt ingen hållbar lösning. Jag tror att ett öppnare förhållningssätt är nödvändigt. Om barnets intresse - och detta intresse följer barnet till vuxen individ - inte skall försakas krävs viljan att medge att relationen berör fler än de två partnerna/makarna. Den andre föräldern måste tillåtas bli synlig och få en roll i barnets liv. Det är, som nämnts, visserligen positivt att barn födda efter donatorinsemination får kunskap om faderns identitet d v s namn och sannolikt personnummer men därmed inte problemfritt. Att återfinna sin far och kanske sina "legitima" halvsyskon i telefonkatalogen eller i skatteverkets folkbokföring leder inte bara till kunskap utan även till frågor och en längtan. Som lagen utformats avvisas barnets eventuella ytterligare krav på relation om inte den biologiske fadern personligen själv tar ställning för det. Frågeställningen är både ny och samtidigt väl känd. Att barn enligt äldre lagstiftning har haft olika rätt på fädernet är allmänt bekant.

Naturligtvis kan även personer som lever i en homosexuell relation få barn för vilka de medger en relation till den andre biologiske föräldern. Detta förutsätter en överenskommelse mellan de biologiska föräldrarna. Det barnet får växa upp med relation såväl till sin biologiska mor som till sin biologiske far och till enderas eller bådars partner. Barnets ställning blir i sådana fall mer lik den som gäller för andra barn vars föräldrar inte sammanlever t.ex. efter en äktenskapsskillnad. Denna form av familjebildning dvs. där föräldraskapet är avskilt från den övriga äktenskapliga samlevnaden är dock i vår tid oprövad. Dess eventuella antika förebilder är höljda i dunkel. Det finns inte idag ett underlag för kyrkan att ge bestämda råd till personer som överväger sådan familjebildning. Det kan dock finnas skäl att uppmärksamt följa de vuxnas och barnens omständigheter. När det i skilda sammanhang talas om studier av barn i homosexuella familjer gäller det såvitt jag förstår närmast uteslutande barn i en sådan situation. I vissa fall har föräldrarna varit gifta men senare valt att leva med någon av det egna könet. I andra fall har föräldrarna aldrig sammanlevt men överenskommit om att skaffa barn tillsammans. Några studier av barn tillkomna genom assisterad befruktning är för mig inte kända. Kyrkan måste reflektera över detta.

Tidigare kyrkomötes uppdrag till kyrkostyrelsen innefattade inte att återkomma med ett förslag till ordning för välsignelse över ingånget partnerskap. Vad kyrkomötet önskade var ett förslag till en kyrklig akt för ingående av partnerskap med civilrättslig giltighet. En sådan akt är f n inte aktuell eftersom regeringen utfärdat kommittédirektiv för att en särskild utredare skall ta ställning till om par av samma kön bör kunna ingå äktenskap (Dir. 2005:6). I avvaktan på denna utredning torde någon ändrad lagstiftning om ingående av partnerskap i kyrklig

ordning inte vara aktuell. Utredningen skall enligt direktiven vara grundlig men samtidigt får den inte innefatta behandling av assisterad befruktning och föräldraskap. Därmed reduceras utredningen så att den grundläggande skillnaden mellan heterosexuell och homosexuell samlevnad utesluts från utredningens uppdrag. Vid genomgång av direktiven framgår att även övriga grundläggande rättsverkningar av äktenskapslöftet lämnas utanför det som omnämns som utredningsfrågor. Utredningen synes vid närmare betraktande endast syfta till att behandla formfrågor kring vigsel. Från ett kyrkorättsligt perspektiv är detta naturligtvis otillräckligt. Vigsselfrågorna tar ju i såväl kanonisk som i evangelisk tradition sin utgångspunkt i löftena och dessas innebörd. Formfrågorna kan, något tillspetsat, sägas vara ointressanta från kyrklig synvinkel.

Svenska kyrkan och andra trossamfund torde kunna påräkna fortlöpande samtal med utredaren och regeringskansliet om kyrkans inställning till vigsel av par av samma kön. Naturligtvis kommer inte regeringen att förelägga riksdagen något förslag om kyrklig vigsel utan att kyrkans inställning till förslaget är klarlagd. Att nu införa en ordning om välsignelse av ingånget partnerskap måste ses bl.a. ur detta perspektiv. Det torde i praktiken vara ett föregripande av frågan om kyrkans inställning till ett könsneutralt äktenskap. Om kyrkomötet inför en ordning med välsignelse av partnerskap och godtar de rättsverkningar som följer av den nu antagna lagstiftningen om assisterad befruktning framstår det som naturligt att i vart fall godtaga äktenskap även för två kvinnor.

En välsignelse av partnerskap mellan kvinnor med rätt till assisterad befruktning bör jämföras med en välsignelse av ett borgerligt ingånget äktenskap mellan kvinnor. Ordningen för en sådan välsignelse måste avspegla detta. Kyrkostyrelsen föreslår inte som kunnat förväntas en ändring av kyrkohandboken. I skrivelsen föreslås istället att försöksverksamheten kan bedrivas med ledning av det utkast till ritual, som ingick i arbetsmaterialet Kyrklig akt för partnerskap och därmed sammanhängande frågor. Detta arbetsmaterial innehåller emellertid endast ordningar, vilka helt utesluter erinran om ansvaret för barn. Ordningarna är därmed enligt min mening otillräckliga för att användas om det ingångna partnerskapet skall innefatta ett gemensamt föräldraskap. Om kyrkan bejakar innebörden av löftena och den till dessa knutna rätten för kvinnor att bli föräldrar efter assisterad befruktning måste rimligen ordningen för välsignelse av ingånget partnerskap även innefatta de inledningsord om ansvar för barn som gäller enligt kyrkohandbokens ordning för välsignelse över borgerligt ingånget äktenskap d v s samma inledningsord som vid vigsel. Arbetsmaterialets ritual ger den vilseledande bilden att partnerskapet förväntas vara barnlöst. Eller är det så att avsikten med ritualet är att föräldraskap inte bör följa? Om den tolkningen skall göras av de enskilda och av det omgivande samhället har otydligheten blivit maximal.

Förslaget innebär att kyrkostyrelsen föreslår en ändring av 23 kapitlet av kyrkoordningen om vigsel. Ett bifall till detta utgör ett principiellt ställningstagande för partnerskap av läromässig natur. Min bedömning är att frågan inte är mogen för detta. Jag delar sålunda inte majoritetens inställning att dessa komplicerade frågor redan har fått en tillräcklig

teologisk och juridisk belysning för att Svenska kyrkan skall kunna fatta ett välgrundat beslut av mycket stor betydelse såväl för kyrkans egna medlemmar som i ett ekumeniskt sammanhang. Tvärtom framgår det redan av majoritetens korta skrivning om det som avser barnens ställning att inställningen är tveksam. Det av kyrkostyrelsen i punkten 1 överst nämnda arbetet med en fortsatt teologisk reflektion kring samlevnadsfrågorna och insatser för att stödja barn och familj borde fortsättas och frågorna vidare övervägas innan kyrkomötet fattar sitt avgörande beslut. Det är bättre att under en tid avvakta erfarenheterna av den helt nyligen antagna lagstiftningen om assisterad befruktning och grundat på fortsatta överläggningar inom kyrkan komma till ett ställningstagande som därtill sannolikt har förutsättningar att vinna ett bredare stöd.

Löper då inte tiden ifrån kyrkan? Nej, tvärtom, det samhället behöver, är just att kyrkan hjälper till med att seriöst belysa de nu nämnda frågorna. Om kyrkan erbjuder en välsignelse över ett borgerligt registrerat partnerskap eller inför en ordning för vigsel av par av samma kön utan att klargöra sin inställning till löftena och de med dessa förenade rättigheterna skapas endast osäkerhet. Kyrkomötet har såvitt jag kan se inte sedan 1915 haft ett med detta jämförbart ärende på sitt bord. Det är angeläget att inte tillåta frågor av så grundläggande art avgöras förhastat.

Visby den 15 juni 2005

Nils Gårder

RESERVATION

med anledning av Kyrkostyrelsens beslut om skrivelse till Kyrkomötet om samlevnadsfrågor. Dnr Ks 2005:284

Vi reserverar oss mot Kyrkostyrelsens beslut och anser att skrivelsens förslag till Kyrkomötet enbart borde haft följande innehåll.

Kyrkomötet beslutar att godkänna Kyrkostyrelsens handläggning av frågor kring fortsatt teologisk reflektion kring samlevnadsfrågorna och insatser för att stödja barn och familj.

Vi anser inte att den teologiska argumentering som förs i skrivelsen är av den art och det innehåll att den kan ligga till grund för den föreslagna ändringen i 23 kap. 4§ kyrkoordningen beträffande välsignelse över ingånget partnerskap.

Det är enligt vår mening ett allvarligt misstag att innan den teologiska bearbetningen och reflektionen kring frågan grundligt genomförts lägga fram ett beslut om välsignelse över ingånget partnerskap.

Svenska kyrkan har som största trossamfund i Sverige ett speciellt ansvar i denna fråga. En ödmjukare inställning till andra kristna samfund och deras inställning och mer tid för samtal med dem innan ett beslut tagits i en för så många kontroversiell fråga, hade varit på sin plats. Vad säger att endast vi som kyrka har ljuset och sanningen i denna fråga.

Många grupper och enskilda runt om i landet upplever oro, sorg och frustration inför styrelsens förslag i denna fråga. Ett beslut i höst kan innebära ett kännbart utträde av kyrkoaktiva medlemmar som helst velat vara kvar i kyrkan. Vilket ansvar tar Kyrkostyrelsen för detta?

I kyrkoordningens första avdelning 1 kap. om Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära står det i 1 §:

Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära,
som gestaltas i gudstjänst och liv,
är grundad i Guds heliga ord, såsom det är givet i Gamla och
Nya testamentets profetiska och apostoliska skrifter...

Om man ser på Bibeln som Guds heliga ord kan man inte bortförklara att den, enligt vår mening, inte ger stöd för att i kyrkoordningen införa en ordning för välsignelse över ingånget partnerskap.

Visby 2005-06-15

Jan Erik Ågren

Staffan Holmgren